A második világháború teljes története

14. kötet

Titkok és rejtélyek
Szigorúan bizalmas akták

Szalay Könyvek

A sorozat kötetei megrendelhetők a készlet erejéig:
www.szalaykonyvek.hu

A sorozat hivatalos honlapja:
www.masodikvilaghaboru.hu

Írta:
Demendy Zoltán

Lektorálta:
Bagi Gábor

Az illusztrációkat szakmailag ellenőrizte:
Bagi Gábor

Szerkesztette:
Nagy Emese

Sorozat-borítóterv:
Nagy Emese

A kötetben szereplő illusztrációk között találhatók eredeti színes fényképek, illetve digitálisan felújított és utólagosan színezett – eredetileg fekete-fehér – felvételek. A stilizált színezés szakemberek bevonásával történt, mindazonáltal a használt színárnyalatok érthető okokból nem tükrözhetik maximálisan a valóságot.

Képszínezés:
Nagy Emese
Nagy Mária

A könyv kiadói felelőse:
Géczi Zoltán

Projektfelelősök:
Kelemen József
Tóth Veronika
Szabó Zsolt

Fotók:
© AKG-images
© Deutsches Wehrkundearchiv (DWA)
© MTI Fotóbank (25., 67., 68., 69., 71. oldal)
© Red Dot/Corbis International
© Red Dot/Everett Collection (52., 53., 54., 55. oldal)
© Ullstein Bild (7., 14., 26., 31., 35., 40., 73., 74., 75., 78–79., 92. oldal)

Külön köszönet:
U. S. National Archives and Records Administration
Naval History and Heritage Command
National Museum of the US Air Force
Library of Congress
Dr. Balogh Tamás

© Pannon-Literatúra Kft.

Kiadja: Pannon-Literatúra Kft.
5310 Kisújszállás, Pf. 108
Tel.: 59-322-555
Fax: 59-321-444
www.pannon-literatura.hu
A kiadásért felel a Pannon-Literatúra Kft.
ügyvezető igazgatója

A kiadás éve: 2010
Sorozat ISBN 978 963 251 134 4
ISBN 978 963 251 180 1
Nyomta és kötötte: Neografia Martin, Szlovákia

A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ TELJES TÖRTÉNETE

14. kötet

TITKOK ÉS REJTÉLYEK

Szigorúan bizalmas akták

X 108170

AZ ENIGMA

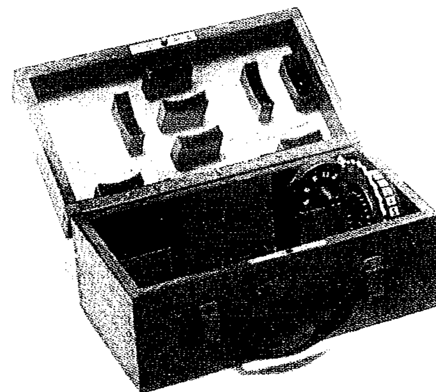
Háborúban kiemelt jelentőségűvé válik a katonai kommunikáció. Az a fél, amelyik képes elfogni és visszafejteni a másik üzeneteit, hatalmas előnyre tesz szert, amelyből megfelelő vezetés mellett képes győzelmet kovácsolni. A németek olyan eszközt használtak, amelyet megfejthetetlennek hittek – tévedésüket kihasználva a szövetségesek felbecsülhetetlen előnyre tettek szert.

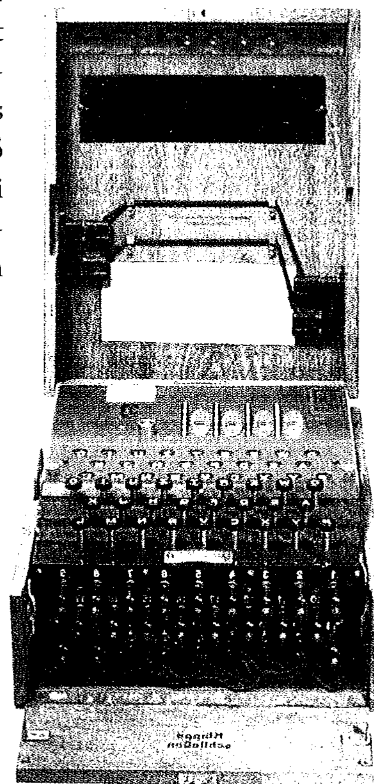
A megfejthetetlen „írógép"

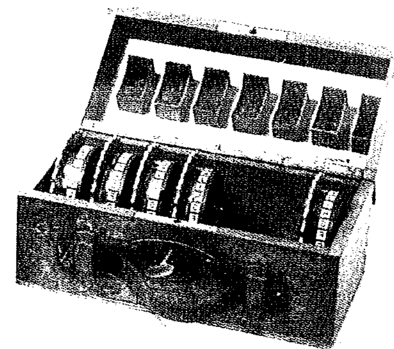
Az Enigma leginkább egy furcsa írógépre emlékeztet. A tizenkét kilós szerkezeten elsőre felismerhető a billentyűzet és az ábécé betűit tartalmazó kijelző lámpasor. A kódolás művelete rendkívül egyszerű volt: a leütött billentyűk kódolt verzióját a kijelzőn a lámpák felvillanása mutatta. Ha pedig ugyanazzal a beállítással a rejtjelezett szöveget gépelték be, akkor az eredeti üzenet jelent meg.

Az Enigma összetett belső szerkezete rendkívül erős kódolást tett lehetővé. A rejtjelezés egyik eszköze egy keverőtárcsa volt, amely az ábécé minden betűjét tartalmazta, és a leütött betűket valamely másik karakterré alakította át. Ez önmagában nagyon gyenge titkosítás lett volna: érzékeny a szövegben található betűk gyakorisági elemzésére, tehát könnyedén feltörhető. Így az Enigmában három vagy több tárcsa volt egymás mellett, amelyek sorrendje és kezdőpozíciója napról napra változott. Emellett volt egy kapcsolótábla, amellyel már a művelet elején ki lehetett cserélni egymással a betűket, ezzel lehetetlenné téve a gyakorisági elemzést. A kommunikációs folyamat során a titkos üzenetet kapó leült a megfelelő Enigma elé, és a megfelelő sorrendben elhelyezte a napi utasításnak megfelelő tárcsákat. A tárcsákat a megfelelő indulási pozícióba igazította, majd a kapcsolótáblán összekötötte a megfelelő betűket. Ezután megfejtette az üzenet első hat betűjét; ez tartalmazta az üzenet saját kódját, három tárcsa esetén három betűt, kétszer egymás után ismételve. Átállította a tárcsákat az üzenet kódjának megfelelően, és begépelve a szöveget a billentyűzeten, leolvasta a felvillanó kijelzőn az eredeti szöveget. Még ha az ellenségnek rendelkezésére is állt ugyanaz az Enigma-modell, amin az adott üzenet kódolva volt (a különböző fegyvernemek saját Enigmákat használtak), akkor is 1023 beállítási lehetőség volt a gépen.

Tekintettel a rendkívül bonyolult, sok változóval dolgozó rendszerre, a németek korántsem ok nélkül hitték feltörhetetlennek az Enigmát – így a háború legvégéig bíztak katonai kommunikációjuk megfejthetetlenségében.

➤ *Az Enigma mellett külön dobozokban láthatók a tárcsák. A tárcsák sorrendjét és kezdőpozícióját 24 óránként megváltoztatták.*

⮝ *Norma Lindsay, az Egyesült Államok tengerészgyalogságának őrnagya egy desifrírozógéppel dolgozik. Nem csupán az angol, de az amerikai hadseregnél is sok nő tevékenykedett a kódfejtő csoportokban.*

Egy kudarc tanulságai

A német rejtjelezők teljesítménye az első világháborúban igen gyenge volt. Az angol flotta már 1924-ben kiadott egy hivatalos összefoglalót, amelyben pontosan leírták, hogyan fogták el és fejtették meg a német rádióüzeneteket, és kerültek ezzel komoly előnybe. A német flotta gyakorlatilag nyílt lapokkal játszott, amit a brit parancsnokság kíméletlenül kihasznált. A revánsra készülő német hadvezetés levonta a megfelelő következtetéseket, és egy feltörhetetlen rejtjelező rendszert keresett.

Az új német katonai doktrínának, a villámháborúnak lényeges eleme volt a gyors mozgás és a csapatelemek pontos koordinációja. Ehhez olyan könnyen hordozható eszköz kellett, amely a titkos információcserét nagy sebességgel és megfejthetetlenül tudja kezelni. A megoldást az Enigmában vélték megtalálni, amelynek különböző változataiból a német hadvezetés körülbelül harmincezer példányt vásárolt, és erre alapozta a haderők titkos kommunikációját.

Government Code and Cypher School (Állami Rejtjelező és Rejtjelfejtő Iskola)

A második világháború előtt a GC & CS egy aránylag kis hivatal volt, amely a diplomáciai kódokkal foglalkozott, többek között sikeresen feltörve a szovjet diplomáciai rejtjeleket. Ebben a hosszú nevű és aránylag ismeretlen intézményben vitték véghez az angol hírszerzés egyik legfontosabb bravúrját: a német hadsereg, a haditengerészet és a légierő által használt Enigma rejtjelező készülékek kódolásának feltörését.

A megoldás

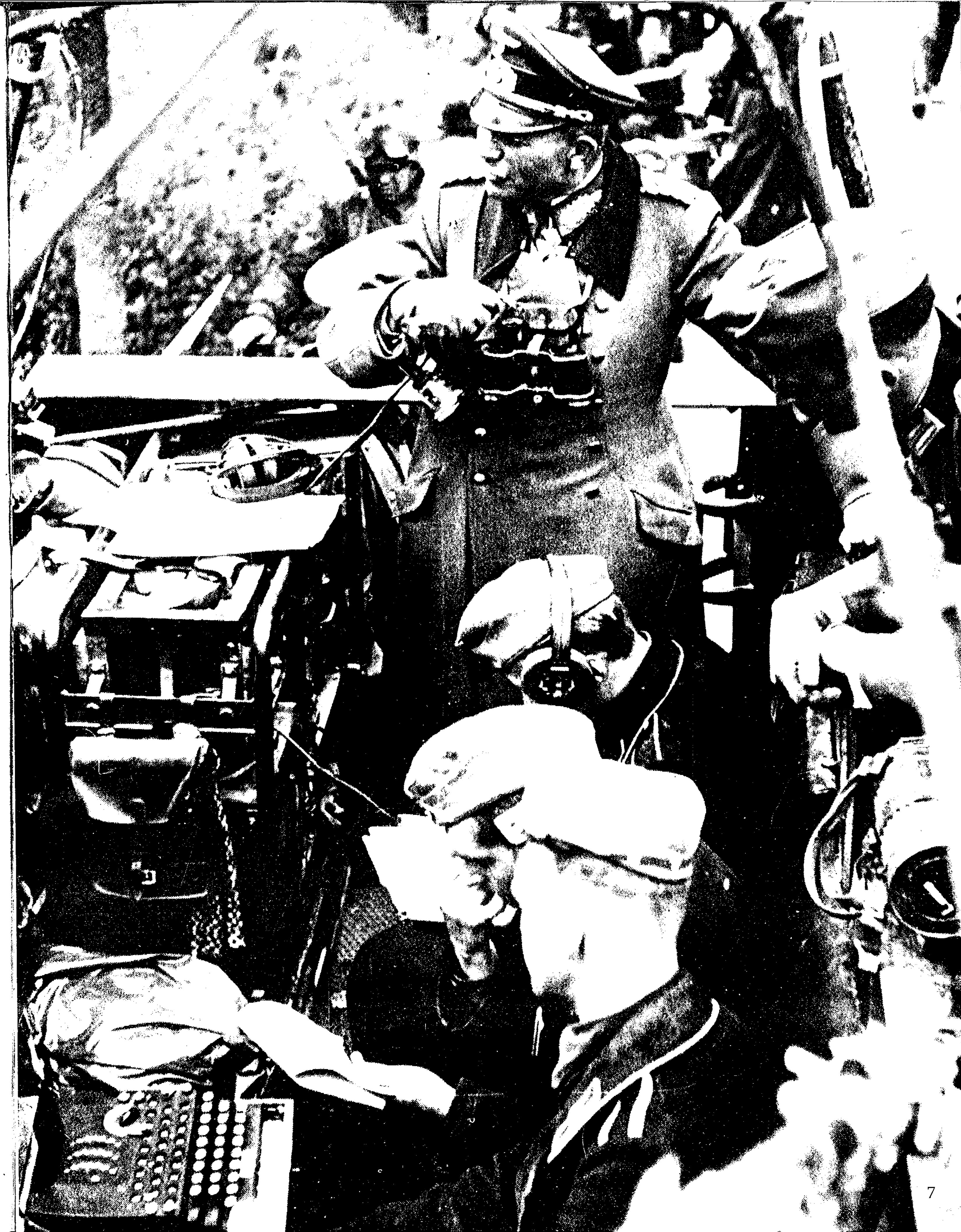
A lengyel rejtjelfejtő iroda, a Biuro Szyfrów ennek ellenére már 1934-ben rekonstruálta az Enigma egyik változatának kódolását. Szerencsés kiindulópontként megkapták az Enigma leírását, így ismerték annak belső szerkezetét. Ezután képesek voltak egy olyan gépet szerkeszteni, amely a három tárcsa összes lehetséges beállítását tartalmazta, és az aznapi üzenetek alapján megtalálta a megfelelő kiindulási helyzetet (nagy segítséget jelentett, hogy minden üzenet elején kétszer ismétlődött az üzenet kulcsa). Csupán ennek az ismétlődésnek az elemzésével lehetségessé vált az aznapi beállítás azonosítása. A desifrírozógépet „bombának" hívták, ugyanis a bonyolult masina folyamatosan ketyegő hangot hallatott, ahogy két óra alatt végigpróbálta mind a 17 576 beállítást. Ez a siker éppen 1938-ban vált semmivé, mert a németek emelték a tárcsák számát, és megváltoztatták azok huzalozását. A lengyel iroda még ezeken a nehézségeken is úrrá lett volna, de a visszafejtés ekkor már annyira költségessé vált, hogy nem tudták folytatni a munkát. Végül két héttel a németek támadása előtt Varsóban átadták az eredményeket a francia és az angol titkosszolgálatnak.

A franciáknak nem volt idejük foglalkozni a dokumentációval, így az angol GC & CS feladata lett a lengyel eredmények továbbvitele. A Bletchley Parkban több ember és pénz állt rendelkezésre, így meg tudták építeni a fejlesztett, megnövelt kapacitású rejtjelfejtő „bombákat". A nagy udvarház kertjében álló kunyhókban dolgoztak a rejtjelfejtők; külön csapat foglalkozott a tengerészeti és külön a Wehrmacht, valamint az Abwehr kommunikációjával. Segítségükre volt, hogy minden üzenet kódjának véletlenszerűnek kellett volna lennie, de egyes német kezelők nyilvánvaló, ismétlődő kódokat használtak, mint például a billentyűzeten egymás mellett lévő betűket. Ezek végignézésével sok időt meg lehetett takarítani az adott napi kód kihüvelyezésénél.

Mindeközben komoly erőfeszítéseket tettek arra, hogy az üzenetkód kétszeri ismétlésének elmaradása esetén is meg tudják fejteni az Enigma rejtjelezte üzeneteket. Alan Turing, az elméleti matematika zsenije a Kriegsmarine, a német haditengerészet kommunikációjával foglalkozott, ahol nem volt ilyen gyenge pont. Történt azonban egy szerencsés eset: egy elfogott német tengeralattjáróról sikerült megszerezni a tengerészeti kódkönyveket, amelyek egy hónapig lehetségessé tették a rejtjelezés visszafejtését. Ezeket megvizsgálva Turing felfedezte, hogy az üzenetek szerkezete gyakran ismétlődik. Esténként a németek időjárás-jelentést küldtek a hajóknak, így egy 18.05-kor elfogott üzenetben minden bizonnyal meteorológiai kifejezések voltak. Ebből az információból és az Enigma belső felépítésének ismeretéből kiindulva olyan elektronikus rejtjelfejtő „bombát" tudtak építeni, amely egyszerre háromszor hatvan gép működését szimulálta. 1941 júniusától már meg tudták fejteni a Kriegsmarine üzeneteit, és ezzel döntő módon járultak hozzá ahhoz, hogy a korlátlan tengeralattjáró-háború ne kényszerítse térdre Angliát. A GC & CS által megfejtett információk egyes becslések szerint három évvel rövidítették meg a háborút.

A Bletchley Park matematikusai. Alan Turing a kép bal szélén áll.

Heinz Guderian tábornok parancsnoki álláspontja 1941 nyarán, a keleti fronton. A tiszt mellett ülő híradósok előtt jól látható a Wehrmacht által használt Enigma.

A NAVAHÓ KÓDBESZÉLŐK

A biztonságos kommunikáció nem csupán bonyolult gépek segítségével érhető el. Az amerikai hadsereg egy indián törzs ritka, kevesek által ismert nyelvét alkalmazta, amely a legfurfangosabb gépnél is hatékonyabbnak bizonyult.

A csendes-óceáni hadszíntér rejtjelgépei

A japán külügyminisztérium által használt rejtjelgépet, a PURPLE kódnevű rendszert az amerikaiak már 1940-re feltörték. Hasonló sikereket értek el a tengerészet rejtjelezett kommunikációjával. Noha a JN-25-nek nevezett rendszert éppen a Pearl Harbor elleni támadás előtt változtatták meg, 1942 májusára már újra sikerült dekódolni. Ennek volt köszönhető a Midway-szigeteki győzelem, ahol az amerikai flotta időben meg tudta lepni a meglepetésszerű támadással próbálkozó japán flottát.

Hasonló esetként említhető, amikor időben értesültek a Jamamoto tengernagyot, a japán flotta főparancsnokát szállító repülőgép útvonaláról, és a kiváló stratégát a háború leghosszabb távú elfogóvadász-küldetését teljesítve lőtte le egy repülőszázadnyi P–38-as.

Az angol (Typex) és az amerikai (SIGABA) rejtjelgépek kommunikációját a japánok nem törték fel. Ezek bonyolultabbak voltak az Enigmánál, és az előírásoknak megfelelően használták őket. Ettől függetlenül az amerikaiak gyorsan belátták a rejtjelgépek használatának hátrányait a csendes-óceáni hadszíntéren. Az elektromechanikus rejtjelezés biztonságos volt ugyan, de aránylag lassú. A kódolandó szöveget karakterenként kellett beírnia a rádiósnak, majd az eredményül kapott kódsorozatot betűhíven leadnia a rádión. Ha kódolt szöveget kapott a rádiós, akkor ki kellett választania a megfelelő beállítást, és betűről betűre megfejtenie. Erre egy hajón vagy parancsnoki harcállásponton volt idő és tér, de egy tüzérségi támadás alatt álló csendes-óceáni szigeten, a frontvonalban harcolva az eljárás fájdalmasan vontatottnak bizonyult. Dzsungelharc közben nem volt idő a rejtjelezésre és a kódfejtésre – ilyenkor a katonák angolul kiabáltak a rádióba, a magasabb titkosítási szint érdekében sok káromkodással és szlenggel tarkítva. A japánok között azonban sok olyan tiszt volt, aki az Egyesült Államokban járt egyetemre, angol anyanyelvi környezetben élt évekig, így maradéktalanul értette az üzeneteket.

Henry Bahe Jr. tizedes és George H. Kirk közlegény, az amerikai tengerészgyalogság katonái üzenetet továbbítanak (1943 decembere, Bougainville-sziget).

Preston Toledo és Frank Toledo Ballaratban, Ausztráliában kiképzésen, 1943 júliusában.

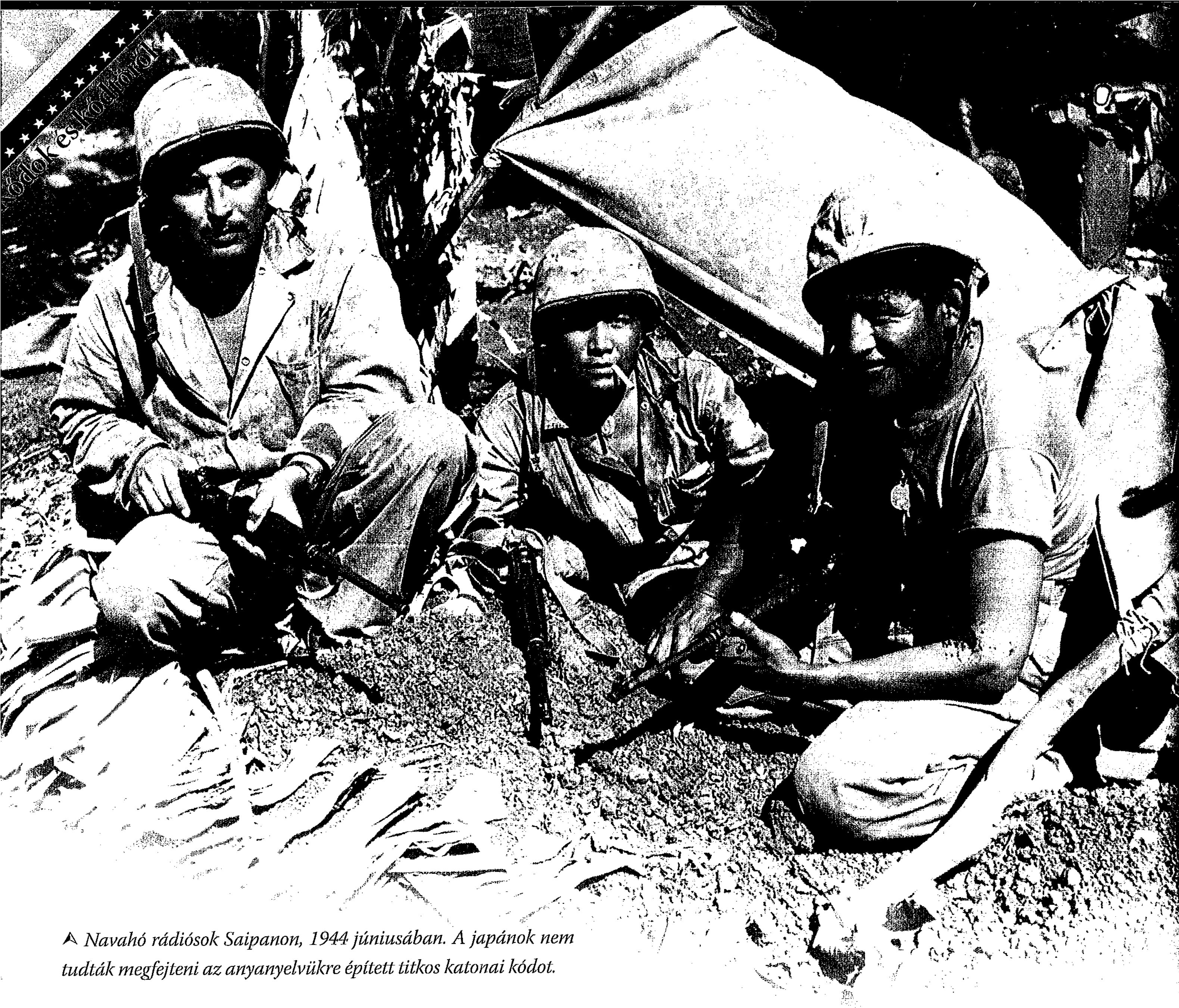
Ősi nyelv mint biztonságos kód

Philip Johnston első világháborús veterán egy arizonai indián rezervátumban nőtt fel, így tökéletesen ismerte a navahó kultúrát. Egyike volt a kevés nem törzsbelinek, aki folyékonyan beszélte a nyelvet, és gyakran fordított az indiánok számára.

A navahó a *na-dene* nyelvcsaládhoz tartozik, amelynek semmilyen európai vagy ázsiai nyelvhez nincsen köze. A navahó ige ragozása attól is függ, hogy milyen méretű, anyagú, formájú tárgyra vonatkozik. Az ige a határozószót is tartalmazza, azt is kifejezi, hogy a beszélőnek van-e személyes tapasztalata a megnevezett tárggyal kapcsolatban, vagy csak hallomásból tud róla. Következésképp az ige egy teljes mondat szerepét is betöltheti, és idegen számára teljesen értelmezhetetlen.

Mindezek okán Johnston javasolta egy híradós alezredesnek, hogy próbálják ki a navahó rádiós kapcsolattartók ötletét. Két írni-olvasni tudó indián angolul leírt példamondatokat továbbított egymásnak anyanyelvén a rádión keresztül. A másik oldalon ülő navahó hibátlanul leírta az eredeti angol nyelvű üzenetet, így haladéktalanul megkezdték az indián rádiósok toborzását. A navahó azért is volt jó választás a szóba jöhető törzsek közül, mert ez az indián népcsoport viszonylag nagy lélekszámú volt, és sok írni-olvasni tudó férfit tudtak csatasorba állítani. A másik, Johnston által külön kiemelt előnye volt a törzsnek, hogy a navahók között nem jártak külföldi kutatók, főleg német diákok vagy antropológusok. Ezt az indián dialektust összesen huszonnyolcan beszélték a törzsön kívül, ők pedig mindannyian amerikai állampolgárok voltak. Johnston úgy gondolta, hogy ha minden csendes-óceáni tengerészgyalogos zászlóaljban van egy indián rádiós, akkor létrejöhet a tökéletes kódolt kommunikáció.

SZTE Egyetemi Könyvtár SZEGED

Navahó rádiósok Saipanon, 1944 júniusában. A japánok nem tudták megfejteni az anyanyelvükre épített titkos katonai kódot.

Megoldásra váró nyelvi nehézségek

Volt azonban egy természetes akadály, amelyet korábbi tapasztalatok alapján ki kellett küszöbölni. Az első világháborúban már alkalmazták a csoktó indián törzs tagjai közötti kommunikációt titkos rádióforgalmazás céljára. Az amerikai 141. gyalogosezredben a franciaországi hadmozdulatok során csoktók voltak a rádiósok. A németeknek nem volt esélyük az üzenetek nyelvének meghatározására sem, nemhogy a megértésükre; viszont az indiánoknak nem voltak szavaik a modern katonai kifejezésekre, így félreérthető közelítéseket kellett alkalmazniuk. A navahók esetében ezt a hibalehetőséget előre kizárták. Az első rádiósnak tanuló indiánok segítségével összeállítottak egy katonai navahó szótárat. A repülőtípusokat madarak nevével jelölték, a hajókat halakéval. Így lett a felderítő repülőgépből bagoly, a rombolóból cápa, a parancsnokból törzsfőnök, a tarackból guggoló ágyú. Felmerült még egy kommunikációs probléma: a bonyolultabb szavakat fonetikusan kellett lebetűzni, amihez a navahóknak nem volt meg a szókészletük. Ezt úgy oldották meg, hogy az adott betűnek megfelelő angol szó (az *a*-nál az *ant*, hangya) navahó fordítását használták: *vo-la-csi*. Ez később aggodalmat okozott, hiszen ha gyakran kellett idegen szavakat betűzni, akkor a japánok gyakorisági elemzéssel könnyen rájöhettek volna, hogy melyik betűt milyen szó jelenti. Ezért alternatív betűket is beillesztettek, a gyakran használt karaktereket többféle módon is meg lehetett nevezni.

Kódbeszélők a csendes-óceáni fronton

Természetesen a hadszíntéri alkalmazást megelőzően vizsgáztatni akarták a kódolás erősségét, ezért a haditengerészeti hírszerzés felé továbbították navahó nyelvű üzeneteket. A US Navy hírszerzői három hétig próbálkoztak, majd bevallották, hogy nemhogy megfejteni, de még leírni sem sikerült a rádióüzeneteket.
Az első próbálkozások a kódbeszélők bevetésére mégis zavart okoztak. Guadalcanal inváziójakor a nem navahó rádiósok pánikba estek az érthetetlen üzenetek hatására, és riasztottak, mert „a japánok amerikai frekvencián sugároznak". A navahó nyelvű üzenetváltásokat ekkor fel kellett függeszteni, és csak akkor indították újra a bevetésüket, amikor meggyőzték az ezredparancsnokot. A fordulópont egy teszt volt: az indiánok akkor maradhattak az ezrednél, ha gyorsabban kommunikálnak, mint a gépekkel megoldható kódolás. A gép kezelője két órára tippelte az üzenetváltáshoz szükséges időt – a navahóknak azonban négy és fél perc is elég volt.

Csoportképre összegyűlt navahó indiánok és kísérőik a Bougainville-szigeten, Pápua Új-Guineában.

Innentől a navahó rádiósok egyre sikeresebbek voltak. Amikor Saipan elfoglalásakor a tengerészgyalogosok bevették a menekülő japánok állásait, a tengerről a saját hajóik tűz alá vették őket. A tengerészgyalogosok rádión közölték pozíciójukat, de a tüzérségi támadás folytatódott, mert a tüzérek azt hitték, hogy a japánok próbálják őket megtéveszteni angol nyelvű adással. Amikor viszont egy navahó mondta be ugyanazt az üzenetet, abbahagyták az ágyúzást. Az indián rádiósok kommunikációját nem lehetett utánozni, és a navahók mindig megbízhatóak voltak. 1942 végére további nyolcvanhárom navahóra lett szükség, mert mind a hat tengerészgyalogos hadosztályhoz ki akartak rendelni egy-egy rejtjelező csoportot. A bajtársaik őket külön védelmezték és segítették; erre szükség is volt, mert a más seregtestekből valók többször japánoknak nézték őket, hadifogságba kerültek, és csak akkor szabadultak, amikor a saját ezredükből igazolta őket valaki.
Az Ivo Dzsima elleni támadás első napjaiban több mint nyolcszáz navahó nyelvű üzenetet küldtek, mindet hibátlanul – bizonyos vélemények szerint a navahók nélkül a tengerészgyalogosok nem foglalhatták volna el Ivo Dzsimát.

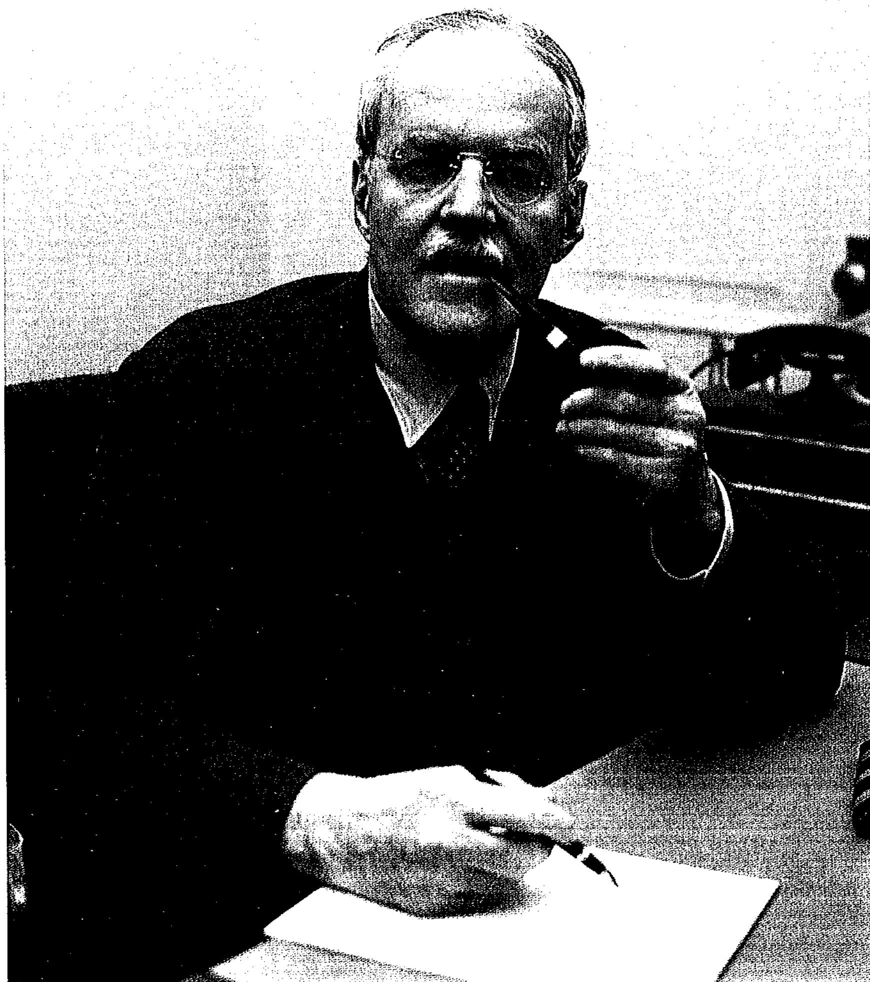
Amerikai tengerészgyalogosok a büszkén lobogó zászló alatt. Az indián kódbeszélők nélkül sokkalta nagyobb áldozatokat kellett volna fizetniük a csendes-óceáni hadszíntér birtokbavételéért.

KÉMEK ÉS KÉMELHÁRÍTÓK: TRÜKKÖK ÉS ELLENCSELEK

A háborúra gondolva leginkább páncélosok vagy repülőgépek látványos összecsapásainak képei idéződnek fel az emberekben. Holott egyetlen személy is tehet akkora kárt, mint egy teljes páncéloshadsereg, ha létfontosságú információt szerez meg és juttat el a másik oldalnak. Hihetetlen történetek, tervek és tragédiák tárulnak fel a második világháború ágyúdörgéstől mentes, de nem kevésbé drámai oldalát vizsgálva.

Fritz Kolbe, az amerikai kapcsolat a német vezetéshez

Kolbe azon német külügyminisztériumi tisztségviselők közé tartozott, akik szembehelyezkedtek a nemzetiszocialista nézetekkel. Noha nem rejtette véleményét véka alá, szorgalma és megbízhatósága miatt mégis fontos pozícióba került a külügyminisztériumban. Hitler ugyanis 1941-től egyre több időt töltött Berlintől távoli, kelet-poroszországi főhadiszállásán, a Wolfschanzéban („farkasfészek"). Emiatt a külügyminiszternek, Joachim von Ribbentropnak is szüksége volt egy állandó csapatra, amely ezen a helyszínen a rendelkezésére áll. Ennek a tagja volt Kolbe közvetlen felettese, Karl Ritter, aki kapcsolatot tartott a minisztérium és a Wehrmacht vezérkara, az OKW között. Kolbe Berlinben többek között azt a feladatot kapta, hogy átnézze a diplomáciai üzeneteket és a külföldön szolgáló német diplomaták által készített anyagokat, és a legfontosabbakat szűrje ki Ritter számára. Emellett a tengeralattjáró-támaszpontokkal kapcsolatban is rendszeresen kapott információt, valamint ő volt a felelős az osztályán a titkos és szigorúan bizalmas anyagok megsemmisítéséért. Bőséggel volt tehát lehetősége rá, hogy segítse a szövetségeseket, és lelkiismerete is erre biztatta. Hitler és a náci vezetés megbuktatását lehetetlennek gondolta, ezért csak abban látta Németország túlélési esélyét, ha a háború minél gyorsabban befejeződik. A legnagyobb nehézséget az üzenetek biztonságos továbbítását lehetővé tevő kommunikációs csatorna hiánya jelentette, de végül egy régi ismerőse hozzásegítette, hogy megkapja a diplomáciai futár feladatát, így Svájcba utazhatott. Ez a pozíció garantálta érinthetetlenségét, így a titkos anyagokat a lábára kötözte, és sikeresen kicsempészte őket Bernbe.

▲ *Allen Welsh Dulles, az OSS tisztje, 1953 és 1961 között a CIA igazgatója. Dulles a második világháború éveiben Svájcban végzett hírszerzői tevékenységet.*

Svájc semleges volt, de valósággal hemzsegett a kémektől. Nemcsak a szövetségesek voltak itt jelen, de a német hírszerzés is; egyedül a Gestapo harmincfős szekcióval képviseltette magát. Emellett a svájci elhárítás is aktívan működött: 1943 nyarán több mint száz németet, svájcit és olaszt tartóztattak le kémkedés miatt. Kolbe először a britekkel próbálta felvenni a kapcsolatot, de ők elutasították, mert túlságosan élénken élt még bennük a Venlo-incidens szégyenteljes emléke, amikor német hírszerzők ellenállóknak álcázva magukat elraboltak két angol kémet. Ezután Churchill megtiltotta a kapcsolatfelvételt a német náciellenes mozgalmakkal.

Office of Strategic Services (Stratégiai Szolgálatok Hivatala)

Az amerikai hírszerzés a világháború előtt rendkívül gyenge és széttagolt volt. Külön csapata volt a belügy- és a pénzügyminisztériumnak, a hadseregnek és a haditengerészetnek. Mindezektől függetlenül működött az FBI, amelyik az amerikai kontinensen belüli hírszerzésért felelt. Olyannyira nem tartották ezt a területet fontosnak, hogy 1929-ben a külügyminisztérium kódfejtő csapatát feloszlatták, arra hivatkozva, hogy „úriember nem olvassa el más postáját". Roosevelt elnök meglátta ezt a gyengeséget, és megalapította az OSS-t.

▼ *Adolf Hitler és Joachim von Ribbentrop, a Harmadik Birodalom külügyminisztere a messzeséget fürkészi. Megesett, hogy hírszerzési ügyekben az orruknál sem láttak tovább.*

Egy amerikai Genfben

Az OSS helyi vezetője ekkor Allen W. Dulles volt, aki később nyolc évig tevékenykedett a CIA igazgatójaként. Dullesban élénken élt az emlék, amikor fiatal és zöldfülű hírszerzőként elutasította a lehetőséget, hogy egy ismeretlen orosz látogatóval, bizonyos Vlagyimir Iljics Leninnel találkozzék. Az eset után megfogadta, hogy soha nem utasít el látatlanban egy lehetséges kapcsolatot, így leült beszélni Kolbéval. Noha elsőre kettős ügynöknek gondolta, Kolbe meg tudta győzni az átadott anyagokkal, többek között német kémek személyazonosságának felfedésével. A háború során évente kétszer személyesen vitt Svájcba titkos dokumentumokat, de ismerősein keresztül is juttatott el Dullesnak fontos anyagokat, másolatokat vagy filmeket. Összesen több mint 1600 dokumentumot adott át az amerikaiaknak, többek között a normandiai partraszállásra vonatkozó német védelmi tervekről, a V–1 és V–2 rakétaprogramról, a Messerschmitt Me 262 gázturbinás repülőgépről, vagy a japán tervekről Délkelet-Ázsiában. Fritz Kolbe a szövetséges hírszerzés kulcsemberévé vált – még a szkepticizmusukról ismert angol hírszerzők is a háború legfontosabb hírforrásának tekintették.

Security Service (MI5) (Biztonsági Szolgálat)

Nagy-Britannián belül máig az MI5 feladata a kémelhárítás. Noha az ügynökség elődje már 1909-ben létrejött, a második világháború kitörésekor sem szervezetileg, sem erőforrásaiban nem volt képes felnőni az előtte álló feladatokhoz. A külföldi származásúak nagyszabású internálásán keresztül kellett volna az ellenséges ügynököket kiszűrnie, de ez a művelet teljesen sikertelen volt, és az ügynökség 1940-re csaknem összeomlott. Winston Churchill hatalomra kerülése után, még 1940 tavaszán eltávolította az MI5 vezetőjét. Október végére az angliai légi csata lezárult, és mind az MI6, mind a GC & CS szerint a német invázió veszélye elmúlt. Ekkor enyhült a nyomás az MI5-on, így a szervezet képes volt hatékony munkát végezni.

◄ Reinhard Gehlen vezérőrnagy (a kép bal oldalán), a keleti front hírszerzési tevékenységét koordináló tiszt csapatszemlét tart. A háború után kétes értékű szolgálatait felajánlotta az amerikaiaknak.

Reinhard Gehlen, az amerikaiak vak szeme Németországban

Az amerikai kémkedés történetének egyik legnagyobb baklövése kapcsolódik ahhoz a tervhez, amely a volt náci katonai hírszerzést akarta felhasználni a szovjet fenyegetés ellen. A program kulcsembere Reinhard Gehlen volt, aki vezérőrnagyi rangban vezette a szovjetekkel kapcsolatos katonai hírszerzést a keleti fronton. Noha érintőlegesen részt vett a Stauffenberg ezredes szervezte Hitler elleni merényletben, Gehlen átvészelte a Gestapo bosszúhadjáratát. Amikor pedig a háború már a végéhez közeledett, lemásolta és elrejtette a Wehrmacht oroszokkal kapcsolatos anyagait. Ez a dokumentáció, illetve személyes tapasztalatai nagyon értékessé tették őt az amerikaiak szemében, ezért a háború után a CIA pénzén és hátterével a volt náci hírszerzőkből szervezett egy csoportot. Ez volt a Gehlen-szervezet, amely szembeszökően sikertelen volt az oroszok kikémlelésében. Az összesen négyezer fős csoportban több száz volt náci dolgozott, akik teljes körű bűnbocsánatot nyertek; a CIA utólagos értékelése szerint a morális gondok mellett hírszerzési szempontból is párját ritkító kudarc volt a program. A Gehlen által beszervezett háborús bűnösök szemérmetlenül becsapták az amerikaiakat, ráadásul a szervezetbe és a CIA-ba beépült szovjet ügynökök is ellehetetlenítették a csoport hatékony tevékenykedését. Egy, a szovjetellenes lengyel ellenállás erősítésére hivatott akcióban például sikerült egy olyan csoportot támogatniuk, amelyet a szovjet kémelhárítás szervezett. Végül 1955-ben az egész szervezet átkerült a Német Szövetségi Köztársaság irányítása alá, és a német kémelhárítás, a Bundesnachrichtendienst magja lett. Gehlen, a katonai hírszerzés professzionális kalandora egészen 1968-ig vezette ezt az ügynökséget, amíg egy politikai botrány lemondásra nem kényszerítette.

▼ Reinhard Gehlen (a képen elöl, középen) a Wehrmacht kémelhárító tisztjeinek körében. A háború után volt kollégái sokaságát vette alkalmazásba az amerikai hírszerzés megbízásából.

„Kettős átverés": a félreinformálás művészete

Az MI5 a háború elején csak szerencsésnek tűnt: az Abwehr és az SD ügynökei sorra adták fel magukat Angliába érkezésük után, sokukat pedig azért foghatták el, mert elemi hibákat követtek el működés közben. De az ügynökség ki is tudta használni az előnyt, mert a visszafordított, kettős ügynökké tett kapcsolatokon keresztül hamis információt tudtak eljuttatni a németeknek. A később érkező német ügynökök azt a parancsot kapták, hogy vegyék fel a kapcsolatot a rezidensekkel, így egy idő után már nem volt kihívás az újonnan érkezettek bevonása a rendszerbe. Mivel a brit rejtjelfejtő csoport a hírszerző kódokat is feltörte, így könnyen megtudták, hogy melyik emberében bízik még az Abwehr, és melyiket tekinti kompromittáltnak. Egy külön magas szintű bizottság állította össze az információkat, amelyeket ki kellett szivárogtatni. Ezek az adatok ugyan nagyrészt hibásak voltak, ám mindig tartalmaztak annyi ellenőrizhető vagy fontos, de idejétmúlt részletet, hogy a német oldal ne gyanakodjon. A normandiai partraszállás előtt az ügynökök olyan információkat adtak át, amelyek sikeresen meggyőzték a németeket, hogy az invázió Calais-t célozza majd. Ez a megtévesztés olyannyira eredményes volt, hogy még a sikeres partraszállás után is ott maradt tartalékban 15 német hadosztály Calais-nál, feltételezve, hogy Normandia csak egy félrevezető hadművelet helyszíne.

A Double Cross (Kettős átverés) rendszer kiépítése volt az MI5 legnagyobb sikere a második világháborúban. A német hírszerzési feljegyzések utólagos elemzése kiderítette, hogy az Angliába küldött körülbelül 115 ügynök közül 114 személyt sikerült azonosítani és elfogni, és közülük jó néhányan kettős ügynökökké lettek.

▲ Stewart Menzies ezredes, alias C, a brit hírszerzés igazgatója.

▼ VI. György király és hitvese megszemlélik a Buckingham-palota épületében esett bombakárokat. A német katonai hírszerzés korántsem ért el olyan eredményeket, mint a légierő.

Az ember, aki nem létezett: a Darálthús-hadművelet

Az MI5 egyik leghíresebb művelete a Darálthús-hadművelet volt, amelyre csak jóval a háború után derült fény. 1943-ra a szövetségesek kiverték az olasz–német csapatokat az észak-afrikai hadszíntérről. A következő lépésben egy angol–amerikai invázió volt várható a Balkánon vagy Olaszországban. A nyilvánvaló stratégiai célpont Szicília volt: ennek a szigetnek az ellenőrzésével a Földközi-tenger térsége megnyílhatott a szövetségesek előtt. Ezt természetesen a németek is tudták; maga Winston Churchill is úgy nyilatkozott, hogy „aki nem idióta, annak tudnia kell, hogy Szicília következik". A partraszállást megelőző csapatösszevonásokat nem lehetett elrejteni, de ha sikerül megtéveszteni a németeket, úgy el lehetett érni, hogy ne a megfelelő helyre küldjék a védekező hadtesteket – ezzel komoly vérveszteséget kerülhettek el a szövetségesek. A brit hírszerzés feladatává vált egy titkos félrevezető művelet kifundálása; a gondot mindössze az jelentette, hogy egy teljességgel nyilvánvaló és logikus hadászati döntést kellett ellepleznük.

Az MI5 embereinek az ötlete a következő volt: egy magas rangú tisztnek öltöztetett hulla táskájában helyeznek el hamis dokumentumokat. A hullát Spanyolországban fogja partra mosni a víz, ahol a német hírszerzés elolvassa az anyagokat, és remélhetőleg fel is használják majd, rossz helyre összpontosítva a csapatokat. Ehhez azonban nagyon sok finom részletet kellett pontosan kidolgozni és végrehajtani. Legelőször is be kellett szerezni egy megfelelő tetemet, és fel kellett építeni egy fiktív személyt, William Martin őrnagyot, akinek létezését igazolhatja majd az Abwehr. Ennek érdekében az őrnagy holmijába betettek szerelmes leveleket, fotót a menyasszonyáról (valójában egy női MI5-alkalmazottról), buszjegyeket és számlákat. A hamis dokumentumok egyebek mellett tartalmaztak egy levelet egy tábornoktól, amely megemlítette a tervezett inváziót Görögország, illetve Szardínia ellen. A hullát minden felszerelésével együtt egy acéldobozba rakták, amit szárazjéggel töltöttek meg. A szárazjég szén-dioxiddá alakult, így megóvta a tetemet a bomlástól. Végül az „őrnagyot" egy angol tengeralattjáróról dobták vízbe a spanyol partoknál, Huelva város közelében.

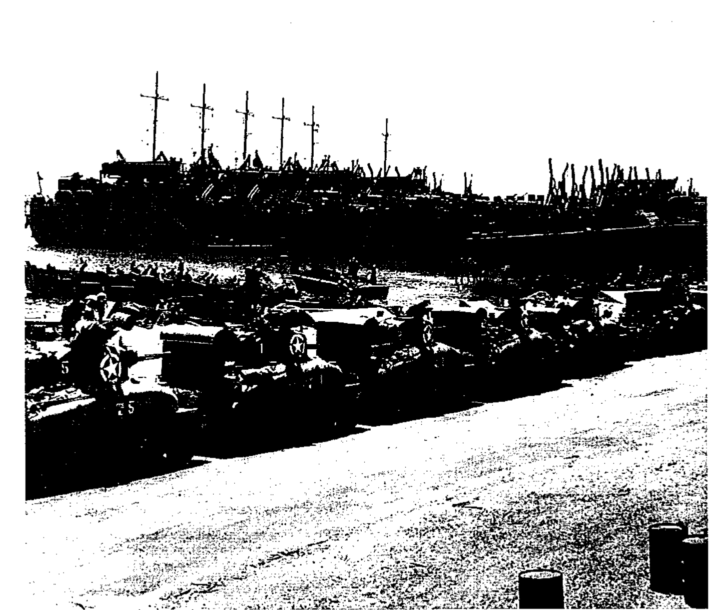

Amerikai menetoszlop Szicíliában. Az MI5 jól kidolgozott félrevezető akciója sok véráldozattól mentette meg őket.

A britek tudták, hogy az Abwehr helyi ügynöke jó kapcsolatokat ápol a spanyol hatóságokkal, így szinte biztos volt, hogy megkapja az iratokat. Így is történt: noha a papírokat később visszaadták a Spanyolországban szolgálatot teljesítő brit tengerészeti attasénak, a dokumentumok tartalma eljutott Berlinbe. Az Abwehr hitelesnek nyilvánította az anyagot, és ennek alapján a német vezérkar átdolgozta a védelmi tervet. Így az erősítések Görögországba, Szardíniába és Korzikába érkeztek Szicília helyett. Erwin Rommel tábornokot küldték Görögországba, hogy átvegye a védelem megszervezését. Még a keleti frontról is átirányítottak páncéloshadosztályokat, ami meggyöngítette a német védelmet a kurszki áttörés előtt.

Mivel a GC & CS folyamatosan tudta olvasni a titkosított német híradásokat, a szövetségesek előre tudták, hogy az ellenség „a darálthúst egészben lenyelte." Noha július kilencedikén a szövetségesek partra szálltak Szicíliában, a németek megtévesztő akciónak hitték a hadműveletet, és még két hétig nem mozgatták haderejüket, várva a görögországi partraszállást – mire elindultak volna, már késő volt.

A Darálthús-akció sikerének volt egy váratlan, ám felettébb hasznos mellékhatása is. A németek ezután több esetben sem használtak föl olyan titkos dokumentumokat, amelyek véletlenül a kezükbe kerültek, mert azt hitték, hogy csak egy újabb rafinált megtévesztő művelettel van dolguk. Így történhetett meg, hogy amikor a normandiai invázió után két nappal egy elhagyott partraszállító járműben a németek titkos anyagokat találtak (amely részletezte a további terveket a térségben), Hitler figyelmen kívül hagyta az információt, mert Calais-nál várta a támadást. 1944-ben, Hollandia felszabadításakor az is megtörtént, hogy egy teljes támadási terv került a németek kezébe, a német vezetés viszont azt hitte, hogy újfent megtévesztés áll a dokumentumok mögött, és a kapott információkkal ellentétes módon rendezte el a csapatokat.

Amerikai M4 Sherman páncélosok Szicília fövenyén. A tengelyhatalmak a görög és a szardíniai partvidék védelmét erősítették meg.

A brit hírszerzés legnagyobb baklövése: a Venlo-incidens

Korántsem javított a szervezet megítélésén, hogy 1939-ben az SIS elszenvedte történetének egyik legkínosabb kudarcát. Két ügynök indult találkozni Wehrmacht-tisztekkel egy kis holland városkában a német határon. Információik szerint vendéglátóik egy Hitler elleni merényletet tervező ellenállók voltak, akik azért keresték fel a brit titkosszolgálatokat, mert be akartak számolni a német haderő lengyelországi veszteségeiről. Az „ellenállók" egy kis kávézóban beszéltek meg találkozót, amely alig pár méterre volt egy határátkelőtől – a sorompón túl már Németország volt. Itt egy tábornokkal találkoztak volna, aki az összeesküvők vezetőjének mondta magát. Kapcsolataik valójában a Gestapo és az SD emberei voltak, közöttük Walter Schellenberg, aki később a német elhárítás vezetője lett. Himmler parancsára élve kellett elfogni az SIS embereit. Amikor az angol ügynökök megérkeztek, autójukat géppuskatűzzel állították meg, halálosan megsebesítettek egy velük érkező holland hírszerzőtisztet, majd elhurcolták őket a német határon túlra. Tetézendő a bajt, az angol hírszerzők egyike kapitális hibát követett el: a találkozóra magával vitte a helyi brit ügynökök névsorát tartalmazó listát. A vallatás során további információkat szedtek ki belőlük, és ezek alapján gyakorlatilag felszámolták az SIS hálózatait Nyugat- és Közép-Európában.

A Venlo-incidens volt az oka annak, hogy a britek rendkívül gyanakvóvá váltak a német ellenállás kapcsolatfelvételi próbálkozásaival szemben.

Secret Intelligence Service (MI6) (Titkosszolgálat)

Az SIS az angol korona hírszerző ügynöksége, valamint hozzá tartozik a nemzetközi kémelhárítás. A második világháború előtt kicsi és nem túl befolyásos szervezetnek számított. Ennek legfőbb oka az volt, hogy az SIS ekkoriban képtelen volt megbízható információkat szerezni. A háború alatt az ő felelősségük volt a GC & CS által megfejtett német anyagok elosztása a kormányzati szervek között, ezzel léptek előre, és váltak lényeges ügynökséggé. A vonalak mögötti kémkedésért és szabotázsért felelős csoportjukat Churchill kiemelte, és külön szervezetté alakította SOE néven.

➤ *Walter Friedrich Schellenberg SS-tábornok, az egyesített német katonai hírszerzés és elhárítás vezetője a nürnbergi tárgyalás előtt.*

Az „Angol játék" (Englandspiel)

A SOE holland szekciójának története kimondottan sikertelen volt, már 1942-től a német elhárítás ellenőrizte a helyi ügynökhálózatot. A helyi rádiósokat elfogták és arra kényszerítették, hogy hamis információt adjanak át az angoloknak. Noha az üzenetekből hiányoztak az előre megbeszélt titkos kódok, a briteket ez nem zavarta, és hitelesként értékelték a preparált jelentéseket. Mi több, folyamatosan dobtak le embereket és hadianyagot a holland ellenállás számára, amelyek egyenesen az Abwehr karjaiba hullottak. Több mint ötven brit ügynököt kaptak így el és vallattak ki, közülük negyvenhetet kivégeztek. Két holland ügynöknek ugyan sikerült visszaszöknie Londonba, hogy figyelmeztessék a hírszerzést, őket azonban letartóztatták, és kettős ügynököknek bélyegezték. Hermann Giskes őrnagy, az Abwehr helyi vezetője még ellenőrizhető „sikereket" is kreált, hamis cikkeket helyezett el újságokba, és látványosan felrobbantatott egy széméttel teli bárkát Rotterdam közelében – ez volt a helyi ellenállás legkomolyabb „eredménye". Csak akkor állították le végleg a műveleteket, amikor Giskes kódolatlan üzenetben kérte számon Londontól, hogy miért nem küldenek még több embert – hiszen addigi együttműködésük oly zökkenőmentesnek és sikeresnek bizonyult.

Special Operations Executive (Különleges Hadműveletek Részlege)

Ezt a szervezetet hívták „Churchill magánhadseregének", illetve az „úriemberekhez nem méltó háború minisztériumának". A SOE fő feladata a szabotázs és a németellenes szervezkedések támogatása volt, a 13 000 fős szervezet közvetetten körülbelül egymilliós tömeget támogatott vagy látott el a megszállt országokban és a frontvonalak mögött. A SOE mindennel foglalkozott, ami a gerilla-hadviseléssel, a propagandával és a titkos hadműveletekkel állt kapcsolatban, tevékenységébe éppúgy belefért a hangtompítós fegyverek fejlesztése, mint az irathamisítás vagy a robbanó tollak gyártása. Szervezetileg minden megszállt országgal egy szekció foglalkozott, illetve több, ha az adott területen több, politikailag ellentétes nézeteket valló ellenálló csoport működött (Franciaországra például hat szekció jutott). A SOE aktivitása országonként változott: Franciaországban körülbelül ezerötszáz ügynököt dobtak le a partizánok támogatására, ahol többek között oktatóként, kapcsolattartóként és rádiókezelőként működtek.

A holland ellenállás tagjai ünneplik hazájuk felszabadulását. Az Abwehr helyi elhárítása több mint 50 angol ügynököt fogott el Hollandiában.

▲ *Wilhelm Canaris tengernagy Heinrich Himmler és Joseph Goebbels társaságában. A német katonai hírszerzés főnöke titokban információkat szivárogtatott ki a szövetségesek felé.*

Abwehr (Védelem)

Az Abwehr volt a német főparancsnokság katonai hírszerző és kémelhárító szervezete. A háború előtti apró és befolyás nélküli csoportból nőtte ki magát az SS hírszerző csoportjának, az SD-nek versenytársává. Az egyik legsikeresebb művelete a SOE holland szekciójának átvétele volt. Az amerikai kontinensen is értek el eredményeket: noha egy látványos lebukás után hat Abwehr-ügynököt végeztek ki, akik az USA alumíniumiparára akartak csapást mérni, de például megszerezték minden fontosabb amerikai katonai repülőgép tervrajzát.

Mindennek ellenére az Abwehr nem volt különösebben hatékony. Ennek egyik oka volt, hogy folyamatosan versenyzett és összeütközött az SS hírszerzési és elhárítási brigádjával, az SD-vel. A másik, fontosabb ok abból eredeztethető, hogy számos Abwehr-tiszt és a szervezet vezetője valójában náciellenes volt: így történt, hogy a német katonai hírszerzésért és kémelhárításért felelős szervezet a háború kezdetén a saját kormánya ellen fordult, és több kísérletet tett Hitler meggyilkolására.

Wilhelm Canaris tengernagy kettős játszmája

Az Abwehr háború alatti vezetője, Wilhelm Canaris tengernagy színleg ugyan jó viszonyt ápolt a konkurens SD-vel, de valójában megvoltak a saját céljai. Amikor 1938-ban átszervezte az Abwehrt, válogatott munkatársakkal vette körül magát, akik egyetlen kivétellel nem voltak a nemzetiszocialista párt tagjai. Canarisnak jó oka volt így tenni: mind ő, mind közvetlen beosztottjainak nagy része a Fekete Zenekar tagja volt, amely csoport Hitlert és a nemzetiszocialista vezetést kívánta félreállítani.

Canaris mindent megtett, amit csak megtehetett a német sikerek ellen. Hamis információkat adott Hitlernek, ily módon győzve meg őt, hogy ne támadja meg Svájcot. Személyesen beszélte le Francót, a spanyol diktátort arról, hogy a tengelyhatalmak mellett szálljon be a háborúba, vagy átengedje területén a német csapatokat Gibraltár megtámadásához. Az SS folyamatosan gyanakodott Canarisra, azzal vádolva őt, hogy jelentései eltúlozzák az ellenség erejét, emellett nyomoztak több Abwehr-tiszt ellen is, Hitler-ellenes összeesküvéssel vádolva őket (egyébként jogosan).

1943 szeptemberében történt az az incidens, ami az Abwehr feloszlatásához vezetett. Solf asszony, egy berlini ellenzéki értelmiségi csoport vezetője tartott egy teadélutánt, ahol bemutatott egy új érdeklődőt, aki osztotta nézeteiket. A jóképű, fiatal doktor valójában a Gestapo ügynöke volt, és a szervezet felgöngyölítésével bízták meg. 1944 januárjára a Solf-kör minden tagját elfogták, és két kivétellel kivégezték őket. Az egyik áldozat két barátja Abwehr-ügynök volt Isztambulban, így mindkettőjüket visszahívták Berlinbe, ők pedig az életüket féltve kapcsolatba léptek a britekkel, és átálltak. Berlinben úgy hitték, hogy az Abwehr titkos kódjait is átadták a szövetségeseknek. Hitlernek ez volt az utolsó csepp a pohárban: Canarist azon nyomban leváltotta, majd házi őrizet alá helyezte. Az Abwehrt ezután feloszlatták, feladatait átvette az RSHA, Canarist pedig nem sokkal a német kapituláció előtt kivégezték.

Reichssicherheitshauptamt (Birodalmi Biztonsági Főhivatal)

Az RSHA-t Heinrich Himmler hozta létre, amikor egyesítette az SS hírszerző csoportját, az SD-t (Sicherheitsdienst, Biztonsági Szolgálat) a Gestapóval (Geheime Staatspolizei, Titkos Államrendőrség) és a Kripóval (Kriminalpolizei, Bűnügyi Rendőrség). Az RSHA hatalmas bürokráciája egyszerre foglalkozott kémkedéssel és kémelhárítással, bűnüldözéssel, a holokauszt megszervezésével, valamint a titkosrendőrséget is működtette. Kizárólag Himmlernek tartozott felelősséggel, a civil hírszerzés és elhárítás minden oldalát átfogta. Első vezetője Reinhard Heydrich volt, akit 1942-ben a SOE által kiképzett cseh és szlovák ügynökök gyilkoltak meg. A második Dr. Ernst Kaltenbrunner, akit emberiség elleni bűntettek miatt akasztottak fel Nürnbergben, 1945-ben.

Szovjet ügynök a Gestapo soraiban

Willi Lehmann pályafutását rendőrként kezdte, majd kémelhárítással kezdett foglalkozni. 1933-ban lett a Gestapo tagja, ahol a szovjet kémekkel szembeni harccal foglalkozó osztály vezetője lett. Talán nem ő volt a legtökéletesebb választás az adott pozícióra, hiszen ekkorra már évek óta az NKVD-nek kémkedett. Nem politikai vagy erkölcsi okokból kötelezte el magát a szovjetek mellett, hanem mert költséges szenvedélyei voltak, amelyeket csak így tudott finanszírozni. Lehmann az SS tagja lett, és részt vett a „hosszú kések éjszakája" néven elhíresült véres tisztogatásban. 1939-től az RSHA embere volt, továbbra is a szovjetekkel szembeni elhárítás területén. Helyzetéből adódóan sok értékes információval tudott szolgálni az oroszoknak a német fegyverekről, sőt a Barbarossa-terv, a Szovjetunió elleni támadás időpontját is elküldte távírón Moszkvába – Sztálin azonban félrevezetésnek tartotta a kritikus fontosságú jelentést. Lehmann 1942-ben, a Vörös Zenekar felfedésével egyidejűleg bukott le, bírósági eljárás nélkül végezték ki.

NKVD (Belügyi Népbiztosság)

A szovjet hírszerzés és elhárítás történetét folyamatos átszervezések, átnevezések és visszaalakítások bonyolítják. Az NKVD része volt a rendőrség, a határőrség, a tűzoltóság, de ez a hivatal kezelte a többmilliós Gulag büntetőtábor-rendszert, követett el tömeggyilkosságokat és deportálásokat, valamint felelős volt a külföldi kommunista mozgalmakkal való kapcsolattartásért. A többek között hírszerzésért és kémelhárításért felelős részét hívták GUGB-nak, majd NKGB-nek – később ez a szervezet lett a KGB.

Sztálin Vorosilov marsall társaságában. Az Európában kiépített hírszerzési lánc folyamatosan tájékoztatta a generalisszimuszt.

Radó Sándor (alias Dóra) a szovjet hírszerzésnek dolgozott Genfben. A háború után visszarendelték a Szovjetunióba, és államellenes összeesküvés vádjával lágerba küldték. Radó csak Sztálin halála után, 1955-ben térhetett haza Magyarországra.

A Vörös Zenekar

A Vörös Zenekar (Rote Kapelle) nevet az RSHA adta azoknak a kommunista kémcsoportoknak, akik a náci Németország ellen dolgoztak Európán belül. A rádiósok voltak a zongoristák, az adó-vevő a zongora, a csoport vezetői a karmesterek; a vörös nyilvánvalóan a kommunista kötődésre utalt. Ellenük külön speciális csapatot, Sonderkommandót állítottak fel.

A „zenekar" egyik része volt a Trepper-csoport, amely katonai felhasználású anyagokkal foglalkozó fedőcégeket működtetett. A csoport vezetője, Leonard Trepper hét GRU-hálózatot irányított Franciaországban, amelyek folyamatosan ellátták információkkal a megszállt Európán belüli katonai kérdésekről. Üzletemberként tartott estélyein fontos információkat szerzett a német katonai vezetőkről, a katonák moráljáról és a keleti fronti tervekről.

A szovjetek információigénye a német offenzíva után érthető módon megnőtt, és egyre több jelentést követeltek a Nyugat-Európában dolgozó ügynököktől. Az intenzív üzenetváltások feltűntek az Abwehrnek, és még 1941-ben elkezdték begyűjteni a Vörös Zenekar tagjait. Trepper 1942 végén bukott le; ekkor átállt, és hamis információkat kezdett el Moszkva felé továbbítani. Más források szerint ezek az üzenetek titkos figyelmeztetéseket tartalmaztak, így voltaképpen hármas ügynökként szolgált. Végül sikerült megszöknie, és a francia ellenállás bújtatta a háború végéig. A Szovjetunióba jutva börtönbe került, 1955-ig az NKVD foglya maradt. 1982-ben halt meg, Jeruzsálemben.

A Vörös Zenekar másik ága volt a Schulze-Boysen-csoport. Ők nem annyira kommunista ügynökök, mint német ellenállók voltak, akik a szövetségeseket látták el információkkal. Schulze-Boysen a repülésügyi minisztériumban dolgozott. Amikor elfogták, éppen a sztálingrádi csata támogatására rendelt német katonai repülőgépek technikai leírását tartalmazó levelet kódolta. Az Abwehr becslése szerint a Vörös Zenekar működése 200 000 katona életébe került Németországnak, de emellett szervezték a polgári ellenállást, bújtatták az üldözött személyeket, és segítették külföldre szökésüket. 1943-ra ezt a csoportot is felszámolták.

Még egy ága volt a „zenekarnak", a Vörös Hármak, amely Svájcban dolgozott, és Radó Sándor, a magyar földrajztudós vezette. Egyéb források mellett a britektől kapott információkat közvetítették a szovjetek felé úgy, hogy az angol kódtörők tevékenysége fedve maradjon a német hírszerzés előtt. A háború után Radó is a Gulagra került, az ítélet oka a brit titkosszolgálattal fenntartott kapcsolata volt.

GRU (Központi Hírszerzési Igazgatóság)

A GRU a szovjet-orosz katonai hírszerzés és kémelhárítás csoportja, amely állandó ellenségeskedésben állt az NKVD-vel, valamint annak előd- és utódszervezeteivel. Noha a többi szovjet ügynökséghez hasonlóan komoly veszteségeket szenvedett a sztálini tisztogatások alatt, sikeresen szervezte be Richard Sorgét, illetve a Vörös Zenekar embereit. További feladata volt a vonalak mögötti szabotázs és a partizánok támogatása.

Richard Sorge, „Sztálin James Bondja"

Kevés olyan hírszerző van, akiről annyi ódát zengtek volna, mint Richard Sorgéról, aki a szovjet titkosszolgálat ügynökeként dolgozott Németországban és Japánban. Korántsem véletlenül tett szert reputációjára: olyan információkat szerzett meg, amelyek valóban megváltoztatták a háború menetét.

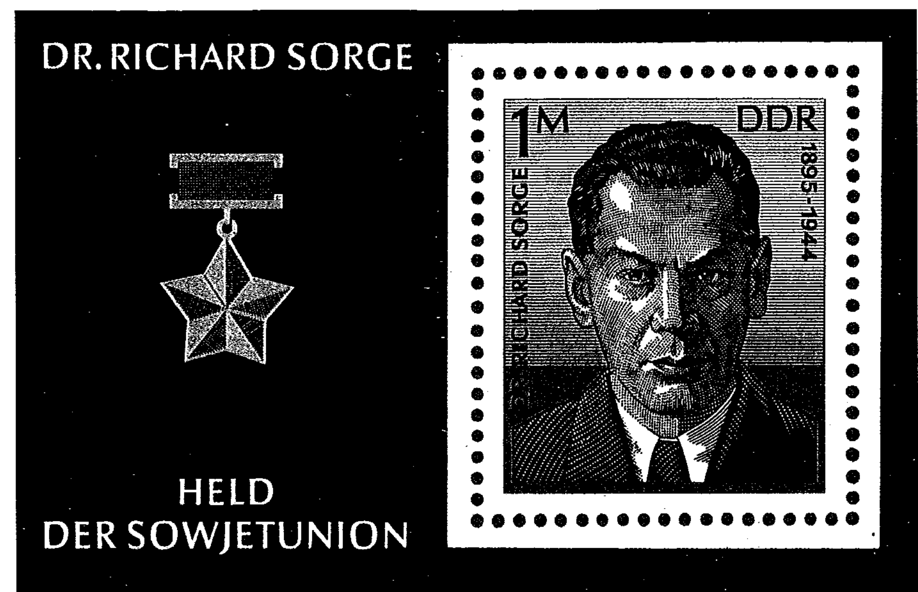
Sorge Oroszországban, a Kaukázus mentén született, de Németországban nőtt fel. Harcolt az első világháborúban, ahol gránátrepesz törte el mindkét lábát, ezért élete végéig bicegett. Gyógyulása közben lett kommunistává, huszonöt évesen már a szovjeteknek kémkedett Németországban, majd Angliában és Kínában. Szeretői között voltak hírszerzők és újságírónők is. Mielőtt 1933-ban Japánba küldték volna, hogy ott hírszerzői hálózatot szervezzen, meg kellett alapoznia fedőszemélyiségét. Ezért visszatért Berlinbe, belépett a náci pártba, alaposan tanulmányozta Hitler *Mein Kampf*ját, és aláírt egy beszervezési nyilatkozatot az Abwehrnek. Anynyit járt náci „barátaival" sörözőkbe, hogy kényszerűségből felhagyott az alkoholfogyasztással, nehogy részegen megoldódjon a nyelve. Később azt mondta: „Ez volt a leghősiesebb dolog, amit valaha tettem. Soha nem fogok tudni eleget inni, hogy ellensúlyozzam azt az időszakot."

Miután Japánba küldték, megtiltották számára, hogy felvegye a kapcsolatot a földalatti kommunista mozgalommal, és tartótisztje a szovjet követségtől is eltiltotta. Hálózata egy rádiókezelőből és újságírókból állt, akik kapcsolatban álltak vezető japán politikusokkal, így információt szerezhettek Japán külpolitikájáról.

Richard Sorge, a szovjet hírszerzés legeredményesebb ügynöke.

Újra felvette a kapcsolatot Hocumi Ozakival, akit még Kínából ismert. Ozaki az *Aszahi Simbun*nak, az egyik legnagyobb japán napilapnak dolgozott, emellett tagja volt Funimaro Konoe miniszterelnök egyik tanácsadó testületének. Reggelente találkozott a miniszterelnökkel, hogy megbeszéljék az aktuális eseményeket, így folyamatosan hozzáférése volt a legfrissebb információkhoz, és titkos dokumentumokat másolhatott le. Rajta keresztül értesült Sorge (és a GRU) az antikomintern paktumról. Ez a Japán és Németország közötti szovjetellenes megállapodás önmagában csak általánosságokat tartalmazott, de Ozaki hozzájutott a szerződés titkos részleteihez is, mint például a hírszerzés terén való együttműködés leírása.

A Német Demokratikus Köztársaságban bélyeget adtak ki Sorge tiszteletére.

Ekkoriban Németországon belül információt gyűjteni nehéz és veszélyes feladat volt, ezért Sorge azt a megbízást kapta, hogy minden lehetséges dokumentumot szerezzen meg a tokiói német nagykövetségről. Sikerült neki a német konzul bizalmába férkőzni, közeli munkatársa és barátja lett, majd elcsábította a feleségét is (a bizarr szerelmi háromszög éveken keresztül működött). Volt olyan eset, amikor a nagykövet megkérte Sorgét, hogy a Berlinből érkező és a „nagykövet által személyesen megfejtendő" jelzéssel érkező rejtjelezett táviratokat dekódolja. Sőt, időnként még a rejtjelszoba és a nagyköveti páncélszekrény kulcsát is átadta neki ideiglenes megőrzésre – így Sorge, köszönhetően a baráti viszonynak, valamennyi titkos dokumentumhoz hozzáfért, amit a konzulátus épületében tároltak.

> *„Sorgét tekintem a legsikeresebb kémnek a történelemben."*
>
> *Ian Fleming, a James Bond-regények írója*

Richard Sorge portréja. A hírszerzőtiszt készségesen segített „barátjának", a tokiói német konzulnak dekódolni a Berlinből érkező titkos üzeneteket.

A nagyköveten kívül áttételesen (Ozakin keresztül) Sorge forrásai közé tartozott a japán császári család egyik tagja, a kormány külpolitikai tanácsadója, a miniszterelnöki hivatal titkára és a hadügyminisztérium sajtófőnöke is. Sorge így elképesztő mennyiségű információt tudott átadni a GRU-nak; többek között 1936-ban figyelmeztette a Szovjetuniót a japán támadásra Mongólia ellen. Az erők előzetes átcsoportosítása következtében a Kvantung-hadsereg (a kelet-kínai japán haderő) csúnya vereséget szenvedett. 1939 elején a szituáció megismétlődött, ugyanekkor Sorge figyelmeztette a szovjeteket, hogy a japánok tífusz- és vérhasbaktériumokkal fertőzték meg a Halhingol folyót. Az idejében meghozott járványügyi intézkedésekkel körülbelül 200 ezer ember életét sikerült megmenteni.

Az egyik legnagyobb eredményt 1941 tavaszán érte el Sorge, amikor ezt a táviratot küldte Moszkvába: „A tokiói német katonai attasétól származó, megbízható és Berlinben is ellenőrzött információ szerint a nyugat-európai háború befejezését követően a Reich haladéktalanul megtámadja a Szovjetuniót. A támadás legvalószínűbb időpontja: folyó év június hó második fele." Áprilisban azt is megírta, hogy a harckészültségbe helyezett német erők nagyságrendje 150 hadosztály. Május 20-án június 20-át jelölte meg, mint a támadás időpontját, amivel mindössze két napot tévedett. Sztálin azonban nem hitt neki, mint ahogy más hírszerzési forrásoknak sem. Ahogy Leonard Trepper, a Vörös Zenekar vezetője később megfogalmazta: „A generalisszimusz inkább hitt a politikai ösztönének, mint az asztalára halmozott titkos jelentéseknek. Meggyőződésében, hogy örök barátsági szerződést kötött Németországgal, csak tovább szívta a békepipát."

Más volt a helyzet 1941 szeptemberében. A Vörös Hadsereg éppen élethalálharcot vívott a minden fronton áttörő Wehrmacht ellen. Ebben a pattanásig feszült helyzetben informálta Sorge Moszkvát arról, hogy a császári tárgyalóból kiszivárgott információk szerint Japán nem vállalja a kétfrontos háborút; az elsődleges célpont az USA és az angol, illetve a holland gyarmatok lesznek. Beszámolója szerint a japánok nem támadják meg a Szovjetuniót, amíg Moszkva el nem esik, polgárháború nem tör ki Szibériában, vagy a Kvantung-hadsereg nem lesz háromszor akkora, mint a szibériai szovjet hadosztályok létszáma. Sorge információja alapján Zsukov tábornok a Távol-Keletről tucatnyi hadosztályt irányított Moszkva alá, és megállította a német csapatokat, első ízben mérve komoly vereséget az ellenségre.

Mindezen sikerei mellett Sorge ügyesen dezinformálta a japán hírszerzést is: a Vörös Hadsereg távol-keleti hadosztályai a valóságban sosem voltak oly erősek, és sosem rendelkeztek oly bőséges felszereléssel, miként ő leírta őket. Ez alapján komoly elemzések készültek, amelyek Sorgét mint leellenőrzött, biztos forrást említették.

Végül 1941 októberében bukott le. A japán titkosszolgálat, a Kempeitai elfogta Ozakit, egyik legfontosabb forrását, aki négynapi kínvallatás után megnevezte Sorgét. Az ekkorra már negyvenfős hálózatot felszámolták, a tagokat letartóztatták. A német nagykövet még napokig kilincselt a japán külügyminisztériumban, hogy kiszabadítsa barátját, a kiváló német hazafit – eredménytelenül tette. Az 1944-ig elhúzódó vizsgálat során a japánok háromszor próbálták meg kicserélni Sorgét, de Moszkva mindannyiszor letagadta, hogy lenne ilyen nevű szovjet állampolgár, és végül akasztófán végezte be sorsát.

Csak húsz évre rá ismerte el a Szovjetunió, hogy volt ilyen nevű hírszerzője, ekkor kapta meg Sorge posztumusz a Szovjetunió Hőse kitüntetést.

Richard Sorge kalandos életéről több filmet is forgattak. Az 1961-ben készült francia–német koprodukciót (Kicsoda ön, Dr. Sorge?) *orosz nyelvű plakát hirdeti Moszkvában, 1964-ben.*

MERÉNYLETEK ÉS ORGYILKOSSÁGOK

Háborúban döntő lépés lehet az ellenséges politikai és katonai vezetők kiiktatása. Adolf Hitler ellen több merényletet is megkíséreltek, amelyek kivétel nélkül kudarcba fulladtak, mert a szerencse elpártolt az összeesküvőktől. S noha volt példa sikeres akcióra is náci vezető ellen, a merénylet tragikus következményei megkérdőjelezték a döntés helyességét.

A náci kémfőnök meggyilkolása: Reinhard Heydrich halála

1941 tele volt a háború legsötétebb korszaka a szövetségesek számára. A németek Moszkva előtt álltak, az európai kontinens gyakorlatilag a tengelyhatalmak uralma alá került, a japán haditengerészet megsemmisítő csapást mért Pearl Harborra, s győzedelmesen masírozott végig a csendes-óceáni szigetvilágon. Olyan akcióra volt szükség, ami bizonyítja, hogy a nácik nem érinthetetlenek, és példát mutat az ellenállásra.

A SOE kiválasztott célpontja Reinhard Heydrich volt, Cseh- és Morvaország birodalmi kormányzója, az RSHA vezetője, Adolf Hitler közeli barátja. Kegyetlensége miatt úgy emlegették: a prágai mészáros.

Heydrich gyakran utazott nyitott tetejű kabrióban, ezzel mutatva, hogy nem fél elnyomott alattvalóitól. A SOE cseh és szlovák ügynököket dobott le repülőről Prága mellett, akik közül kettő egy út mellett várta az SS-Obergruppenführer Mercedesét. A támadók géppisztolya elsőre csütörtököt mondott, így egy gránátot dobtak a kocsira, de az sem okozott halálos sérülést. Az ügynökök elmenekültek; úgy hitték, hogy akciójuk sikertelen volt. Heydrichet kórházba szállították, ahol egy hét múlva a vérmérgezésbe halt bele. A SOE emberei elrejtőztek, de csapatuk egy tagját elfogta a Gestapo, aki egymillió márkáért elárulta társai tartózkodási helyét. Egyiküket sem tartóztatták le élve.

Hitler több mint 1300 cseh állampolgárt öletett meg, hogy példát statuáljon, és a kollektív felelősség elve alapján két falut teljesen kiirtottak. Látván a szörnyű következményeket, a szövetségesek később már nem szerveztek akciókat vezető náci tisztviselők meggyilkolására.

Reinhard Heydrich SS-Obergruppenführer, Cseh- és Morvaország gauleiterének temetése. A SOE ügynökei által végrehajtott merénylet súlyos következményekkel járt.

Az ács és a diktátor

Georg Elser fiatal, vallásos ácsfiú volt, noha a kommunistákra szavazott, amíg erre lehetősége volt Németországban. A náci hatalomátvétel után egy újrafegyverkezést szolgáló gyárban dolgozott, így jól láthatta, hogy az ország megint háborúra készül. Gyűlölte a náci propagandát, és hogy korlátozták az egyesülési jogot és a vallásszabadságot. Úgy gondolta, hogy Adolf Hitler halála tudja csak megakadályozni az újabb háborút Európában. Merényletet tervezett: a sikertelen náci „sörpuccs" évfordulóját akarta kihasználni, amikor Hitler beszédet mond Münchenben.

Elser kivájta az egyik oszlopot a szónok helye mögött, és pokolgépet helyezett el az üregben. Közben azonban szeptember elsején valóban kitört a háború, így a november 8-ai este Hitlernek vissza kellett térnie Berlinbe. Emiatt rövidre fogta a beszédet, és tizenhárom perccel a robbanás előtt elhagyta az épületet.

Elsert elfogta a Gestapo. Himmler el sem akarta hinni, hogy egy középiskolát végzett, jelentéktelen, senki által nem támogatott fiatalember majdnem megölte a Führert. A merénylőt megkínozták, koncentrációs táborba deportálták, ahol különleges fogolyként tartották – majd röviddel a háború vége előtt kivégezték.

Adolf Hitler beszédet tart a sörpuccs évfordulóján. Georg Elser az éves rendszerességgel megtartott ceremóniát használta fel a bombamerényletre.

Claus Schenk von Stauffenberg ezredes, a Wehrmacht tisztje.

A Foxley-akció

A SOE is szervezett egy olyan orgyilkossági kísérletet, amely során 1944 nyarán egy mesterlövészt csempésztek volna Hitler reggeli sétaútvonala közelébe. Az eredeti tervek között Hitler vonatjának felrobbantása, illetve teájának megmérgezése is szerepelt, de végül a mesterlövészek mellett döntöttek. Kétfős csapatot dobtak volna le a bajor Alpokba, Hitler egyik főhadiszállása, a Berghof mellé. Innen a helyi kapcsolatok segítették volna őket egy olyan pontig, ahonnan belátható lett volna a diktátor sétája. Noha már a mesterlövészt is kiválasztották és kiképezték, az akció végül nem került kivitelezésre. Ennek oka az volt, hogy Hitlert oly csapnivaló stratégának tartották, hogy halála esetén csak jobb képességű vezető jöhetett volna, ezt a kockázatot pedig nem akarták felvállalni. Emellett fennállt a kockázat, hogy egy orgyilkosság növelné Hitler népszerűségét, és a német nemzet mártírként tekintene a halott Führerre.

A Valkűr-hadművelet

Az a gyilkossági kísérlet, amely kis híján végzett Hitlerrel, nem köthető a szövetséges titkosszolgálatokhoz.

A német ellenállás semmit sem akart jobban, mint megszabadulni a diktátortól. Mind az Abwehr, mind a Wehrmacht magas rangú tisztjei között akadt olyan, aki nem rokonszenvezett a nemzetiszocializmussal, és lelkiismereti vagy más okokból a rendszer ellensége volt. Az 1942-ig sikert sikerre halmozó Hitlerrel szemben azonban nem sokat tehettek; csak a sztálingrádi csata elvesztése után fordult a kocka, és 1943-ban egy új, határozott vezető csatlakozott az összeesküvőkhöz.

Claus Schenk von Stauffenberg ezredes négy alkalommal próbált meg valakit az ellenállók közül elég közel juttatni a Führerhez úgy, hogy az pisztollyal, kézigránáttal vagy bombával megölhesse. Ezek a kísérletek 1944 nyaráig sorra kudarcot vallottak. Még két palack Cointreau-ba elhelyezett bombát is feljuttattak a diktátor repülőgépére, de azok nem robbantak fel. Az összeesküvők esélyeit csökkentette, hogy Hitler a hónapok múlásával egyre kevesebbet jelent meg a nyilvánosság előtt, bezárkózva élt a „farkasfészekben", Kelet-Poroszországban – miközben a Gestapo egyre közelebb jutott a szervezkedőkhöz.

Június 6-án a szövetségesek partra szálltak Franciaországban. Ha az ellenállók meg akarták menteni szeretett Németországukat, gyorsan kellett cselekedniük. Stauffenberget ekkorra előléptették, így személyesen megjelenhetett Hitler katonai ülésein. Július 14-én már bombával a táskájában ment a konferenciára, de végül nem cselekedett, mert Himmler nem volt jelen. A terv szerint Hitlert, Himmlert és Göringet egyszerre kellett volna meggyilkolni. Pár napra rá már ehhez a feltételhez sem akarták tartani magukat az összeesküvők, mert attól tartottak, hogy a Gestapo bármelyik nap elfoghatja őket – a következő lehetőséget ki kellett használniuk.

Június 20-án Stauffenberg egykilónyi plasztik robbanóanyagot helyezett el a teremben, ahol Hitler több mint húsz tiszttel értekezett. A robbanás megölt két tábornokot, egy ezredest és a gépírót, de Hitler megúszta komolyabb sérülések nélkül. Az utolsó előtti pillanatban ugyanis az ezredes arrébb rakta a pokolgépet rejtő táskát egy vastag tölgyfa asztalláb másik oldalára, ami megvédte a diktátort. Stauffenberg ezt nem tudta, és Berlinbe repült, elindítva a tervet. A következő lépésben a Németországban lévő tartalék hadseregnek kellett volna lefegyvereznie az SS-t és az SD-t. Mikor kiderült, hogy a Führer életben maradt, a terv gyorsan dugába dőlt, Stauffenberget és legközelebbi társait már 24-én hajnalban kivégezték. A következő hetekben több mint ötezer embert fogtak el, és kétszázat közülük kivégeztek – ezzel a német ellenállás megszűnt létezni.

Hitler fogadja Friedrich Fromm tábornoknak, a honi tartalék hadsereg parancsnokának üdvözlését a kelet-poroszországi „farkasfészekben". Mellettük balra áll a merényletre készülő Von Stauffenberg.

KÖDBE VESZŐ ALAKOK

A nagy háború végére a német állam és a náci párt széthullott. A nemzetiszocialista vezetők közül voltak, akik öngyilkosok lettek, mások külföldre menekültek, sokan pedig bíróság előtt végezték – és olyanok is akadtak, akik nyomtalanul eltűntek a káoszban.

Adolf Hitler holtteste

1945 áprilisára az orosz csapatok elérték Berlint, Hitler pedig úgy döntött, hogy a végsőkig kitart a fővárosban. Még az utolsó napokban is hitt a már nem létező német csapatok ellentámadásának sikerében. Magas rangú tisztviselői közül csak Joseph Goebbels és Martin Bormann maradtak mellette. Heinrich Himmler, aki belügyminiszterként és az SS vezetőjeként a második volt a hierarchiában, megpróbált különbékét kötni a nyugati szövetségesekkel, de Eisenhower nem volt hajlandó reagálni az SS-Reichsführer kezdeményezésére. Amikor Himmler rájött, hogy háborús bűnösként fogják kezelni, még a kihallgatások előtt a brit fogságban ciánkapszulára harapott. Göring, a Luftwaffe vezetője, a Führer kijelölt utódja az angol–amerikai erőkkel való tárgyalások kezdete előtt Hitler engedélyét kérte. Üzenete vetélytársa, Bormann kezébe került, aki a Führernek már mint ultimátumot adta át. Hitler dühében megfosztotta Göringet rangjától és valamennyi beosztásától. A Führer április 29-én már meg volt győződve Himmler és Göring árulásáról, és megírta végrendeletét. Feleségül vette szeretőjét, Eva Braunt, és közösen öngyilkosságot követtek el. Tetemüket benzinnel locsolták le és elégették. A birodalmi kancellár üres címét Goebbels örökölte meg, aki tűzszünetet akart elérni a szovjetekkel, majd a sikertelen próbálkozást követően, egy nappal Hitler után ő is öngyilkos lett. Hat gyermekét és feleségét is magával vitte a halálba.

▲ *A Vörös Hadsereg katonái Hitler feltételezett holttestét fényképezik. A mai napig nem tudni, hogy mi történt a Führer földi maradványaival.*

◄ *Adolf Hitler állítólagos holtteste.*

A háború után a szovjetek nagyon keveset tettek közzé azzal kapcsolatban, amit a Führer bunkerében találtak. Ellentmondásos kijelentéseket tettek például arról, hogy élve fogták el Hitlert, majd hogy megszökött a bunkerből. Egy egyértelműen hamis fotót is közreadtak a Führer hullájáról. Még a Szovjetunió szétesése után közzétett információk alapján sem lehet egyértelműen tudni, hogy valóban Hitler tetemét találták-e meg. Az bizonyos, hogy a Goebbels család maradványait egyértelműen azonosítani lehetett – egyszerűen nem maradt elég benzin ahhoz, hogy elégessék a tetemeket. Hitler fogorvosának asszisztensei világosan felismertek egy aranyhidat és Hitler alsó állkapcsát, valamint Eva Braun egy fogtömését és alsó hídját, melyeket szovjet hivatalos személyek mutattak nekik. A további azonosítás azonban lehetetlen volt. Évtizedekig nem lehetett tudni, mi történt Hitler és Goebbels családjának maradványaival. A Szovjetunió megszűnése után derült ki, hogy a Führerbunkerban talált tetemeket, Hitler kutyáinak maradványaival együtt, Brandenburg mellett temették el. 1970-ben a maradványokat kiemelték, és a hamvakat az Elbába szórták. Az Orosz Szövetségi Biztonsági Szolgálat szerint egy koponyadarab és az állkapocs egy része maradt meg Hitler holttestéből, a bemutatott koponya azonban egy 2009-ben végrehajtott DNS-vizsgálat szerint egy 40 év alatti nőtől származik. Ez a személy lehetne Eva Braun, azonban a csonton található egy lövésből származó sérülés is; Eva Braun pedig ciánmérgezésbe halt bele, és nem tudunk arról, hogy érte volna fegyverlövés. Magda Goebbels, a másik nő, aki az utolsó napokban a bunkerban tartózkodott, halálakor 44 éves volt.

A Bormann-rejtély

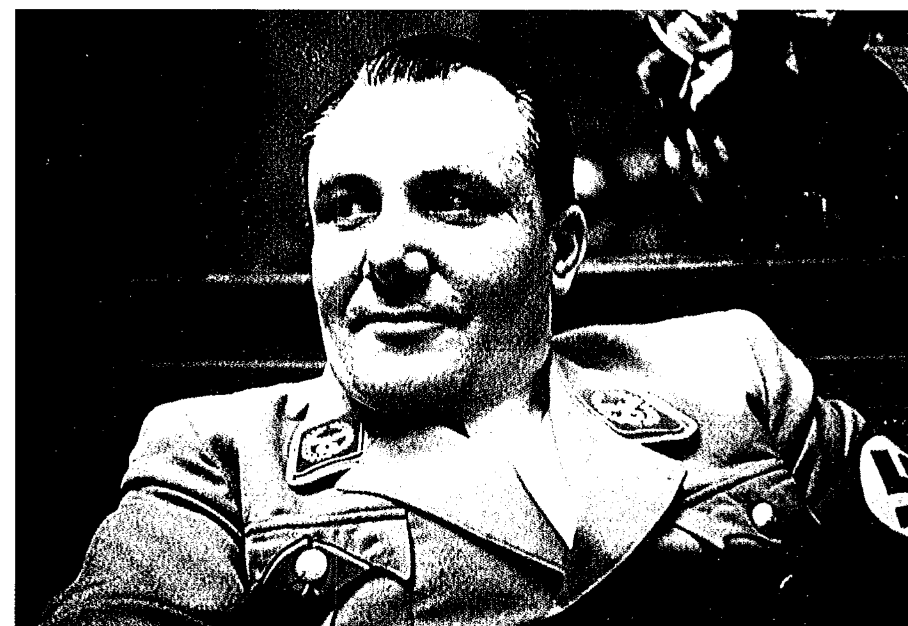
Volt egy nemzetiszocialista vezető, akit távollétében ítélték halálra Nürnbergben, és az ítéletet sohasem hajthatták végre – évtizedekig még azt sem lehetett tudni róla, hogy kijutott-e épségben a Führerbunkerból, és túlélte-e a háború utolsó napjait.

Martin Bormann volt Hitler személyi titkára és a pártkancellária vezetője; ő kontrollálta a Führer időbeosztását és papírmunkáját, így gyakorlatilag meg tudta határozni, hogy ki jut be Hitlerhez. Mestere volt a politikai intrikáknak, és bár Himmler, Göring és Goebbels is gyűlölte, bizonyos szempontból Németország titkos vezetőjének lehetett tekinteni. Hitler tökéletesen megbízott benne, az általa átadott információkat mindig hiteleseknek tekintette.

Ez az ember szökött ki az utolsó csoporttal a rommá lőtt Berlin utcáira, miután a Führerbunkerban nem maradt már élő személy. A menekülők éjjel átjutottak a Spree folyón, és a főpályaudvar felé igyekeztek. Egy közülük kivált és magányosan próbált szerencsét, de hamarosan egy szovjet járőrbe ütközött. Amikor visszafordulva megpróbálta mégis inkább utolérni társait, látta Bormann hulláját a vágányok közt a holdfényben – érthető módon nem állt meg szemlélődni, hogy megbizonyosodjon a tetem személyazonossága felől. Ezzel a vallomással ellentétben Bormann sofőrje ragaszkodott ahhoz, hogy volt főnökét hetekkel a háború után látta Münchenben. A vizsgálatok nem hoztak egyértelmű eredményt, így került Bormann a nürnbergi vádlottak listájára, majd a leginkább keresett háborús bűnösök közé. Állítólag látták Paraguayban és Argentínában, és sok helyen Európában is. Evvel szemben a háború után húsz évvel egy nyugdíjas postás arról számolt be, hogy a berlini csata után el kellett temetnie embereket a főpályaudvar mellett, és a holttestek egyikét Bormann tetemeként azonosította. Azonban az általa mutatott helyen semmit nem találtak, ezért a vizsgálatot lezárták. Richard Gehlen, a Gehlen-szervezet és később a német szövetségi elhárítás vezetője azt állította, hogy Bormann valójában szovjet kém volt. Amikor eltűnt Berlinből, egyszerűen visszament a gazdáihoz, akik titokban Moszkvába vitték, ahol a továbbiakban tanácsadóként élt teljes fedésben. Gehlen ezt az elméletet egy Canaris tábornokkal folytatott beszélgetésre alapozta, illetve arra a tényre, hogy az oroszoknak folyamatos és részletes információik voltak a német legfelsőbb vezetés döntéseiről. Meg kell említeni azonban, hogy ekkor Gehlen még nem tudta, hogy az angolok feltörték az Enigma titkosítását, és az így szerzett információikat megosztották szövetségesükkel.

1972-ben egy, a főpályaudvar mellett zajló építkezés során emberi maradványokat tártak fel, mindössze tizenkét méterre attól a ponttól, ahová korábban állítólag Bormannt eltemették. Az állkapocscsontok között üvegtörmeléket találtak, ami a halál okát jelentő ciánkapszulákra utalt. Egy fogász azonosította a csontvázat mint Bormannét, de továbbra is maradtak ellentmondásos elemek a történetben. Csak 1998-ban született végső válasz a kérdésekre, amikor DNS-vizsgálatot végeztek a csontokon, és összehasonlították Bormann fiának genetikai mintáival. Az eredményes azonosítás után elhamvasztották a maradványokat, a hamvakat pedig a Balti-tengerbe szórták.

⮝ Martin Bormann (a képen középen) Adolf Hitler, Rudolf Hess és más náci tisztségviselők társaságában, 1938-ban.

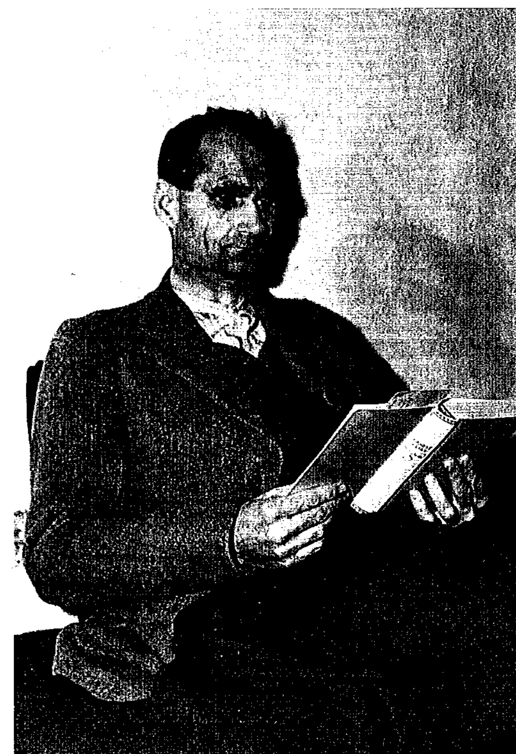

➤ Martin Bormann, Hitler személyi titkára. Az utolsó pillanatban hagyta el a Führerbunkert – majd nyoma veszett.

A világ legmagányosabb embere

A nürnbergi per idején volt egy vádlott, akit nemcsak a társai, de a pszichológusokból álló vizsgálócsoport is tébolyultnak és beszámíthatatlannak tartott. Rudolf Hess magában beszélt, nevetgélt, az ujjait számolgatta az élete felett döntő bíróság ülése közben. Azt állította, hogy emlékezetkiesése van, majd hetekkel később bejelentette, hogy visszatért a memóriája. Azonban nemcsak ezen cselekedetei miatt tartották bolondnak. Hess ugyanis vezető pártfunkcionárius volt, 1939-ben övé volt a harmadik legfontosabb pozíció a náci hierarchiában Hitler és Göring mögött. A Führer helyetteseként és titkáraként olyan státust élvezett, ami teljesen érthetetlenné teszi leghíresebb cselekedetét: 1941 májusában titokban, minden előjel nélkül elkötött egy Bf 110 típusú katonai repülőgépet, amellyel Skóciáig utazott, majd ejtőernyővel kiugrott. Egy helyi farmer fogta el, aki vasvillával tartotta sakkban a katonák megérkezéséig.

➤ Rudolf Hess az 1950-es években. 1966-tól egészen 1987-ben bekövetkezett haláláig ő volt a spandaui börtön egyetlen foglya.

⮟ A nemzetközi őrszemélyzet váltása a spandaui börtön előtt. Mindössze hét háborús bűnöst tartottak fogva az épületben.

A legvalószínűbb magyarázat erre a lépésére az, hogy tárgyalásokat akart kezdeményezni Hamilton hercegével, Douglas Douglas-Hamiltonnal. Őt a Churchill-lel szembeni politikai csoport vezetőjének hitte, és békeajánlatával a német–angol háborút remélte megállítani. Ez a teljesen érthetetlen, irreális döntés mindkét oldalon hatalmas meglepetést okozott. Hitler megfosztotta rangjaitól és hivatalaitól a szökevényt, és titokban az agyonlövésére adott parancsot, ha esetleg visszatérne Németországba. Ennek ellenére nem tekintette őt árulónak, csupán azt hitte, hogy megőrült. Ezen véleményével az angolok is egyetértettek. Tárgyalást nem kezdtek vele, csupán fogva tartották egy katonai kórházban. Utódja Bormann lett, és Hess-szel már nem történt semmi érdemleges a háború végéig. A nürnbergi perben életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték, és hat másik elítélttel együtt a spandaui börtönbe szállították. A több mint száz rabra méretezett épületben csak őket őrizték. Otto Skorzeny, a legendás kommandós megjegyezte ugyan, hogy száz megbízható emberrel és két repülőgéppel könnyedén ki tudná szabadítani a rabokat, de ilyen kísérlet végül egyáltalán nem történt. 1966-ban engedték szabadon Hess mellől utolsó társait, ettől az időponttól 1987-ben bekövetkezett haláláig ő volt az egyedüli lakója a börtönnek. Rabsága alatt instabil elmeállapota tovább romlott, memóriájának jó részét elvesztette. 93 évesen lett öngyilkos, kábellel fojtva meg magát. Fia és ügyvédje azt állították, hogy a brit titkosszolgálat gyilkolta meg. Ekkorra a szovjet ellenállás már lanyhult kiengedésével kapcsolatban, és mérlegelték a szabadlábra helyezését. A gyilkossági elmélet támogatói szerint az angolok attól féltek, hogy Hess esetleges beszámolója utólag rossz fényt vetett volna Churchillre – a boncolás azonban nem talált külső beavatkozásra utaló egyértelmű nyomot.

Hess meglepő cselekedeteit sokan és sokféleképpen próbálták utólag megmagyarázni, és meglehetősen vad hipotézisek is születtek. Többen állítják, hogy Hesst valójában a brit titkosszolgálat csalta Angliába; előzetes levelezéséből adódóan a náci pártfunkcionárius meg volt győződve arról, hogy ott valódi béketárgyalásokat tud majd folytatni. Azonban az üggyel kapcsolatos dokumentumokat 2016-ig zárolták, így ezt az elméletet nem lehet sem teljes mértékben elvetni, sem igazolni.

Az egyik legmeglepőbb spekuláció szerint az a személy, akit Hessként elítéltek 1946-ban, és aki letöltötte az életfogytiglani börtönbüntetést, valójában nem is Hess volt, hanem egy hasonmása. Ezt az összeesküvés-elméletet egy orvosi vizsgálat eredményére alapozzák, amely különös anomáliára mutatott rá: a spandaui rab testén nem találták meg azokat a hegeket és forradásokat, amelyek egy első világháborús sebesülésből származtak. Ez a teória a nürnbergi per során tanúsított magatartására, Hess zavarodottságára és emlékezetkiesésére is magyarázatot adhatna. Utólag azonban kiderült, hogy az eredeti sebhely, amelynek hiányát döntő bizonyítékként kezelték, csak minimális heggel gyógyult, ráadásul rossz helyen keresték az orvosok.

„Gestapo" Müller eltűnése

Heinrich Müller egyike volt azon keveseknek, akik az utolsó pillanatig Hitler mellett maradtak. Az 1939-től SS-tábornoki rendfokozatot birtokló férfi volt a legmagasabb rangú náci tisztségviselő, akinek sorsáról máig nem tudunk bizonyosat. Mivel családneve nagyon gyakori a német nyelvterületen, azon szervezet nevén emlegették, amelyet vezetett: így lett „Gestapo" Müller. Müller fontos és bizalmas feladatokat hajtott végre; egyebek mellett ő vezette a vizsgálatot Heydrich prágai meggyilkolása után, és a június 20-ai, Hitler elleni merénylet felgöngyölítésével, az összeesküvők kézre kerítésével is őt bízta meg a Führer. Legutolsó feladatai közé tartozott főnöke, Himmler árulásának kivizsgálása.

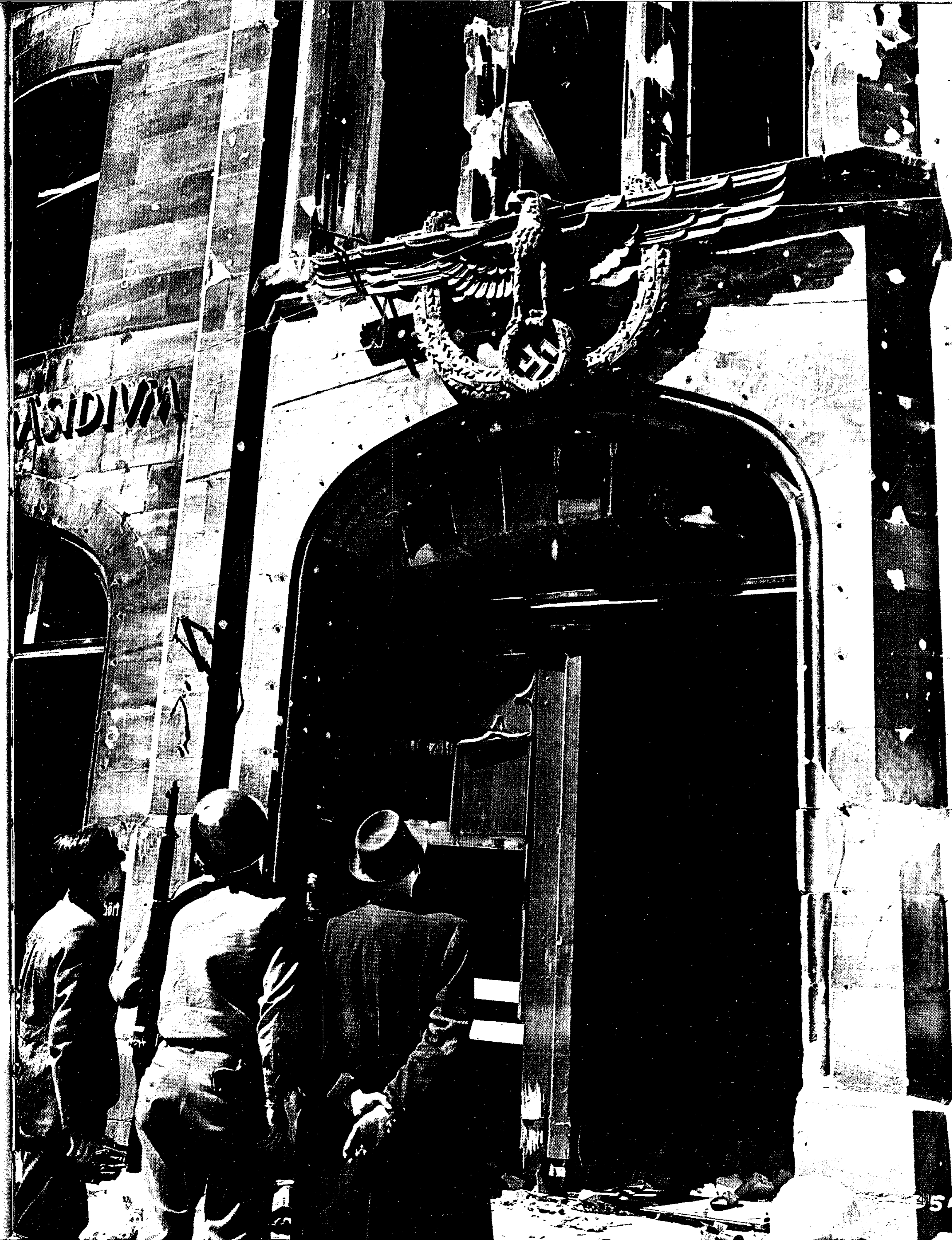
1945. május 1-jén, röviddel Hitler halála után Müller a következő kijelentést tette: „Pontosan ismerjük az oroszok módszereit. Semmilyen módon nem szándékozom orosz fogságba esni." Müller ezután eltűnt, és semmiféle nyomot nem hagyott maga után. Sorsa sokféle irányt vehetett: a legvalószínűbb az, hogy a berlini csata zűrzavarában megölték, tetemét pedig egy tömegsírban földelték el. Lehet, hogy kijutott Dél-Amerikába, és álnév alatt élte le hátralevő életét. Nem kizárható az sem, hogy az amerikai vagy a szovjet titkosszolgálat alkalmazásában új személyazonosságot kapott, és az egykori ellenségnek dolgozott a hidegháború éveiben (többek között azt is híresztelték, hogy ő szervezte át az NKVD-t, és hozta létre a KGB-t) – a volt Gestapo-főnökkel kötött alkut pedig a hírszerzések érthető módon nem hozták volna a közvélemény tudomására.

⮟ Heinrich „Gestapo" Müller arcképe. Hitler halála után elmenekült a bunkerből, és soha többé nem került elő.

A CIA utóbb nyilvánosságra került dokumentumai arról tanúskodnak, hogy bár komoly erőfeszítéseket tettek Müller felkutatására és a kapcsolat felvételére, próbálkozásaik nem hoztak eredményt. Az eltűnt náci vezetők után folytatott, nagy erőket mozgósító keresésben Müller kiemelt célpontnak számított, de a nyomozást nagyban hátráltatta, hogy még az SS tábornoki karában is több Heinrich Müller volt. Az 1960-as években a kutatás újabb hulláma indult meg; egy Panamában elfogott férfit még Müller felesége is az exférjeként azonosított, noha később az ujjlenyomatok alapján tisztázták az illetőt. Egy átállt lengyel hírszerzőtől származott az az információ, amely szerint 1950 körül Müller már Moszkvában dolgozott a szovjet hírszerzésnek. Ezt az állítást az 1991-ben megnyitott titkos szovjet adatbázisok alapján nem lehetett igazolni. Lehetséges, hogy a fentiek ellenére a CIA vagy a KGB továbbra is birtokol olyan titkos dokumentumokat, amelyek megválaszolhatnák a háborús bűnös sorsának kérdését – még valószínűbb azonban, hogy „Gestapo" Müller sorsa mindörökre rejtély marad.

➤ A Gestapo főhadiszállásának harcokban megrongálódott épülete Nürnbergben, 1945-ben.

Menekülés a kötélhágcsón

A józanul gondolkodó náci tisztségviselők 1944-ben már jól tudhatták, hogy Németország el fogja veszíteni a háborút. A Harmadik Birodalom politikai és katonai elitje aligha reménykedhetett a békés öregkorban, de az alacsonyabb beosztású vezetők sem gondolhatták, hogy a kapituláció után megússzák a hadifogságot, a szövetséges hatalmak számonkérését vagy a szigorú bírósági ítéleteket. Ezért még időben kiépültek a megfelelő menekülési útvonalak, és a háború után több szervezet is foglalkozott a hajdani náci tisztségviselők és SS-tagok külföldre menekítésével. Az elsődleges célországoknak a dél-amerikai államok számítottak.

A püspök atyai segítsége

Alois Hudal osztrák püspök a németországi és ausztriai papok számára szervezett szeminárium, az Anima rektora volt Rómában. Az 1930-as években a náci párt tiszteletbeli tagja volt, támogatta Hitler politikáját. A háború vége felé apostoli látogatóként a németül beszélő foglyokat és internáltakat segítette, a kapituláció után pedig pénzzel és hamis papírokkal látott el háborús bűnösöket. Védencei között volt Franz Stangl, a treblinkai haláltábor vezetője, Gustav Wagner, a sobibori láger parancsnoka, Alois Brunner, a franciaországi drancyi gyűjtőtábor vezetője és Adolf Eichmann, a holokauszt fő szervezője. A vatikáni papírok, amelyeket Hudal kiadhatott, nem voltak valódi útlevelek, tulajdonosaik nem szállhattak fel ezekkel a dokumentumokkal egy tengerentúlra tartó hajóra. Arra azonban megfeleltek, hogy tulajdonosuk menekültpapírokat kérelmezzen a Nemzetközi Vöröskereszttől, amelyekkel már vízumhoz lehetett jutni. Elvileg a Vöröskereszt megvizsgálta volna a jelentkező hátterét, de egy püspök szava általában elég volt ahhoz, hogy nagyvonalúan kezeljék a kérelmet. Az ügy részletei a mai napig nem ismertek: rejtély, hogy Hudal tevékenységéről egyáltalán tudott-e a Vatikán; ha igen, úgy a Szentszék szemet hunyt felette, vagy esetleg támogatta is az osztrák püspök működését. Emellett az is elképzelhető, hogy Hudal magánemberként, hivatalával visszaélve nyújtott segítséget azoknak a náci bűnösöknek, akiknek a lába alatt túl forróvá vált a talaj Európában. Vannak történészek, akik szerint maga XII. Piusz pápa is tudott Hudal titkos üzelmeiről, noha a püspök önéletrajzában arról számolt be, hogy nem kapott segítséget elöljáróitól – sőt, keserűen hiányolta a hathatós támogatást.

Klaus Barbie-t bevezetik a tárgyalóterembe.

Ante Pavelic usztasa vezető, horvát háborús bűnös Von Ribbentrop külügyminiszter társaságában, 1941-ben. A háború után az amerikai hírszerzés segítségével hagyhatta el Európát, és Argentínába menekült.

A vatikáni kapcsolat

Hudal püspök tevékenysége eltörpült a Vatikánon keresztül működtetett embercsempész-szervezet mellett. Rómában a ferences rendi horvát papok kicsi, de befolyásos csoportja szervezte meg az usztasa háborús bűnösök külföldre juttatását a San Girolamo degli Illirici szemináriumon keresztül. 1947-ben a Krunoslav Draganovic atya vezette csoportnál vendégeskedett a horvát kollaboráns kormány tíz minisztere. A Vatikán tulajdonában lévő épületek területenkívüliséget élveztek, közöttük diplomáciai rendszámú kocsikkal szállították a menekülő háborús bűnösöket. Ők segítették Argentínába szökni Ante Pavelicet, a horvát háborús bűnöst, illetve Klaus Barbie-t, a Gestapo lyoni irodájának vezetőjét, aki több mint 4000 ember haláláért volt felelős. Mind Barbie, mind Draganovic rajta voltak a CIA titkos listáján, ugyanis ezt a vonalat használta az amerikai katonai titkosszolgálat arra, hogy az általuk már elfogott és kikérdezett „látogatókat" kijuttassa Európából. Ezek a nácik már együttműködtek az amerikai hatóságokkal, de jelenlétük biztonsági kockázatot jelentett: ha a szovjetek elfogják őket, az komoly kellemetlenséget okozott volna az amerikaiaknak.

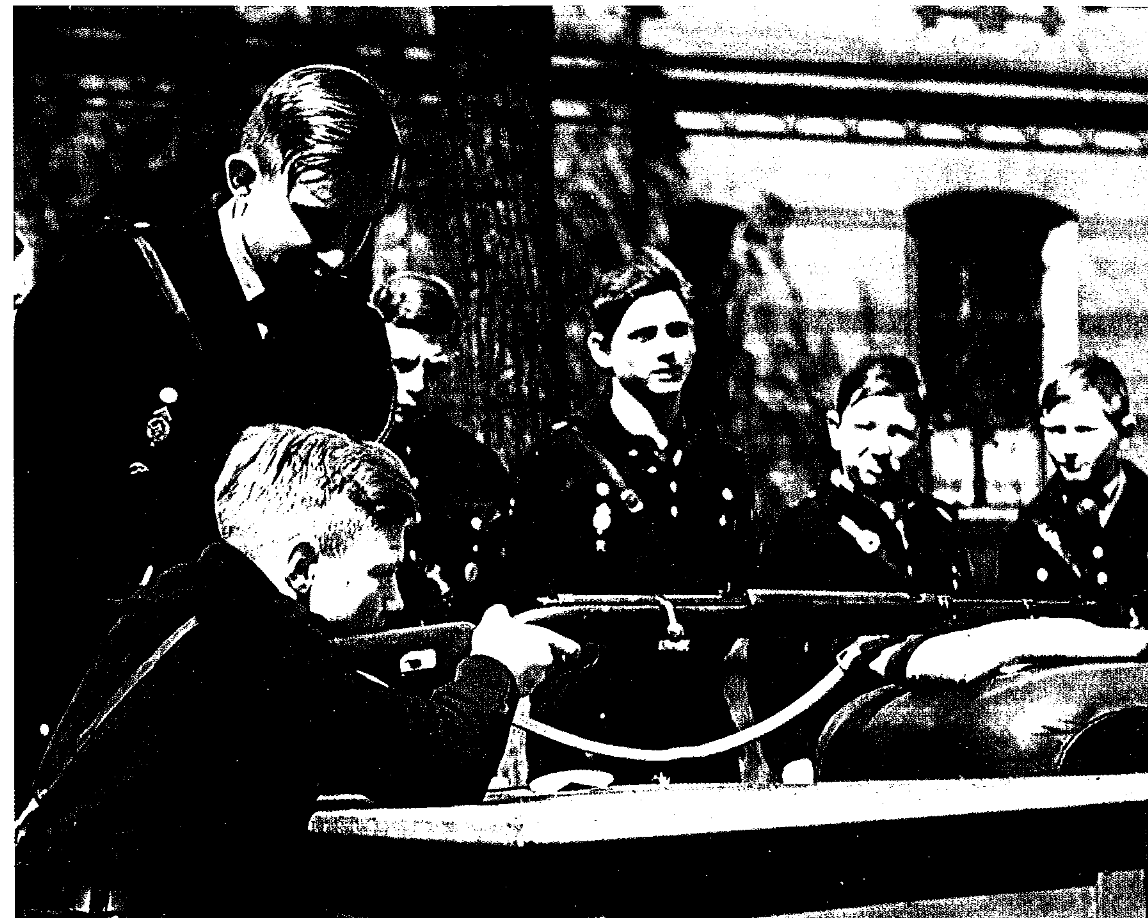
Az argentin hozzáállás

Juan Perón, Argentína elnöke aktívan támogatta a náci és fasiszta menekültek befogadását országába. Egy argentin püspök már 1946-ban felajánlotta a francia kollaboránsok számára hazája vendégszeretetét. Nem sokkal ezután az argentin bevándorlási hivatal vezetője és a titkosszolgálat főnöke (egy korábbi náci ügynök) felállított egy „mentőcsoportot" ennek a folyamatnak a támogatására. A csapat több tagja argentin állampolgárságú európai háborús bűnös volt. Érdemes megjegyezni, hogy Perón elnök már a háború előtt szentesített egy törvényt, amely a hazájukban üldözött személyek befogadására vonatkozott. Ekkoriban Argentína a népességéhez képest több zsidót fogadott be, mint bármelyik más nemzet, leszámítva a brit gyarmat Palesztinát, tehát a náci kormányzat intézkedései elől menekülő zsidók is menedékre leltek a dél-amerikai országban.

Az ODESSA

A legismertebb, második világháború utáni náci együttműködési és háborús bűnösöket csempésző szervezet az ODESSA (Organisation der Ehemaligen SS-Angehörigen; Korábbi SS-tagok Szervezete) volt. Noha a leghíresebb „ismertető" erről a csoportról egy fikciós irodalmi mű (Frederick Forsyth: *Az Odessa-ügyirat,* 1972), a szervezet valóban létezett. Az eredetéről szóló mendemondák szerint Heinrich Himmler alapította a Negyedik Birodalom támogatására, még a Harmadik Birodalom bukása előtt. Ezek szerint az ODESSA egy professzionális módon felállított és működtetett földalatti hálózat volt, külföldi képviseletekkel és átszállópontokkal a német–osztrák határon.

Valószínűbb, hogy nem egy, az egész világra kiterjedő titkos szervezetről volt szó, hanem több, egymással kapcsolatban álló csoport laza hálózatáról. Ezek a csoportok kihasználták a vatikáni támogatást és a spanyolok, illetve a dél-amerikai országok nyitottságát. Meg nem erősített becslések szerint körülbelül tízezer korábbi német SS-tag vagy katona jutott ki a hálózat segítségével Dél-Amerikába. Az ODESSA-t támogatta a Gehlen-szervezet is, amelynek vezetője, Reinhard Gehlen a CIA pénzén segítette külföldre a háborús bűnösöket. A Pók nevű csoport Otto Skorzeny vezetésével az ODESSA mellett vagy annak részeként az egyik legfontosabb csempészszervezet volt azon háborús bűnösök számára, akik Dél-Amerikában kívántak új életet kezdeni.

➤ *Hitlerjugend-tagok légpuskával gyakorlatoznak. A katonai kiképzésen átesett fiúk alkották volna a náci ellenállás utolsó vonalát.*

➤ *Heinrich Himmler SS-Reichsführer és kísérete szemlét tart az orosz hadifoglyok felett. Az SS előrelátó tagjai 1943-ban már jól tudták, hogy a Szovjetunióval vívott háborút nem nyerhetik meg.*

Fegyveres ellenállás a kapituláció után

Skorzeny utolsó hivatalos feladata a háborúban a Werwolf („vérfarkas") csoport megszervezése volt. Ez egy náci partizánhálózat lett volna, amely a hivatalos fegyverletétel után a gerilla-hadviselésre jellemző módszerekkel küzd tovább. Sikerességét több tényező ásta alá: eredetileg a Werwolf kiképzett kommandósok reguláris, egyenruhát viselő csoportja lett volna, akik az ellenséges vonalak mögött küzdenek. Mivel a szervezés 1944 végén indult volna meg, soha nem állt rendelkezésére az a felszerelés, háttér és emberanyag, amelyre szüksége lett volna a hatékony működéshez. A körülbelül ötezer fős csoport próbálkozott robbanóanyagok és fegyverek elrejtésével, a későbbi terrorakciók támogatásához. Ezek mennyisége nemcsak rendkívül csekély volt, de a hiányos szervezés miatt alig néhányan tudták, hogy hol vannak a titkos raktárak, és hogy miként kell használni a felhalmozott robbanóanyagokat és fegyvereket. Az elrejtett hadianyag nagy részét később a szovjetek találták meg. A szervezet a háború végére teljesen szétesett, kitűzött céljait semmilyen szinten nem érte el: az amerikai haderőnek nem volt a fegyverletétel után katonai támadásokból adódó vesztesége, a németek pedig ellenállás nélkül működtek együtt a nyugati megszállókkal.

A szovjetek által felügyelt területen ugyan történtek szórványos kísérletek az ellenállásra, de ezek inkább voltak tekinthetők a brutális megszállás és az elnyomás elleni ösztönös reakcióknak, mintsem a náci rendszer feltámasztását célzó kísérleteknek.

➤ Francisco Franco tábornok, a spanyol katonai diktatúra vezetője 1948-ban. Előszeretettel adott menedéket a náci háborús bűnösök számára.

Skorzeny a háború után

Skorzeny jól látta, hogy a Werwolf mint gerillaszervezet használhatatlan. A csoport erőforrásait inkább arra szánta, hogy menekülési útvonalakat, „kötélhágcsókat" építsen ki, amelyek a fegyverletétel után segíthetik egykori bajtársait. Ugyanekkor magas rangú náci vezetők és német iparmágnások kérésére „túlélőcsomagokat", pénzt és dokumentumokat rejtett el különböző helyeken.
Skorzeny végül az amerikaiaknak adta meg magát, akik háborús bűnökkel vádolták meg, mivel ő és katonái amerikai egyenruhákat használtak 1944–1945 telén az ardenneki offenzívában. Amikor azonban egy SOE-ügynök tanúskodása során kiderült, hogy ugyanezért a saját kommandósaikat is perbe kellene fogni, felmentették Skorzenyt.
A felmentő ítélet után Skorzeny nem kívánt visszaélni az amerikai vendégszeretettel: 1948-ban három korábbi SS-tiszt, akik az amerikai tábori rendőrség uniformisait viselték az akció során, megszöktették őt az internálótáborból. A különleges műveletek szakértője Bajorországban rejtőzött el, majd belépett a Gehlen-szervezetbe. Innen Franciaországba, majd Spanyolországba ment, ahol kiépítette a Die Spinne (Pók) néven ismert csoportot, amely körülbelül 600 korábbi SS-tagnak segített kimenekülni Németországból Spanyolországba, Argentínába, Paraguayba, Chilébe és Bolíviába. A Pók nemzetközi irodája Madridban egyfajta „Fasiszta Internacionáléként" működött; Francisco Franco szélsőjobboldali diktatúrája Spanyolországban Mussolininak és Hitlernek köszönhette létét, így zavartalanul tevékenykedhettek. Skorzeny sikerrel juttatta ki Argentínába Josef Mengelét, az auschwitzi koncentrációs tábor hírhedt orvosát is.
1953-ban a Gehlen-szervezet Skorzenyt Egyiptomba küldte, ahol a CIA által hatalomra segített kormány katonai tanácsadója lett, illetve volt SS-tisztekből verbuvált egy törzskart az egyiptomi hadsereg megfelelő felkészítésére. Palesztin menekülteket is képzett, segítette az Izrael elleni műveletek tervezését (az egyik palesztin önkéntest, akivel Skorzeny kapcsolatba került, Jasszer Arafatnak hívták).
Az évek során Skorzeny, Gehlen és társaik komoly befolyásra tettek szert Európában és Latin-Amerikában. Skorzeny a Franco tábornok vezette Spanyolország és Argentína között ingázott, ahol Perón elnök tanácsadójaként dolgozott.

⮟ *Otto Skorzeny, „Európa legveszélyesebb embere". Hitler kedvenc katonája előrelátóan gondolt a menekülési útvonalak kiépítésére.*

Spanyolországban megalapította a Paladin csoportot, egy olyan biztonsági tanácsadó céget, amely egy zsoldosokból felállított különleges egységet álcázott. Természetesen korábbi SS-tagok is dolgoztak a cégnél, de a Francia Idegenlégióból és sok nemzetközi jobboldali csoportból is érkeztek munkatársak. Skorzeny ügyfelei közé tartozott a Dél-afrikai Köztársaság titkosszolgálata, Kadhafi ezredes, Líbia diktátora, illetve a hatalmon levő görög katonai junta, valamint segítették a spanyol állambiztonsági szolgálatot is a baszk szeparatisták elleni harcban.
Otto Skorzeny 1975-ben halt meg, ugyanabban az évben, amikor a spanyol diktátor, Franco is távozott az élők közül. Az általa alapított és vezetett cég a demokratizálódó Spanyolországban már nemkívánatossá vált, így székhelyét Dél-Amerikába helyezte át.

A szövetséges titkosszolgálatok szerepe

A háború után az angolszász katonai hírszerzések kiemelt figyelmet fordítottak a náci titkosszolgálatoknál szolgált személyekre. Egyrészt a CIA és az MI6 számára fontos információkat birtokoltak, másrészt meg kellett akadályozni, hogy a szovjet titkosszolgálatok szerezzék meg a nagy jelentőségű adatokat. Az angolszász hírszerzések ezért sok Gestapo- és SD-ügynököt kutattak fel, rejtettek el és juttattak külföldre.

Horst Kopkow volt SS-őrnagy például angol és amerikai ügynökök százainak haláláért volt felelős, valamint részt vett a Vörös Zenekar szétverésében is. Elfogása után együttműködött az MI5-val, ezért cserébe nem került vád alá, és békében élhetett egészen 1996-ban bekövetkezett haláláig. Hasonló példa Klaus Barbie-é, aki az amerikaiakkal való együttműködés fejében kijuthatott Bolíviába, ahol részt vett a „kokainpuccsban" és a fiatal diktatúra bimbózó titkosszolgálatát segítette: tanácsot adott a koncentrációs táborok felállításához, kihallgatási technikákat oktatott, és felállított egy neonáci halálbrigádot, amely a drogbárókat is támogatta.

Természetesen a keletnémet állambiztonsági szerv, a Stasi sem vetette meg a volt gestapósok alkalmazását. A Gehlen-szervezet emberei közül többeket megfordítottak és kettős ügynökként használtak fel, mint például Hans Sommer egykori SS-Untersturmführert, aki rendszeresen jelentett a keletnémet hírszerzésnek.

⋏ Hugo Banzer Suarez, Bolívia diktátora. Igényt tartott a drogbárókkal is szoros kapcsolatot ápoló Klaus Barbie szakmai tanácsaira.

⋎ A Stasi irattára. A keletnémet állambiztonsági szolgálat archívumai rengeteg bizalmas adatot őriztek a volt háborús bűnösökről.

➢ Augusto Pinochet tábornok (a képen középen), a chilei katonai junta vezetője. A diktátor tárt karokkal fogadta a „német ajkú bevándorlókat".

Egy bajor falu Chilében

A dél-amerikai nácik titkos kolóniáiról, a Harmadik Birodalomban dívott hagyományok és életmód folytatásáról szóló mendemondák bulváros túlzásnak hangzanának, ha nem ismernénk a Villa Bavierát („bajor falu"), régi nevén a Sociedad Benefactora y Educacional Dignidadot („jótevő és nevelő méltóság társadalma"). Ez az 1950-es években, Chile középső régiójában, a Perquilauquén folyó partján alapított település leginkább német bevándorlókat tudott lakosai között. A kolóniát szögesdrót kerítés zárta el a külvilágtól, biztonsági okokból őrtorony is épült, és keresőfényszórók is felszerelésre kerültek. A többnyire Németországból származó lakosok komoly fegyverarzenált halmoztak fel: kézifegyverekkel, munícióval, de még egy harckocsival is rendelkeztek. Volt idő, amikor ez a település adott otthont Dr. Mengelének. A falu vezetője, Paul Schäfer Schneider exnáciként teljes ellenőrzést gyakorolt a lakosok felett: nem lehetett elhagyniuk a falut, és kommunikációs zárlatot rendelt el. A rejtett falu önfenntartó volt, a szükséges mezőgazdasági munkákat bajor paraszti öltözetben végezték, miközben német népdalokat énekeltek.

Augusto Pinochet diktatúrája alatt a chilei titkosrendőrség is gyakorta feltűnt a faluban: politikai foglyokat deportáltak ide, kihallgatásokat és kínzásokat folytattak. Schäfer 1997-ben menekült el a kolóniából, amikor a chilei hatóságok gyermekek 26 rendbeli zaklatásáért indítottak eljárást ellene.

SZTE Egyetemi Könyvtár SZEGED

➤ *Adolf Eichmann Argentínában, 1955-ben. A háborús bűnös 15 évig bujkált a felelősségre vonás elől.*

Hajsza Eichmann után

Adolf Eichmann az RSHA-n belül „Gestapo" Müller közvetlen beosztottja volt, a IV B4 részleg vezetőjeként az ő feladata volt a zsidók tömeges deportálásának megszervezése. A háború végén Eckmann névre szóló hamis papírokkal esett amerikai fogságba, de 1946-ban megszökött, és egy ideig Németországban rejtőzött. 1950-ben már Riccardo Klement néven élt, miután Hudal püspök vöröskeresztes útlevélhez és argentin vízumhoz segítette. Buenos Aires mellett tíz évig dolgozott különböző munkahelyeken művezetőként, vízmérnökként és nyúltenyésztőként. Ekkor a CIA már tisztában volt azzal, hogy álnéven él Argentínában, de nem tettek lépéseket az elfogására (amennyiben vallani kezdett volna, mind az amerikai, mind a nyugatnémet titkosszolgálatokra nézve kompromittáló tényeket fedhetett volna fel a korábbi nácik alkalmazása miatt).

Eichmann elfogása és bíróság elé állítása csak az izraeli titkosszolgálatnak és a náci háborús bűnösök felkutatásával foglalkozó szervezeteknek állt érdekében. Eichmann azonosításában segített egy dachaui táborból menekült zsidó munkás, akinek lánya romantikus kapcsolatba került Eichmann fiával. Az izraeli titkosszolgálat nyomozni kezdett a szökevény után, és hamarosan különböző forrásokból is megerősítést nyert az információ. A Moszad ügynököket küldött Argentínába, akik azonosították a keresett személyt. A teljes fedésben dolgozó ügynökök 1960-ban fogták el Eichmannt, majd az El Al, az izraeli repülőtársaság egyik gépének fedélzetén utaskísérőnek álcázva, drogokkal elkábítva Jeruzsálembe csempészték. Ez az akció komoly nemzetközi reakciót váltott ki: Argentína tiltakozott szuverenitásának megsértése miatt, mások pedig örömüket fejezték ki a hír hallatán. A diplomáciai bonyodalmak azonban nem befolyásolták a pert, amelyben Eichmannt a jeruzsálemi bíróság halálra ítélte, az ítéletet pedig 1962-ben végrehajtották.

Mengele Dél-Amerikában

Dr. Josef Mengele az SS orvosaként, tiszti rendfokozatban szolgált az auschwitz-birkenaui tábor orvosi csoportjában. Felelős volt az érkező rabok szétválogatásáért; ő döntötte el, hogy a beérkezett deportáltak a munkatáborba vagy a gázkamrába kerülnek-e. Fájdalomcsillapítás nélkül végzett sebészeti beavatkozásokat és amputációkat, kísérleteket folytatott ikrekkel, és élveboncolásokat is végrehajtott.

A háború után Mengele bestiális kísérletei miatt az egyik legkeresettebb háborús bűnössé vált. A kapitulációt követően hamis papírokkal bujkált, Fritz Hollmann néven dolgozott egy bajor faluban mezőgazdasági munkásként. Az ODESSA juttatta ki Argentínába, ahol először építőmunkás volt, majd befolyásos és gazdag németekkel került kapcsolatba, ami évekre kényelmes életet biztosított számára. Eichmann elfogása után pánikba esett, félelmében Paraguayba menekült. Aggodalma nem volt alaptalan: a Moszad azonosította és megfigyelte őt, Eichmann elrablását követően őt is bíróság elé akarták állítani Izraelben. A titkosszolgálat azonban véges erőforrásokkal rendelkezett Argentínában, és a szökés után elvesztették a háborús bűnös nyomát. Paraguay a német származású Alfredo Strössner diktatúrája alatt biztonságos országnak számított a volt nácik számára, de Mengele ennek ellenére is továbbmenekült, és Brazíliában telepedett le, ahol 1979-ben bekövetkezett haláláig élt. Az izraeli titkosszolgálat soha nem talált rá, csak sírját tudták később fellelni.

➤ *Dr. Josef Mengele családja körében, Argentínában.*

NÁCI KINCSEK NYOMÁBAN

A háborúhoz közismerten három dolog kell: pénz, pénz és pénz. A Harmadik Birodalom vezetése nem csupán a megszállt területeken fellelhető nemzeti vagyonokat és műkincseket sajátította ki, de a történelem legnagyobb pénzhamisítási művelete is az SS nevéhez fűződik.

A Waffen-SS tisztje faggatja a Bernhard-műveletben részt vevő zsidó nyomdászokat. (Az illusztráció a Die Fälscher *című filmből származik.)*

A Bernhard-művelet

A második világháborúban az RSHA és az SS egy nagyszabású titkos akció során el akarta árasztani Angliát hamis 5, 10, 20 és 50 fontos bankjegyekkel. A történelem legnagyobb pénzhamisító akciójában körülbelül kilencmillió bankjegyet állítottak elő több mint 130 millió font értékben. Az elkészült bankók elsőrangú hamisítványok voltak, szinte lehetetlen volt megkülönböztetni őket az eredetiektől.

Alfred Naujocks javaslatot tesz

Már a nagy francia forradalom idején is volt rá példa, hogy egy hadviselő fél az ellenséges ország pénznemét hamisította, és forgalomba hozta a hamis bankjegyeket, majd Napóleon is készíttetett angol, osztrák és orosz papírpénzeket. Az első világháború után a németek is megpróbálták a francia jóvátételt hamis frankokkal kifizetni, majd rubelhamisításra is sor került.

A nagy tételben történő fonthamisítás ötletét elsőként Alfred Naujocks vetette fel. Naujocks otthonosan mozgott a titkos műveletek terén: 1939. augusztus 31-én az SD tagjaként lengyel egyenruhában vezette a támadást a gleiwitzi német rádióadó ellen, amely a *casus bellit* szolgáltatta, ürügyet teremtve Lengyelország lerohanására.

Később részt vett a Venlo-incidensben, ahol Walter Schellenberggel, a német elhárítás későbbi vezetőjével együtt fogtak el angol hírszerzőket. Mivel 1941-ben ellentmondott Heydrich egy parancsának, Naujocksot eltávolították az SD-ből, és a keleti frontra vezényelték, így személyesen már nem vett részt a pénzhamisítás megszervezésében. A műveletet kiötlő Alfred Naujocks sorsa egyébiránt is rejtélyes: a háború után tanúskodott a nürnbergi perekben, majd megszökött az őrizetből, és nyoma veszett. Úgy vélik, hogy ezután a Skorzeny szervezte ODESSA tagjaként segítette korábbi magas rangú SS-tisztek Latin-Amerikába szökését.

A hamisítócsoport munkája

A pénzhamisítás megszervezője és vezetője Bernhard Krüger SS-őrnagy lett, róla kapta a művelet a Bernhard-akció nevet.

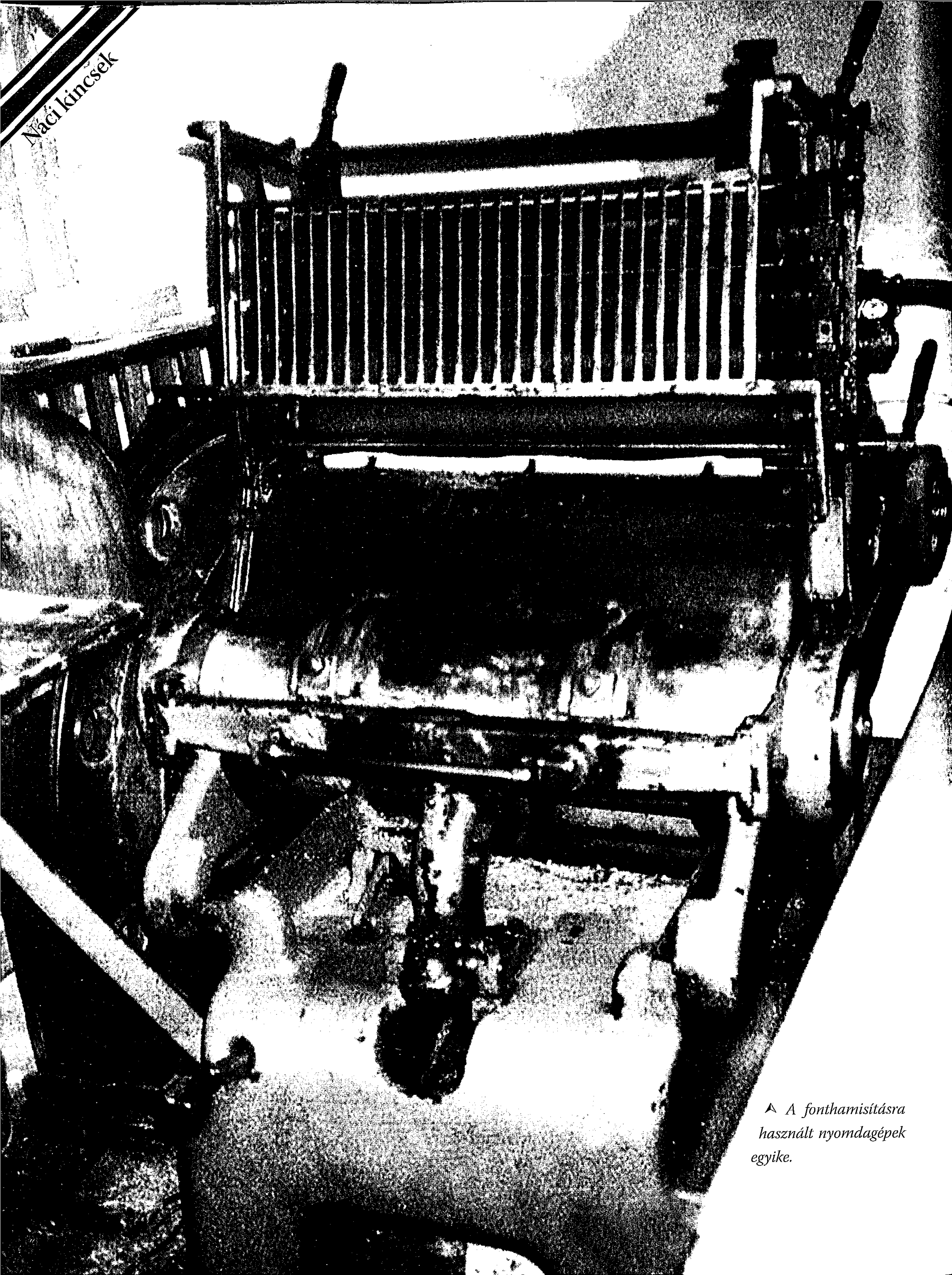
1942 közepén zsidó származású grafikai szakembereket vezényeltek Buchenwaldból, Mauthausenből és más koncentrációs táborokból a sachsenhauseni különítménybe. A csoport huszonnyolc fogollyal kezdte meg munkáját, a műhely az év végére készült el, az akció érdemi része 1943 januárjában kezdődött meg. A megfelelő létszám eléréséhez az év tavaszán az auschwitzi táborból fotográfusokat, retusőröket, vegyészeket és nyomdászokat, több mint száz embert átszállítottak Sachsenhausenba. Ehhez át kellett nézni a foglyok személyi anyagait, mert önként ekkor már nagyon kevesen jelentkeztek bármilyen munkára. A kiválogatottak karanténba kerültek, majd az akció helyszínén, a sachsenhauseni táboron belül is izolált barakkokba vitték őket.

Itt sokkal jobb ellátást kaptak, mint sorstársaik, a vasárnap szünnapnak számított, sőt egészségügyi szolgáltatásban is részesültek. A tábort csak akkor hagyhatták el, ha fogorvoshoz kellett menniük; ilyenkor két SS-katona kísérte őket, ügyelve rá, hogy a foglyok ne fecsegjenek.

A nyomdagépeket a barakkokban helyezték el, itt dolgozták fel a különleges, vízjeles papírt is. A műhelyben többféle hamisítás folyt párhuzamosan. A jugoszláv néphadsereg által kibocsátott dínárokat is gyártottak, valamint különböző dokumentumokat az SD külföldi akciói számára. Készültek hamis holland keresztlevelek, francia oklevelek, amerikai zsoldkönyvek vagy NKVD-s igazolványok – szinte bármilyen dokumentumot el tudtak készíteni, ráadásul meggyőző minőségben.

A nagy címletű bankjegyek szétszórásával eredetileg Anglia gazdaságát akarták legyengíteni. (Az illusztráció a Die Fälscher *című filmből származik.)*

▲ *A fonthamisításra használt nyomdagépek egyike.*

Csalfa fontok

A különleges részleg legfőbb célja azonban az angol fonthamisítványok előállítása volt. A művelet hatékonyságával kapcsolatban komoly aggályok merültek fel, mert a legyártott közel kilencmillió bankjegynek mindössze 7,5%-a volt felhasználható, a többi selejtes példány volt. Eszerint a hamisítócsoport több mint kilencvenszázalékos hibaaránnyal dolgozott. Ráadásul a felhasználható bankjegyeknek héttized része 20 és 50 fontos, nagy címletű papírpénz volt, amelyeket a brit bankok is csak a számlatulajdonosoktól fogadtak el, így alkalmazásuknál a lebukás esélye is megnőtt. Az eredeti terv szerint a hatalmas mennyiségű bankjegyet angol nagyvárosok felett dobták volna le repülőgépek segítségével, abban reménykedve, hogy a hamis fontokat felhasználó polgári személyek komoly inflációt gerjesztenek, amely térdre kényszeríti a brit nemzetgazdaságot. Az elképzelést sohasem próbálták ki a gyakorlatban, mert a Luftwaffénak nem állt rendelkezésére elegendő repülőgép, hogy a hamisítványokat terjessze. A hamis bankjegyeket valójában az SS külföldi hírszerzésének finanszírozására fordították. Az angol bankok már 1943-ban találkoztak az első hamisítványokkal, amikor Marokkóban egy brit bankfiókban próbáltak fizetni velük. A hivatalos szakértői vélemény szerint ezek voltak a „valaha látott legveszélyesebb hamisítványok". Legfőképpen a szerencsének köszönhették, hogy kiszúrták a kritikus papírpénzt: a Bank of England által kibocsátott bankjegyeket ugyanis följegyezték az archívumokban tárolt bőrkötéses főkönyvekben, és az egyik német eredetű bankjegy sorozatszáma éppen megegyezett egy regisztrált sorozatszámmal.

Dollárláz

1944-ben újabb feladatot kapott a hamisítóbrigád: 50 és 100 dolláros bankjegyek gyártását kellett megkezdeniük. Ezzel kapcsolatban komoly technikai akadályok merültek fel: a font magasnyomással, a dollár viszont mélynyomással készült, és a két nyomdai technológia oly mértékben eltért, hogy az addig alkalmazott gépeket egyáltalán nem lehetett használni. A fénymásolással történő hamisítás csak rendkívül gyenge másolatok elkészítését tette lehetővé, ezért tökéletesíteni kellett az eljárást, amely végül kielégítő eredményt hozott. A dollárhamisítási folyamat rendkívüli mértékben elhúzódott, de a késlekedés oka nem egyértelmű. Egyesek szerint a rabok szabotálták a munkát, és szándékosan készítettek silány minőségű bankjegyeket. Mások szerint Krüger őrnagy, az akció vezetője nem akart a keleti fronton harcolni, így arra utasította a hamisítókat, hogy dolgozzanak olyan lassan, amennyire csak tudnak. Mindenesetre a dollárok gyártásának előkészítése oly sokáig tartott, hogy mintegy kétszázötvenöt sikertelen kísérlet után csak 200 darab százdolláros készült 1945 februárjáig. A tömeges gyártás tervezett megkezdésének napján az RSHA leállította a munkálatokat, és parancsot adott a nyomda szétszedésére, valamint a munkások evakuálására.

◄ *Hamis 10 fontos bankjegy a sachsenhauseni koncentrációs tábor titkos műhelyéből.*

A titkos tábor kiürítése

A sachsenhauseni barakkokban tárolt technikát, a munkásokat és az elkészült bankjegyeket 1945 februárjában Mauthausen egyik altáborába, Redl-Zipfbe szállították. Itt a pénzt földalatti járatokba rejtették, és előkészültek a gyártás folytatására. 1945 május 1-jén indult volna újra a munka, ekkor azonban Hitler halálhírének kitudódásakor megjelent Krüger őrnagy, aki elköszönt a raboktól – majd nyúlcipőt kötött, és elmenekült, hogy elkerülje a hadifogságot. A munkásokat a kísérő SS-katonáknak kellett volna kivégezniük az ebenseei táborban, az utolsó német kézen maradt lágerban. Az őrszemélyzetnek azonban csak egyetlen teherautója volt, ezért több fordulóval kellett elszállítaniuk a rabokat Ebenseebe. Mire az egész csoportot összegyűjthették volna, hogy elnémítsák a tanúkat, az ebenseei tábor fellázadt, és a 142 fős hamisítócsoport megmenekült.

Kiürített barakk: a pénzhamisítási művelet szereplői gondosan eltüntették maguk után az árulkodó nyomokat, mielőtt az amerikai csapatok elérték volna a koncentrációs tábort.

A tábort amerikai csapatok szabadították fel, de a hatalmas mennyiségű hamis pénzt és a nyomdatechnikát addigra már elszállították. Krügert az angolok fogták el, majd átadták a franciáknak, akik a tiszt állítása szerint dokumentumokat akartak hamisíttatni vele, de ő megtagadta ezt. Nem vádolták háborús bűnökkel, csak az 1950-es években került törvényszék elé. A felügyeletére bízott foglyok azonban nem ellene, hanem mellette tettek vallomást: arról számoltak be, hogy Krüger cselekedeteinek köszönhetően élhették túl a koncentrációs tábort, és a tiszt mindvégig igyekezett a lehető legjobb körülményeket biztosítani számukra.

Krüger végül annak a cégnek lett az alkalmazottja, amelyik a papírt szállította a Bernhard-művelet hamisításaihoz.

A Harmadik Birodalom bukása után a hamis fontok egy része a zsidó földalatti mozgalom kezébe került, a pénzt felszerelés vásárlására és bevándorlók Palesztinába csempészésére fordították. A Szentföldre jutottak között volt Chaim Surik is, egy lengyel nyomdász, aki részt vett a hamisítási akcióban, és részletesen beszámolt a titkos műveletről. Mivel a második világháború éveiben készített hamisítványok továbbra is fel-felbukkantak a nemzetközi készpénzforgalomban, a Bank of England az 5 fontnál nagyobb címletű bankjegyeket bevonta, és egészen az 1960-as évek elejéig nem is bocsátott ki ilyen címleteket.

A Toplitz-tó titka

A Toplitz-tó Nyugat-Ausztriában, az osztrák Alpok sűrű erdői között fekszik, a Totes Gebirge (Halott-hegyek) területén. A vize húszméteres mélység alatt sós, nem tartalmaz oxigént, ezért csak különleges baktériumok és férgek élnek meg benne. 1943 és 1944 között a tó partján egy német haditengerészeti kísérleti telep működött, ahol torpedókkal, robbanóanyagokkal és más fegyverekkel kísérleteztek.

1945 tavaszán, a háború utolsó napjaiban egy német konvoj indult el Berlinből. A tucatnyi teherautóból álló oszlopnak sikerült elkerülnie az orosz csapatokat, és szerencsésen eljutottak a Toplitz-tóhoz. Az utolsó kilométereket a nehéz terep miatt ló vontatta fogatokkal tették meg, miután a teherautókon szállított ládákat átpakolták a kocsikra. A szállítmányt csónakokra rakták és a tó közepére vitték, majd belehajították a mély vízbe. A rejtélyes ládákért soha senki nem tért vissza, és a szállítmányról semmiféle dokumentáció nem maradt fent.

A tó mélyére rejtett ládák tartalmával kapcsolatban a mendemondák elsősorban aranyrudakról vagy a Leningrádból elrabolt Borostyánterem kincseiről szóltak. A pletykákat tovább táplálta, hogy az 1950-es években két német állampolgárt, akik a háború idején a kísérleti haditengerészeti telepen dolgoztak, holtan találták a közeli hegyekben, egy másik tudós pedig lezuhant a sziklákról.

1959 nyarán a német *Der Stern* magazin finanszírozott egy búvárexpedíciót a tó feltárására: aranyat ugyan nem találtak, de a mélységből előkerült 72 millió font értékű hamisított brit bankjegy, illetve nyomdagépeket is kiemeltek. Emellett állítólag rakéták alkatrészeit, katonai felszereléseket, fegyvereket és robbanóanyagokat is a felszínre hoztak. Sok láda azonban a tófenéken maradt, túl mélyen ahhoz, hogy ki lehessen emelni. 1969-től kezdődően az osztrák belügyminisztérium hivatalos vizsgálata további tizennyolc láda hamis bankjegyet talált. 1983-ra lezárták a kutatást, és az amatőr kincsvadászok távol tartása végett megtiltották a további merüléseket. Ennek ellenére a biológiai célú kutatások során egy oxigénmentes környezetben élő féregfajta mellett további hamis pénzeket tartalmazó ládákra, lőszerre és egyéb katonai felszerelésre bukkantak. 2000-ben egy különleges távirányítású tengeralattjáróval vizsgálták át a tó fenekét, s bár találtak hamis bankjegyeket tartalmazó ládákat, aranykincs nyomára ekkor sem bukkantak.

Bármit is rejtettek a németek a Toplitz-tó fenekére, ami nem került elő az elmúlt évtizedekben, valószínűleg már mindörökre a víz alatt marad. A tavat övező hegyoldalakat ugyanis sűrű erdőség borítja, az elhalt fák pedig egyenesen a vízbe hullnak, és felhalmozódnak a tófenéken. A távirányítású tengeralattjáró által végzett vizsgálatok azt mutatták, hogy az 1945-ös állapotokhoz képest az elmúlt évtizedekben sok ezer fatörzs került a tó aljára, egyes helyeken akár tizennyolc méteres réteget alkotva, ellehetetlenítve a tófenékre süllyesztett ládák megtalálását és kiemelését.

A Toplitz-tó a háború után évtizedekig vonzotta a kincsvadászokat és a kutatókat, de a sokat emlegetett aranykincs sohasem került elő.

▲ *Franz von Papen, a Harmadik Birodalom törökországi nagykövete. A konzul továbbította Bazna jelentéseit Berlin felé.*

A Cicero-affér: a kém, akit hamis pénzzel fizettek ki

Elyesa Bazna, egy koszovói albán származású család gyermeke felnőtt életének nagy részét Törökországban töltötte. Inasként szolgált a jugoszláv nagykövetnél, majd egy német tanácsadónál. Utóbbi rajtakapta, amint a levelezését olvassa, ezért elbocsátotta állásából. Ennek ellenére Bazna később sem hagyott fel mások levelezésének tanulmányozásával és bizalmas ügyeinek kifürkészésével. 1942-től az ankarai brit nagykövet, Sir Hughe Knatchbull-Hugessen komornyikja lett; miután a diplomata bizalmába férkőzött, viaszlenyomatot készített a nagykövet hálószobájában található, titkos anyagokat tartalmazó páncélkazetta kulcsáról, és elkezdte lefényképezni a dokumentumokat. Ezekkel a fényképekkel fordult Ludwig Moyzichhoz, a törökországi német nagykövetség attaséjához, 20 000 fontot kérve az 56 titkos dokumentumért. A német hírszerzés a Cicero fedőnevet adta a férfinak, aki az SD fizetett kémévé vált. Bazna azt állította, hogy gyűlöli a briteket, mert apját egy angol ölte meg. Mint utóbb kiderült, hazudott: apja természetes halállal távozott az élők közül, tehát ideológiai megfontolások helyett csakis anyagi okokból folytatott hírszerzői tevékenységet.

A britek nem tulajdonítottak túl nagy figyelmet Bazna iránt; ügyesen álcázta magát, ezért saját munkaadója is úgy hitte, hogy a férfi nem beszél angolul, és általában véve rendkívül ostoba. Ezzel szemben fontos anyagokat adott át a németeknek: állítólag a Cicerótól kapott információk akadályozták meg, hogy Törökország korán hadba lépjen Németország ellen. Noha jelentett a franciaországi partraszállásról is, ezt az anyagát nem hasznosították.

1944 elejére Bazna munkája egyre nehezebbé vált: az angol nagykövet házába új riasztórendszert szereltek, a német attasé mellé pedig az OSS-nek sikerült beépítenie egy szövetséges ügynököt, aki titkárnőként dolgozott mellette. A férfi ekkor kilépett a brit nagykövet szolgálatából. Az átadott anyagokért cserébe busás összeget, 300 000 fontot kapott a német elhárítástól, amelyet a háború végén egy vállalkozás beindítására kívánt fordítani. A bankjegyek azonban a sachsenhauseni hamisítóbrigád szakértelmét dicsérték, így használhatatlanok voltak – az egykori kém mérhetetlen felháborodására a bank egyszerűen elkobozta a befizetni kívánt bankókat.

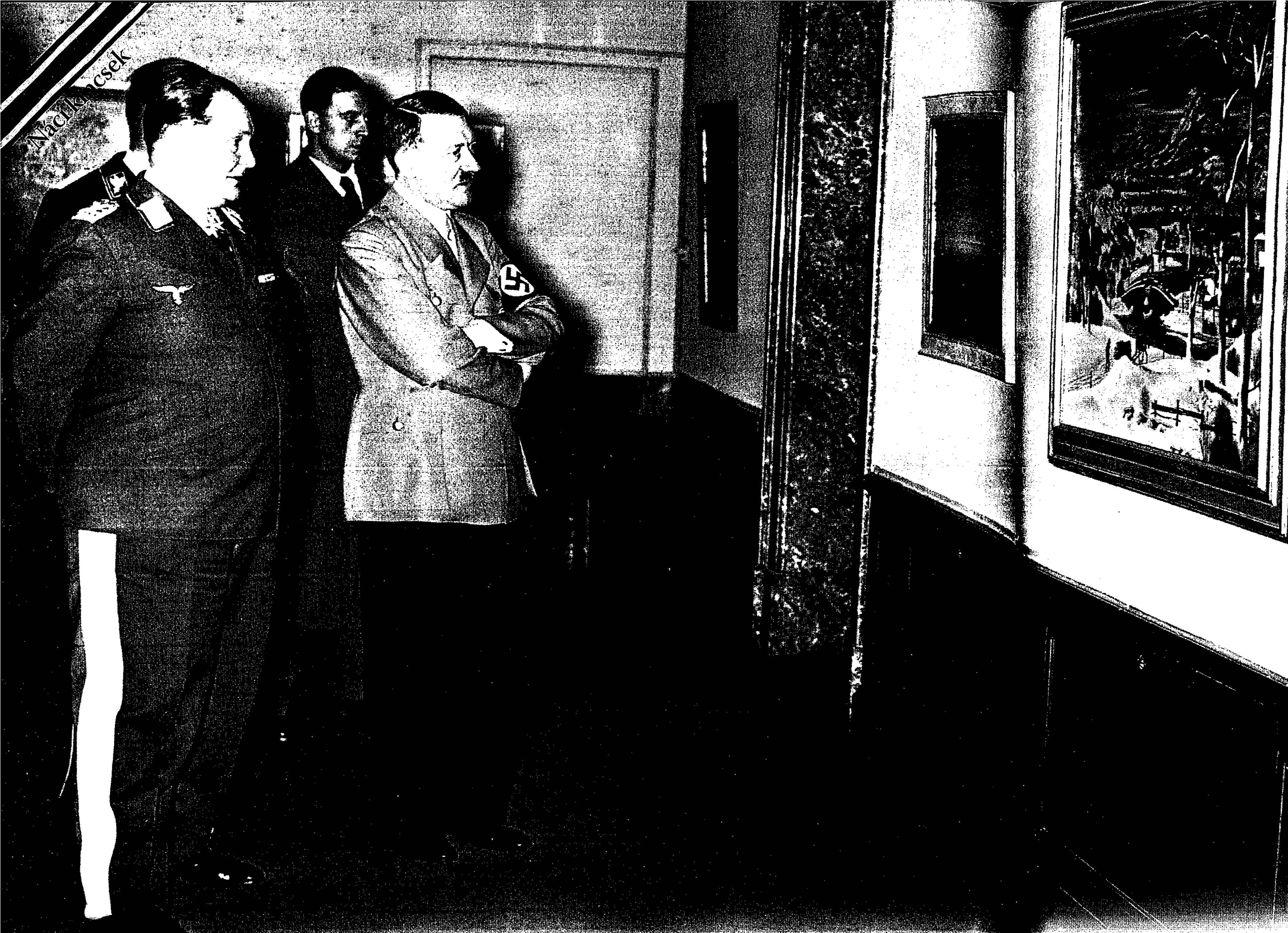
Elyesa Bazna a háború után beperelte a nyugatnémet kormányt kialkudott fizetségéért, de sohasem kapta meg a pénzét.

➤ *Sir Hughe Knatchbull-Hugessen a felesége társaságában, 1936-ban. A brit diplomata alábecsülte komornyikját.*

▼ *Joachim von Ribbentrop német külügyminiszter ismerte „Cicero" jelentéseit, de személyes nézeteltérései voltak Franz von Papen nagykövettel. Emiatt komoly fenntartásokkal fogadta a konzultól származó hírszerzési anyagokat, és többek között Elyesa Bazna beszámolóit sem ítélte megbízhatóknak.*

Műkincsrablások a második világháborúban

A fosztogatás, a kisajátítás és a legyőzöttek értékeinek elkobzása mindig is együtt járt a háborúval. Szervezett műkincsrablás már Napóleon idejében is folyt, ekkor alapítottak számos nemzeti műkincsgyűjteményt, mint például a spanyol Pradót. A második világháborúban mind a Harmadik Birodalom, mind a Szovjetunió külön szervezeteket állított fel erre a feladatra, és szervezett módon fosztotta ki a megszállt területeket.

Lengyelország kifosztása

A német és szovjet erők általi megszállás után a náci és a sztálinista rezsim egyszerre kívánta megszüntetni a lengyel állam önállóságát és a lengyel nemzeti kultúrát. A németek által megszállt terület végül a teljes országra kiterjedt, ahonnan műkincsek ezreit rabolták el. A nácik szervezetten vitték véghez a fosztogatásokat, amelyek következtében 25 múzeum és rengeteg középület pusztult el. Az elrabolt és az elpusztult műkincsek összesített értékét 20 milliárd dollárra becsülik: több mint 516 000 műkincset vittek el, beleértve 2800 külföldi és 11 000 lengyel festményt, 1400 szobrot, 75 000 kéziratot, 20 000 muzeális értékű, 1800 előtt nyomtatott könyvet. Az elszállított kincsek teljes visszaadása máig nem történt meg, rengeteg érték megsemmisült vagy elveszett a háború során.

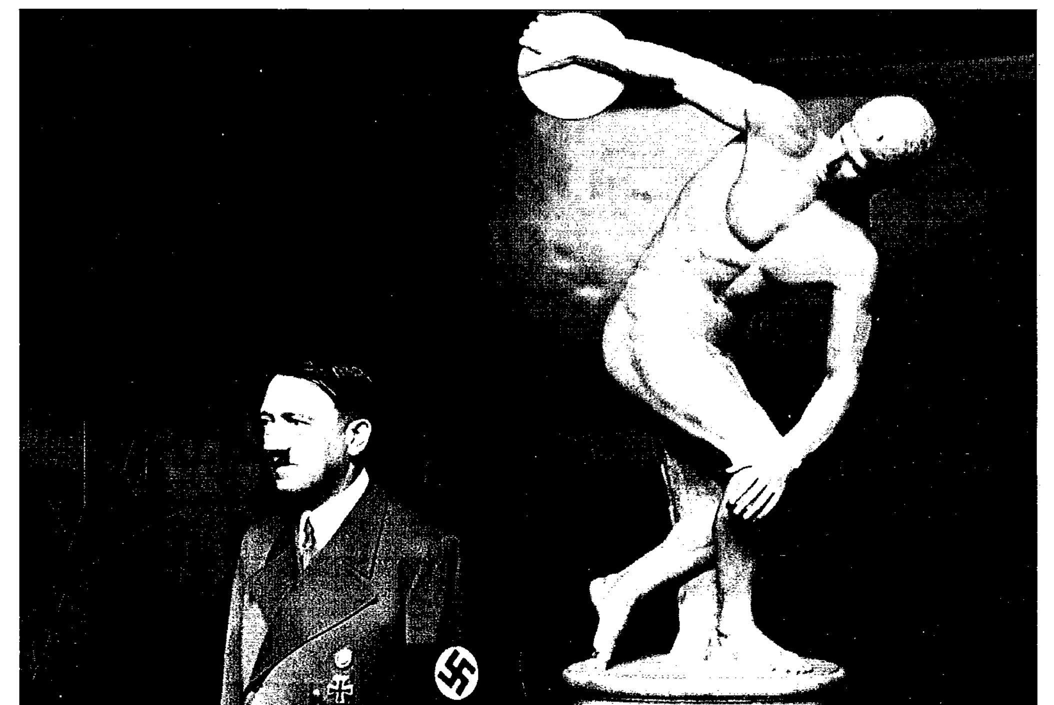
Adolf Hitler és Hermann Göring egy tárlaton. Mindketten lelkesedtek az antik műkincsekért.

A náci műkincsrablás

Adolf Hitlert sikertelen művészi karrierje során nem vették fel a bécsi Képzőművészeti Akadémiára, de az elutasítás dacára műértőnek, esztétikai kérdésekben járatos embernek tartotta magát. A Führernek a klasszicizmus volt a kedvenc irányzata, és a német származású mesterek munkáit tartotta példaértékűnek; a modern iskolákat megvetette, „degenerált művészetnek" titulálva őket. Később, immáron mint német kancellár, a művészetre vonatkozó ideáit az egész nemzetre rákényszerítette.

A német műkincsrablás már nagyságrendjét tekintve is kirívó volt: ahol a nácik hatalomra kerültek, ott a kulturális értékeket kisajátították. Erre a feladatra külön szervezeteket állítottak fel, és szakértők állapították meg, hogy mely köz- és magángyűjtemények a legértékesebbek a náci rezsim számára. A műkincsek egy része a Führermuseumba került volna, amely végül soha nem jött létre, megint más tárgyakat magas rangú nácik, mint például Hermann Göring, saját gyűjteményükbe vittek. A „degenerált művészet" kategóriájába sorolt műkincsek eladásából egyéb tevékenységeket pénzeltek.

1940-ben megalapították az Einsatzstab Reichsleiter Rosenberg für die Besetzten Gebiete nevű intézményt (ERR, „rosenbergbirodalmi vezető intézete a megszállt területeken"). Ez a csoport eredetileg zsidó és szabadkőműves könyveket, egyéb anyagokat gyűjtött volna össze, amelyeket megsemmisítésre vagy elszállításra szántak. Hermann Göring parancsa azonban alapjaiban változtatta meg az ERR célját: a szervezetnek a „zsidó műgyűjtemények" és más műkincsek összegyűjtése lett a feladata. Rosenberg birodalmi vezető alatt az ERR összesen 21 903 darab műkincset foglalt le a németek által megszállt területeken. Hasonló szervezet volt a Dienststelle Muhlmunn, amely alapvetően Hollandiában és Belgiumban tevékenykedett, illetve a Sonderkommando Ribbentrop, amely Oroszországban és Észak-Afrikában fosztogatott. A közismerten gazdag zsidó családok, mint például a Rothschildok, műgyűjteményeit külön kezelték, és a nagyobb gyűjteményeket is megkülönböztetett figyelemmel övezték – Hitler parancsa szerint ezeket a műkincseket saját rendelkezésére kellett bocsátani.

Adolf Hitler a Diszkoszvető szobrával. A Führer a „degenerált művészeteknek" írmagját is ki akarta pusztítani, de a klasszikus alkotásokhoz erősen vonzódott.

Műkincsrablás a Szovjetunió területén

A Szovjetunió területén a náci haderő összesen 427 múzeumot fosztott ki, műkincsek százezreit rabolva el. A károkat a mai napig nem mérték fel teljesen, a legutolsó részletes lista 1 148 908 műkincset sorol fel. A mai Szentpétervár körül lévő cári rezidenciákat kifosztották, majd felrobbantották. A Peterhof és a Katalin-palota füstölgő rommá változott; utóbbiból Königsbergbe szállították a világhírű Borostyántermet, amelyet I. Frigyes porosz király ajándékozott Nagy Péter cárnak, és amelyhez hattonnányi borostyánt használtak fel. A háború végén ez a kincs eltűnt, sorsáról azóta sem tudunk. A Novgorodban és Pszkovban található középkori templomokat kirabolták, majd 12. századi freskóikkal együtt lerombolták őket.

A Führermuseum

Hitler kancellárrá választása után elhatározta, hogy a szülővárosához közeli, ausztriai Linzet a Harmadik Birodalom művészeti központjává változtatja. Számos galéria és múzeum építését vette tervbe, amelyek együttesen a Führermuseum névre hallgattak volna. A hatalmas múzeumkomplexumot több forrásból kívánta feltölteni, amely folyamatban fontos szerepet játszottak volna a műkincsrablások. A kiállítási anyag beszerzése a Linz Különleges Bizottság feladata volt, de mivel az építkezés a háború végéig nem fejeződött be, a gyűjteményt Münchenben és Felső-Ausztriában tárolták. A gyűjtemény nem csak elrabolt műtárgyakat tartalmazott; voltak olyanok, amelyeknek eredetét szabályos adásvételi szerződések tisztázták – ám ezek a kincsek sem az eladók őszinte akaratából cseréltek gazdát. A volt tulajdonosokat egyfelől birodalmi márkával fizették ki, ami a háború során elértéktelenedett. Másrészt megfenyegették őket, hogy ha nem adják át a kiszemelt műkincseket, akkor erővel kobozzák el azokat, így az ajánlatot akkor is elfogadták, ha az anyagi kompenzáció jóval alacsonyabb volt a műkincs tényleges értékénél.

1944 februárjától a Führermuseum számára elkülönített műkincseket különböző sóbányákba vitték, ahol a hőmérséklet és páratartalom megfelelő volt a tárolásukhoz, és a bombázásoktól is védve voltak. A szövetséges csapatok közeledése esetén a bányát a katonáknak kellett volna felrobbantaniuk, de a parancsot végül nem hajtották végre, az értékek nagy részét sikerült megmenteni.

A Harmadik Birodalom vezetésében nem csupán Hitler rajongott a műkincsekért, Göring is hatalmas gyűjteményt halmozott fel. A légimarsall személyes gyűjteménye 1945-re több mint 2000 tételből állt, beleértve 300 festményt.

Alfred Rosenberg (a képen jobbra) Rudolf Hess társaságában egy kiállítás megnyitóján. Rosenberg feladata volt a megszállt területeken található műgyűjtemények kisajátítása.

A szovjet bosszú

Németország szovjet csapatok általi kifosztásában nem csak a reguláris „zsákmányolóbrigádok" vettek részt, de sok közlegény és tiszt is a saját szakállára prédált. Legalább 2,5 millió műkincs, 10 millió könyv és kézirat vándorolt a Szovjetunióba, a német magángyűjteményekből származó impresszionista festményeket és a Gutenberg Bibliákat is beleértve. A szovjet katonai vezetés külön listákat készíttetett azokról a kincsekről, amelyeket a „Szovjetunió kívánt". Azok a becslések, amelyek a biztonságos helyre menekített gyűjteményeket veszik számba – vagyis azokat, amelyek semmiképpen sem pusztulhattak el bombázásban és tűzesetekben –, 200 000 műkincset sorolnak fel, mintegy három kilométernyi archívumot és hárommillió könyvet.

Német gyűjtemények 180 000 olyan művet vettek katalógusba, amelyek bizonyosan Oroszországban vagy Lengyelországban találhatók, különböző raktárakban elrejtve. Ez a lista tartalmaz Donatello-domborműveket, gótikus Madonnákat, Botticelli- és Van Dyck-festményeket.

Csak egyetlen esetet kiemelve, Viktor Baldin, a szovjet hadsereg kapitánya 362 rajzot és két festményt lopott el a brémai Kunsthalléból. Ezek értékét az orosz kulturális miniszter utólag 1,5 milliárd amerikai dollárra becsülte. Eközben Baldin azt állította, hogy csak meg kívánta óvni Corot, Delacroix, Degas, Dürer, Van Gogh, Goya, Manet, Raffaello, Rembrandt, Rodin, Rubens, Toulouse-Lautrec és Tiziano műveit – tehát nem ellopta, hanem biztonságba helyezte őket.

Visszajuttatási és rendezési kísérletek a háború után

A szövetségesek olyan speciális bizottságokat alapítottak a híres európai műemlékek és műkincsek védelmére, mint a Monuments, Fine Arts and Archives (Műemlékek, Műkincsek és Archívumok). Ennek a háború után feladata volt a korábban németek megszállta területeken kutatni a nácik elrejtett gyűjteményei után. 1944-ben és 1945-ben az MFAA embereinek egyik legfontosabb feladatuk volt megakadályozni a szövetséges katonák fosztogatását, a műkincsek Amerikába csempészését. Amikor a „tiltott terület" feliratok sem segítettek az értékek védelmében, akkor a tárolóhelyeket fehér szalaggal kezdték megjelölni, amelyet a szokásos esetben a fel nem robbant aknák jelzésére használtak.

Az MFAA a nácik által elkobzott tárgyak ezreit szerezte vissza, a háború után több mint 1050 német és osztrák rejtekhelyen leltek műkincsekre. 1945 nyarán kezdték el Wiesbadenba szállítani őket. Érkeztek ide antik műtárgyak, egyiptomi és iszlám műkincsek. Ide került a Kaiser Friedrich Museum gyűjteménye, a Birodalmi Bank anyagai, az elrabolt lengyel egyházi kollekciók. A legforgalmasabb időszakban Wiesbadenban 700 000 tételt, köztük festményeket és szobrokat tároltak, azonosítottak és juttattak vissza eredeti tulajdonosaihoz. Az MFAA tevékenysége során fontos szempont volt, hogy a műtárgyak ne kerüljenek a szovjet hadsereg tulajdonába, és ne vigyék el őket háborús jóvátételként.

➤ *Az amerikai hadsereg őrmestere a Göring-gyűjteményből származó antik ezüsttárgyakat veszi lajstromba.*

➤ *Amerikai katona egy 15. századi, a bibliai Évát ábrázoló szobrot nézeget. Hermann Göring magángyűjteményének egy részét Königsee mellett, egy félreeső barlangban próbálták meg elrejteni.*

Szovjet szempontok

1955-ben szovjet funkcionáriusok 1240, a Drezdai Képtárból származó festményt adtak át keletnémet szakértőknek, köztük a Sixtusi Madonnát és az Alvó Vénuszt, melyeket a szovjet csapatok foglaltak le a berlini csata után. Irina Antonova, a Puskin Múzeum igazgatója szerint több mint 1,5 millió kulturálisan fontos műtárgyat adtak át az 1950-es és 1960-as években a német múzeumoknak, köztük a pergamoni oltár szegélyreliefjét.

Ennek ellenére számtalan műkincs maradt a volt Szovjetunió területén, amely a második világháborút követően került oda; ezeket azért nem szolgáltatták vissza, mert semmilyen módon nem lehetett rá kötelezni a szovjet államvezetést. A Jelcin-kormány 1988-ban ígéretet tett arra, hogy „azonosítja és visszaadja azon műkincseket, amelyeket Sztálin csapatai raboltak el mint jóvátételt Németország háborús támadása ellenértékeként." Ettől megriadva az orosz parlament, a duma törvényt hozott, amelyben „a Szovjetunió által a második világháború után megkapott kulturális értékek" Oroszország nemzeti vagyonának tekintendők, és elidegenítésükhöz minden egyes alkalommal orosz parlamenti jóváhagyás szükséges. E törvény preambuluma az Oroszországban maradt értékeket, mint például a Trójából származó Priamosz kincsét, kompenzációnak tekinti „Németország példa nélküli háborús bűneivel" és a német megszállók által Oroszország kulturális örökségében okozott, helyrehozhatatlan károkkal szemben.

AZ ELVESZETT ARANYVONAT

A háború végső felvonásában kezdetét vette az ezer sebből vérző Magyarország kifosztása. Nem csupán a nemzeti bank aranykészletét szállították külföldre, hanem a jogfosztott és deportálásra ítélt zsidóságtól elkobzott anyagi értékek is eltűntek.

Az elveszett aranyvonat

Magyarországról két olyan szerelvény is indult a háború utolsó napjaiban, amelyek milliárdos értékeket szállítottak. Az aranyvonatok egyike a nyilasok által a magyarországi zsidóktól elrabolt értékeket szállította, a másik a Magyar Nemzeti Bank aranykészletét és más nemzeti kincseket menekítette külföldre a szovjet prédálás elől. Az első aranyvonat szállítmánya soha nem jutott vissza Magyarországra.

⋎ *Az amerikai hadsereg katonai rendészei őrzik a magyar aranyszállítmányt.*

A nemzeti bank aranykészlete

1945. január 23-án gördült ki az első szerelvény a fertőbozi vasútállomásról. Ez a vonat a Magyar Nemzeti Bank 30 tonnás aranykészletét, nagy összegű devizatartalékát, banki dokumentumokat, Mátyás király Corvináit és a méteretalon platinarúdját menekítette nyugat felé. A célállomás az ausztriai Spital am Pyhrn volt, a szerelvényt a nemzeti bank munkatársai kísérték. A szállítmány két hónapra rá az amerikai hadsereg kezére került, a ládákat teherautókra pakolták, és Frankfurt am Mainba vitték. Kormányközi megegyezések után a vonat értékeinek túlnyomó részét 1946 és 1947 folyamán az amerikai hatóságok visszaszolgáltatták Magyarországnak.

⋖ *Deportálásra váró magyar zsidók 1944 nyarán Budapesten. Lefoglalt értékeiknek nyoma veszett.*

A zsidó aranyvonat előtörténete

1944 márciusában a szovjet erők körülbelül száz kilométerre álltak a magyar határtól. Hitler Magyarország kiugrásától tartva elrendelte az ország megszállását. Noha az antiszemita törvények ekkor már évek óta érvényben voltak, a német bevonulásig a magyar vezetés ellenállt a zsidók deportálására vonatkozó, több alkalommal megismételt követelésnek. Ez a viszonylagos védettség megszűnt a Sztójay-féle kollaboráns kormány hatalomra kerülésével. A frissen legalizált nyilaskeresztes párt lelkesen támogatta a náci megszállókat a tömeges deportálás megszervezésében, és a körülbelül 800 ezres zsidó lakosságot értékeik beszolgáltatására kényszerítették. Az elkobzott értékek közé tartoztak drágakövek, ékszerek, jegygyűrűk. A zsákmányt külön dobozokba és zsákokba rakták, amelyeken jelezték a tulajdonosokat, és elismervényeket is adtak át róluk. Ezután a magyar zsidóság többségét bevagonírozták, és Auschwitzba küldték – itt tíz deportáltból kilenc a megérkezés után gázkamrába került.

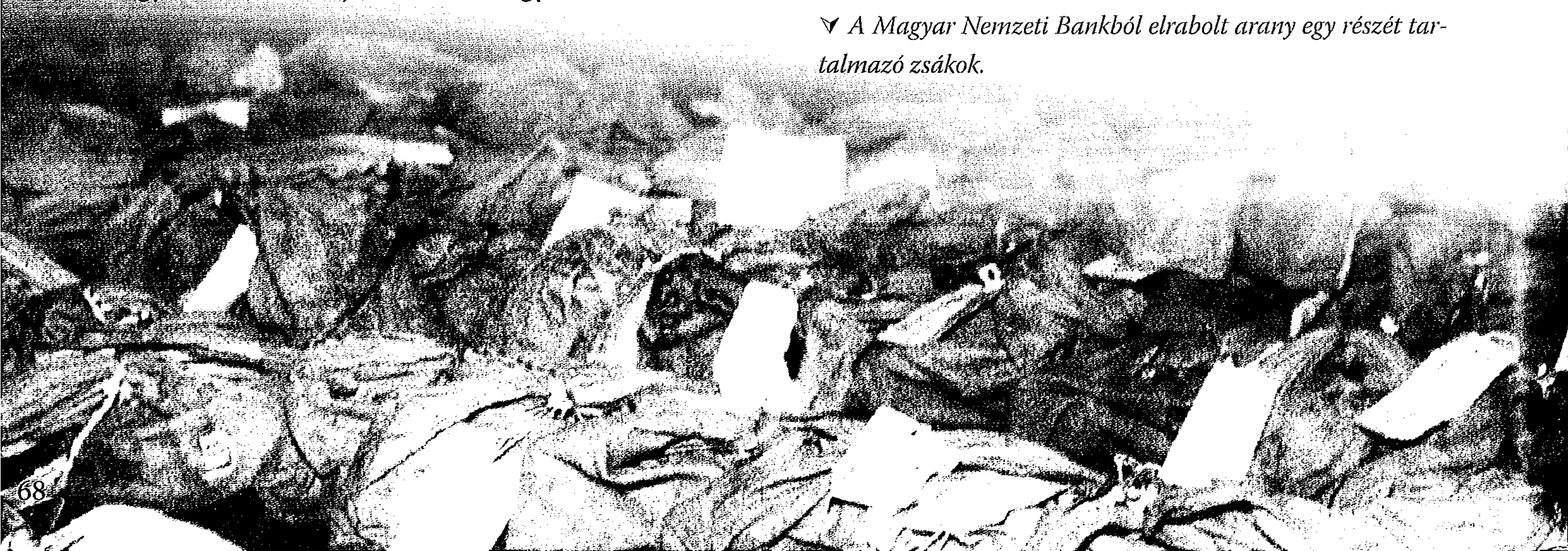

A Magyar Nemzeti Bank aranykészletére amerikai csapatok bukkantak rá egy német kisvárosban. A szállítmány egy részét már 1946. augusztus 6-án visszaszolgáltatták.

Az aranyvonat szállítmánya

A zsidó vagyon felügyeletére Toldy Árpád egykori csendőr ezredest és Fejér megyei főispánt, a Belügyminisztérium osztályvezetőjét rendelték ki. Budapestről Zirc közelébe, majd 1944–1945 fordulóján a nyugati határszélen lévő Brennbergbányára szállították át az értékeket (itt a Győri Múzeum számos festményét is a szállítmányhoz csatolták). Toldy kormánybiztos még novemberben parancsot adott embereinek, hogy a hatalmas mennyiségű ingóságból válogassák ki a különösen értékes darabokat, az aranytárgyakat, az ékszereket és a drágaköveket, majd ezeket helyezzék külön ládákba. A hiteles leltárlistákat és más dokumentumokat Toldy megsemmisíttette, hogy az eredeti tulajdonosok ne legyenek azonosíthatók.

A válogatás után 105 láda és két vaskazetta telt meg aranytárgyakkal, drágakövekkel, igazgyöngyökkel. Ez a legértékesebb tárgyak gyűjteménye volt; ezenkívül a szállítmány 1560 láda ezüstneműt, 3000 darab csomózott magyar- és perzsaszőnyeget, megközelítőleg 10 ezer órát, mintegy száz festményt, porcelánokat, bundákat, bélyeg- és csipkegyűjteményeket, fényképezőgépeket, gramofonokat, ruhákat és más használati tárgyakat tartalmazott. A vonat tartalmának értékét a becslések 50 és 350 millió dollár közé teszik 1945-ös árakon – ez az összeg mai értéken 570 millió és 4 milliárd dollár közé esik.

A Magyar Nemzeti Bankból elrabolt arany egy részét tartalmazó zsákok.

Elindul az aranyvonat

1945. március 30-án a szovjet csapatok megközelítették Brennbergbányát. Toldy ekkor 52 értékládát és két kazettát teherautóra rakatott, majd a konvoj élén átlépte a határt. Nem sokkal ezután a vonat is elindult. Március és május között a szerelvény kalandos utat járt be Ausztriában; útközben Toldy még egyszer megpróbálta megdézsmálni a szállítmányt, de a vonat parancsnoka ezt megakadályozta. Az út során Toldyn kívül SS-katonák éppúgy megkísérelték kifosztani a szerelvényt, mint egyes Ausztriába menekülő nyilas tisztségviselők. Ennek ellenére a szállítmány kisebb veszteségek mellett gyakorlatilag sértetlenül került az amerikai hadsereg kezére, majd a magyar személyzetet leparancsolták a szerelvényről, az értékekkel teli 24 vagont pedig Salzburgba vontatták. Toldy csoportját eközben támadás érte, a konvoj szétszakadt. Mire nagy nehezen összeszedte embereit, a kiszemelt útvonalak már lezárultak, a menekülés rendkívül nehézzé vált. Toldy még Ausztriában hat ládát azért adott át két SS-tisztnek, hogy cserébe segítsenek neki Svájcba jutni – a németek azonban eltűntek. A későbbi francia megszállási övezetbe érkezve Toldy az értékeket különböző helyeken elrejtette, ám így sem jutott messzire, mert francia katonák letartóztatták. Kihallgatóinak elárulta a rejtekhelyeket, a francia hatóságok (az SS-tisztek által elvitt hat láda kivételével) pedig összegyűjtötték a kincseket.

A történet innen kezdve meglehetősen homályos; csak annyi bizonyos, hogy a Toldy által elrabolt, Magyarországról származó, zsidó eredetű vagyonnak ezen a ponton nyoma veszett. A magyar és amerikai levéltári források valószínűsítik, hogy a francia katonai adminisztráció több tagja saját zsebre dolgozott, és csak az értékek egy részét küldte tovább Párizsba. A francia hatóságok Toldyt nem adták ki, bár nemcsak a magyar állam gyanúsította háborús bűnökkel, hanem az amerikai hatóságok is. A volt kormánybiztos valószínűleg vesztegetés révén hamarosan szabadlábra került – állítólag később belépett a Francia Idegenlégióba.

Mi történt a vonat kincseivel?

Az amerikai hadsereg a vagonok tartalmát egy katonai raktárba vitette Salzburgban. A festményeket külön őriztették, még csak nem is vették leltárba egészen 1947-ig. Az amerikai hatóságok lelkiismeretlenül kezelték a kincset: katalógust nem készítettek, viszont amerikai főtisztek sora részesedett a zsidó vagyonból. Számos porcelán, ezüsttárgy, étkészlet és egyéb tárgy díszítette Harry J. Collins vezérőrnagy, Henning Linden vagy Edgar E. Hume dandártábornok otthonát, akik kedvük szerint válogattak a lefoglalt szállítmányból. A raktár parancsnokai, az egymást váltó vagyonkezelő tisztek hasztalan próbálták meg nyilvántartani, hogy a tárgyak kikhez kerültek, ráadásul 1946 során amerikai közlegények többször is betörtek a salzburgi raktárba. Amikor a helyzet már tarthatatlanná vált, egy vizsgálat szóban elmarasztalta azokat a főtiszteket, akik elmulasztották a tárgyak visszaszolgáltatását, a fosztogató közkatonákat pedig többévi kényszermunkára ítélték.

A vonat értékeinek többségét 1946-ban amerikai katonai üzletekben adták el Európában, illetve 1948 és 1951 között az ENSZ menekültügyi szervezete értékesítette őket a New Yorkban megtartott aukciókon. A bevétel 90 százalékát két zsidó szervezet, az American Joint Distribution Committee és a Jewish Agency kapta meg. A *New York Times* adatai szerint az aukció eredményének végösszege 152 850 dollár lett, ami 2007-es értéken körülbelül 1,3 millió dollárnak felel meg. A kevésbé értékes ruhákat egyházi személyek osztogatták szét menekülteknek.

Antos István pénzügyminisztériumi államtitkár felmutat egy ezüstrudat. Az MNB páncéltermében származó, mintegy 96 tonna ezüstöt egy 12 teher-vagonból álló szerelvény hozta vissza Magyarországra, 1947 tavaszán.

A jogaiktól és vagyonuktól egyaránt megfosztott zsidók értéktárgyait kiválogatták, majd a drágakövekből, ékszerekből, arany- és ezüstneműből külön szállítmányt állítottak össze.

Az amerikai álláspont

Már 1946-ra nyilvánvaló lett, hogy az amerikai hatóságoknak egyáltalán nem áll szándékukban Magyarországra visszaküldeni az aranyvonat kincseit. Az amerikai álláspontot George C. Marshall vezérkari főnök, későbbi belügyminiszter így foglalta össze: „Mivel a magyar vonat tartalmának tulajdonosai a magyar területi változások következtében meghatározhatatlanok, a Magyarországnak való visszajuttatás nem megvalósítható. Ennek megfelelően a kérdéses tulajdon a Kormányközi Menekültügyi Bizottságnak adandó." A döntés azonban nem volt következetes, mert a vagyon eredeti tulajdonosai korántsem voltak teljesen azonosíthatatlanok. Noha Toldy a kísérő dokumentumok jó részét megsemmisítette, mégis számos névvel, címmel ellátott lista és boríték jutott az amerikai hadsereg birtokába, több száz tárgy pedig különböző módon tartalmazta a tulajdonosok adatait. A kollektív azonosíthatatlanság sem állt fent, hiszen az amerikaiak az első pillanattól kezdve tisztában voltak azzal, hogy az aranyvonat a magyar zsidók elrabolt értékeit szállította. Marshall arra is hivatkozott, hogy nem különíthetőek el a trianoni és a nem trianoni területről érkezett javak; ez azonban nem tette volna lehetetlenné az azonosítást, a tárgyak katalogizálása csupán járulékos erőfeszítéseket követelt volna.

A ködösítésre és a nemzetközi egyezmények meglehetősen önkényes értelmezésére támaszkodó amerikai döntés jogi és erkölcsi szempontból egyaránt megkérdőjelezhető volt. Emellett az amerikaiak döntésüket nem hivatalosan azzal indokolták, hogy ha visszajuttatnák az értékeket, akkor azokat a megszálló szovjetek elkoboznák. Ez a lehetőség sem volt valószerű: tény, hogy a Vörös Hadsereg feldúlta és kifosztotta Magyarországot a háború során, de az 1946–1947-ben visszaszolgáltatott, a másik aranyvonatról származó nemzeti banki vagyonhoz és egyéb értékekhez a megszállók nem nyúltak.

Megkésett erőfeszítések

Az amerikai döntés bejelentése után a magyar kormány és a túlélőket képviselő magyar zsidó szervezetek többször is tiltakoztak az amerikai hatóságoknál, és kérték a vagyon hazaszállítását – ismételt erőfeszítéseik azonban eredménytelenek maradtak.

Az amerikai nyilvánosság előtt az aranyvonattal kapcsolatos részletek ismeretlenek voltak egészen 1998-ig. Ebben az évben alapította Bill Clinton elnök azt a különleges bizottságot, amelyik a holokauszt során elrabolt, utóbb amerikai kézre került és az Egyesült Államokba szállított értékek ügyét volt hivatott rendezni. 1999-ben készült egy jelentés, amelyben a bizottság a vonat szállítmányának kezelésével kapcsolatos „hiányosságokra" hívta fel a figyelmet, melyek végül az értékek amerikai tisztviselők közötti felosztásához vezettek. A jelentés végső következtetése az volt, hogy az alkalmazott irányelvek megakadályozták a lefoglalt tárgyak visszaszolgáltatását az eredeti tulajdonosoknak.

2001-ben magyar holokauszt-túlélők csoportja pert indított az amerikai kormány ellen a floridai bíróságon az aranyvonat értékeinek rosszhiszemű kezeléséért. 2005-ben a felek 25,5 millió dolláros kártérítésben egyeztek meg, amely összeget a holokauszt áldozatainak támogatására fordították.

Az aranyvonat rakományával együtt elhurcolt műkincsek egy része még 1946 decemberében visszakerült a Szépművészeti Múzeumba.

MEGVÁLTÁSRA VÁRVA: A NÉMET CSODAFEGYVEREK

A német propagandaminisztérium külön kifejezést alkotott a forradalmi fegyverek megnevezésére. A „Wunderwaffé"-knek kellett volna megfordítaniuk a háború menetét, de közülük sok csupán papírra vetett tervek formájában létezett, vagy csak prototípus készült belőlük. Akadtak olyan csodafegyverek, amelyek valóban úttörő technológiai fejlesztéseknek bizonyultak, mások azonban katonai szempontból értéktelen műszaki tévedések voltak.

Óriás harckocsik, avagy az acélmonstrumok kudarca

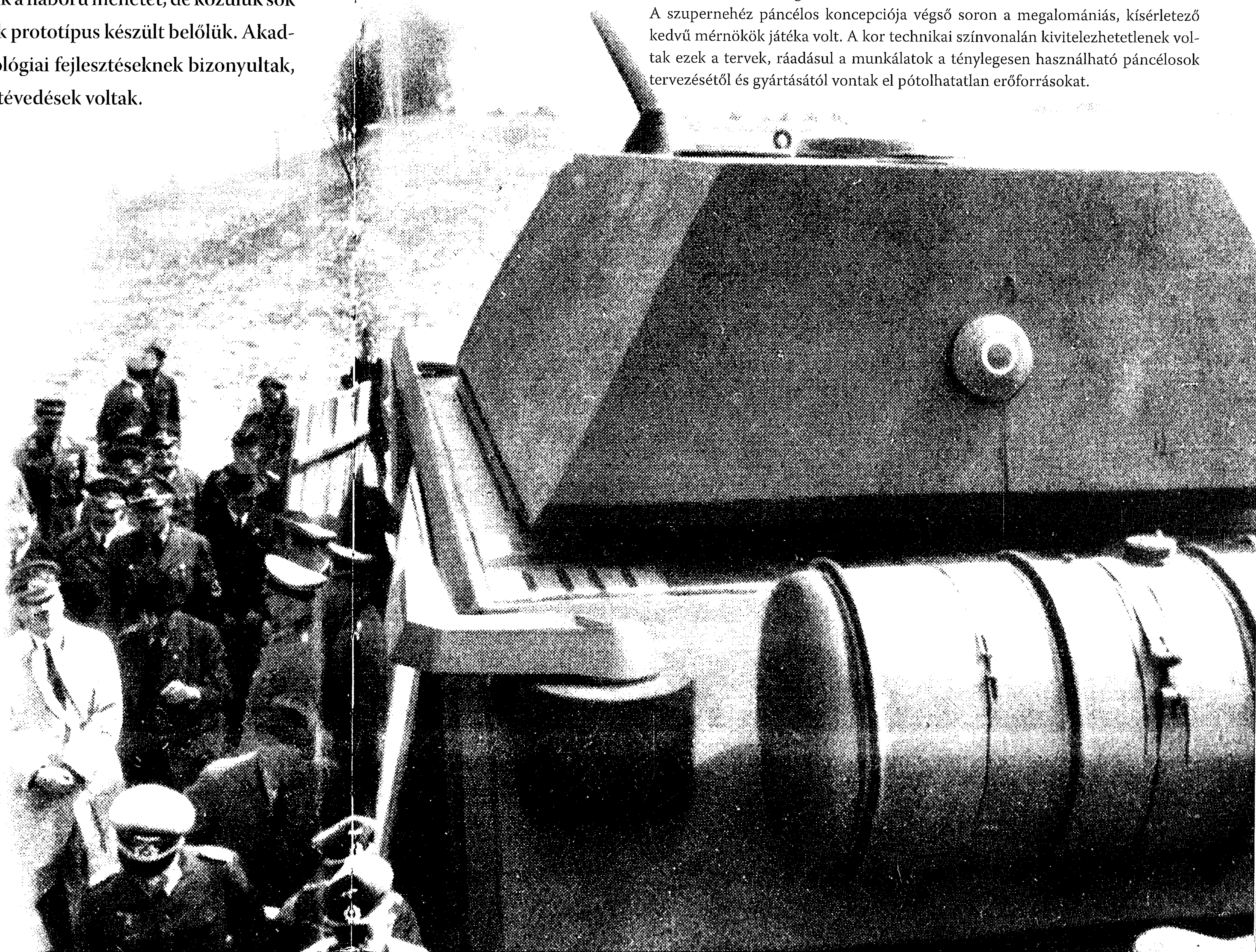
A Guderian tábornok által képviselt második világháborús német doktrína gyorsan mozgó páncéloserőket képzelt el, sok közepes és könnyű harckocsival. Emiatt a tábornoknak többször volt vitája Hitlerrel, aki a kevesebb, de nehezebb és nagyobb tűzerővel rendelkező páncélosok bevetése mellett kardoskodott, és a fejlesztéseket is ebbe az irányba kívánta befolyásolni.

1942-ben Porsche professzor megkezdte egy minden addiginál nagyobb és nehezebb páncélos fejlesztését. A második világháború éveiben a közepes harckocsik tömege 30 tonna körül mozgott (a legnagyobb mennyiségben gyártott T–34-es 25 tonna volt), a nehéz harckocsik tömege sem érte el a 75 tonnát (a német Királytigris 70 tonnás volt); ehhez képest a Maus a kezdetektől fogva 188 tonnás páncélosnak készült. A tervek szerint a harckocsi 10 méter hosszú és 3,6 méter magas volt, páncéltestét 60–210 milliméteres lemezek alkották, fegyverzetét egy 128 és egy 75 milliméteres ágyú adta.

A fejlesztés közben azonban egyre nyilvánvalóbbá váltak a mozgékonysággal kapcsolatos problémák. Eredetileg úgy tervezték, hogy a Maus képes lesz a 20 km/óra sebesség elérésére, ezzel szemben a legerősebb motorral sem tudott egy óra alatt 13 kilométernél nagyobb távolságot megtenni – ideális terepkörülmények mellett. A szupernehéz páncélos lánctalpa ekéhez hasonlatosan szántotta fel a műutakat, laza talajon mozgásképtelen volt, a sárban pillanatok alatt elsüllyedt, és tömege miatt alig néhány híd bírta volna el (emiatt képessé kellett tenni a mélyebb folyókon való átgázolásra is). A hadászati mozgékonysága is siralmas volt, például külön vasúti kocsit kellett építeni a prototípusok szállítására.

A Maus végül sohasem került bevetésre. A két prototípus a Vörös Hadsereg kezére került, és a tesztelést követően múzeumban állították ki a 188 tonnás monstrumokat.

A szupernehéz harckocsik közül a Maus programja jutott a legtovább; legközelebbi kihívója a Henschel cég által gyártott, 140 tonnás E–100 lett volna, de a projekt mindössze egy félkész prototípust eredményezett.

Adolf Hitler és kísérete a 188 tonnás Maus prototípusát csodálja 1943 nyarán. Az elpusztíthatatlannak szánt páncélos mozgásképtelen monstrumnak bizonyult.

A tervezőasztalokon születtek vázlatok még nagyobb és nehezebb, pusztítóbb fegyverzetet hordozó harckocsikról is, de ezek örökre papíron maradtak. Még a Maus méretéből adódó gondokat sem sikerült megoldani, így könnyedén elképzelhető, hogy a nálánál is nagyobb páncélosok mily szánalmasan esetlenek lettek volna. A mérnökök önjáró erődöket kívántak létrehozni, de ezek az erődök képtelenek lettek volna megmozdulni.

A szupernehéz páncélos koncepciója végső soron a megalomániás, kísérletező kedvű mérnökök játéka volt. A kor technikai színvonalán kivitelezhetetlenek voltak ezek a tervek, ráadásul a munkálatok a ténylegesen használható páncélosok tervezésétől és gyártásától vontak el pótolhatatlan erőforrásokat.

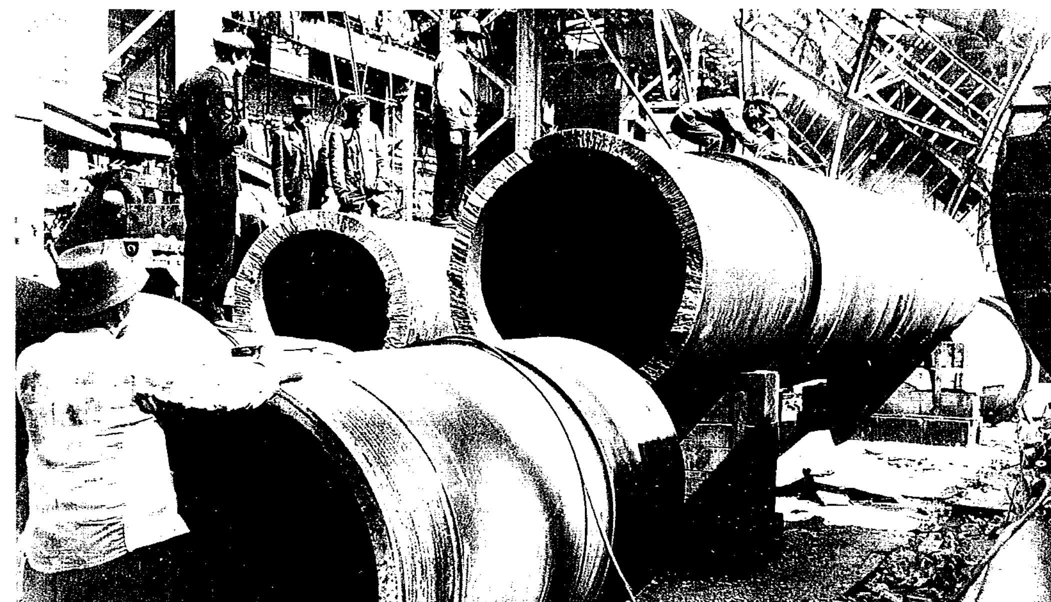
Nagy hatótávolságú nehéztüzérség: a Kövér Gusztáv és a Nagynyomású Pumpa

A német hadvezetés az 1930-as években olyan tüzérségi fegyvert igényelt, amely képes lerombolni a Maginot-vonal hatalmas bunkereit. A francia erődítményrendszer ellen bevethető ostromágyúval kapcsolatban megfogalmazott elvárások között szerepelt, hogy a gránátnak át kell ütnie a hét méter vastag vasbetont vagy az egy méter vastag acélfalat. Miután az ostromágyút csak a célponttól biztonságos távolságban lehetett lőállásba helyezni, a lőtávolságnak is meg kellett haladnia a 20-25 kilométert.

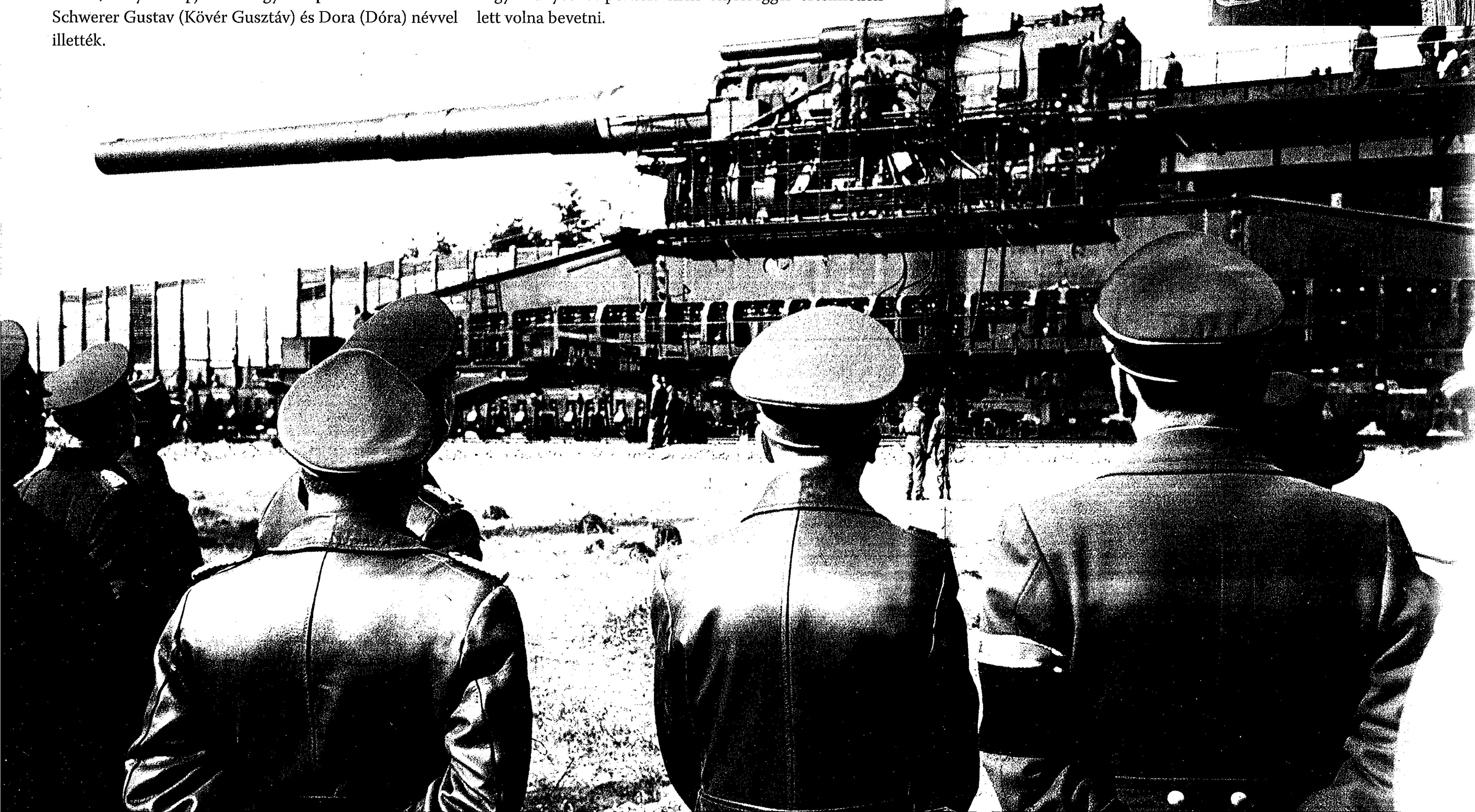
Ennek a kihívásnak akart megfelelni a Krupp Művek, amikor elkészítette a 80 cm-es K (E) jelzésű ostromágyú terveit, melyek alapján két fegyver épült. Ezeket később Schwerer Gustav (Kövér Gusztáv) és Dora (Dóra) névvel illették.

A 80 cm-es űrméretű ágyúk 7 tonnás gránátokat lőttek ki, lőtávolságuk elérte a 37 kilométert, de a fegyvert 1350 tonnás tömege miatt csak vasúton lehetett mozgatni. A második világháborúban alkalmazott tüzérségi fegyverek között teljességgel páratlannak számított ez a konstrukció, a 7 tonnás gránát pedig a mai napig rekordnak tekinthető.

A Kövér Gusztáv azonban túl későn készült el. Mire a hatalmas vasúti ágyú bevethetővé vált, a Maginot-vonalat már rég megkerülték és kiiktatták, Franciaország elesett, a rendkívül körülményesen mozgatható fegyvert pedig hagyományos célpontok ellen teljességgel értelmetlen lett volna bevetni.

➤ *A 80 cm-es lövegcső sérült darabjai csak a háború után kerültek elő.*

⮟ *1943 nyarán a Führer és kísérete megszemlélte a Szevasztopolt bombázó K (E) vasúti ágyút.*

A szuperágyúk alkalmazására végül a keleti fronton került sor. A Kövér Gusztávot 25 vasúti kocsival tudták szállítani, a fogadó vágányokkal párhuzamosan még az ágyút összeszerelő daruknak is külön vágányokat kellett kiépíteni. A K (E) 16 kilométerről lőtte Szevasztopolt, összesen 48 gránátot lőve ki a célpontra. A nagy kaliberű gránátok elkoptatták az ágyúcső huzagolását, így a 32,5 méter hosszú ágyúcsövet ekkor ki kellett cserélni. Ezután északra szállították az ostromágyút, ahol a Leningrád elleni támadásban alkalmazták volna. Ez a terv sohasem valósult meg, így a fegyvert ismét szétszerelték, és visszaszállították Németországba. A K (E) ostromágyút már nem vetették be a háború hátralévő részében, a gigantikus fegyver darabokban került az amerikaiak kezére. Testvére, a Dóra a tervek szerint Sztálingrádot lőtte volna, de a szovjet ellentámadás miatt ki kellett menekíteni a katlanból, majd a fegyverletétel előtt a kezelőszemélyzete megsemmisítette. A második 80 cm-es K (E) ostromágyú úgy pusztult el, hogy soha egyetlen gránátot sem lőtt ki.

A szuperágyúk végül nem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket. Az óriási ostromágyúk kezeléséhez több ezer fős kezelőszemélyzet szükségeltetett, mozgatásuk pedig sokkal nagyobb logisztikai kihívást jelentett, mint amekkora hasznot hajtott a bevetésük. Egyes tervek szerint alkalmazni kívánták őket Anglia bombázására (ehhez különleges, 150 kilométeres hatótávolságú rakétalövedéket terveztek), de az eredeti lövegcső nem viselte volna el a megnövekedett terhelést, a 84 méter hosszú, módosított lövegcső pedig soha nem készült el.

A propagandaminisztérium külön kategóriába sorolta azokat a fegyvereket, amelyek a szövetséges bombatámadások megbosszulását szolgálták: a Vergeltungswaffe, vagyis a megtorlófegyverek Anglia területét tudták támadás alá vonni. Mivel a Luftwaffe nem volt képes kivívni a légi fölényt, a V–1 és V–2 rakéta mellett csak a különleges tüzérségi fegyverek kifejlesztése és alkalmazása kínált megoldást erre a problémára.

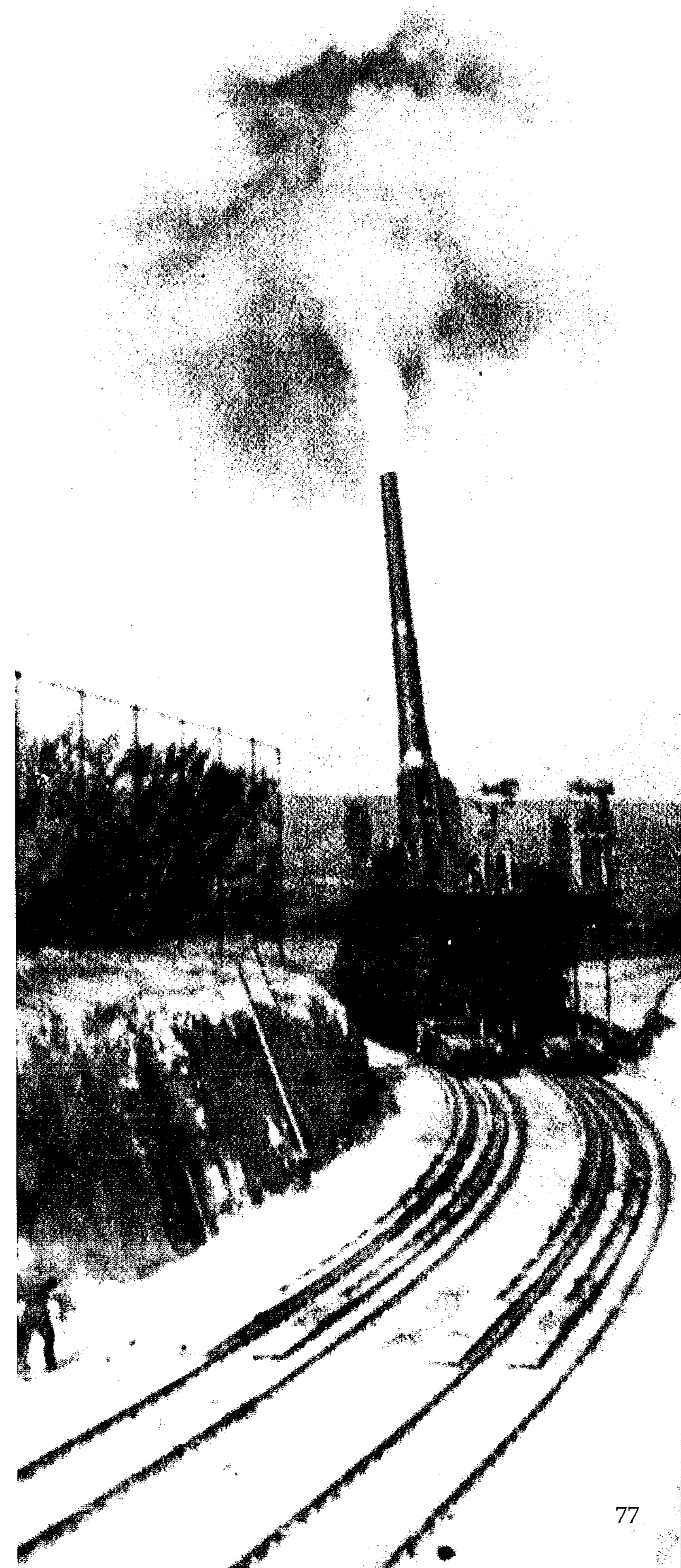
A V–3, más néven a Nagynyomású Pumpa (Hochdruckpumpe) egyedi technológiát képviselő konstrukció volt. Miután hagyományos módon, egyetlen töltettel nem lehetett a gránátokat a szükséges sebességre felgyorsítani, ezért a mérnökök egy komplex tüzérségi fegyvert hoztak létre. A V–3 olyan eszköz volt, amelyben a gránátot a cső mellett párosával kialakított, kamrákban elhelyezett másodlagos töltetek gyorsították a megfelelő sebességre. A fegyver emiatt kapta a Tausendfüssler, azaz Ezerlábú kódnevet. Miután a lövegcső 130 méter hosszú volt, a fegyvert egy domboldalba telepítették, és a célpont irányába tájolták. A V–3 az eredeti tervek szerint sem volt mozgatható, csak és kizárólag London bombázására lett volna alkalmas. Hitler komolyan támogatta a projektet; még alig kezdődtek el a kísérletek, de már parancsot adott 50 ágyú megépítésére, amelyek egy hatalmas üteget alkothattak volna Calais mellett, és folyamatosan tűz alatt tarthatták volna a csatorna átellenes oldalán fekvő Londont.

A 15 cm-es űrméretű fegyver 140 kilogrammos, vékony, rakétaszerű lövedéket lőtt ki, amelyet vezérsíkok stabilizáltak. Ezzel a különleges gránáttal a löveg lőtávolsága elviekben elérte volna a 160 kilométert, de már az első próbák során komoly nehézségek mutatkoztak. Kiderült, hogy az elsütés pillanatában felszabaduló forró gázok belobbantják a másodlagos tölteteket, a sorozatos detonációk megfelelő időzítése pedig rendkívüli problémát okozott. Még a sikeres indítások is újabb kérdéseket vetettek fel: a gránát sebessége ugyanis a szükséges 1500 m/másodperc helyett mindössze 1000 m/másodperc volt. A Führer mindezek ellenére is ragaszkodott a különleges fegyverhez, ezért a francia Mimoyecques falu mellett, a tengerparttól 8 kilométerre megkezdték az első ágyúállások építési munkáit.

Az üteg működtetéséhez szükséges föld alatti vasút és a lőszerraktár megépítése komoly munkálatokkal járt, és a hatékony légi felderítésnek köszönhetően a szövetségesek is értesültek róla. Az angolszászok számára nyilvánvaló volt, hogy egy különleges, a csatornán átlőni képes üteg épül, ezért gyorsan cselekedtek: 1944 nyarán a Királyi Légierő repülőgépei 5400 kilós, földrengést okozó bombákkal támadták a területet, és a félkész komplexum elpusztult. Az építkezés újrakezdésére már nem volt lehetőségük a németeknek – a területet még az ősszel elfoglalták a kanadai csapatok, és a V–3 fegyver sohasem készült el.

Az amerikai katonák által Rentwertshausenban zsákmányolt, 247 mm-es Mammoth vasúti ágyú eltörpült a K (E) mellett.

A második világháború legnagyobb ostromágyúja, a Kövér Gusztáv tüzet nyit Szevasztopolra.

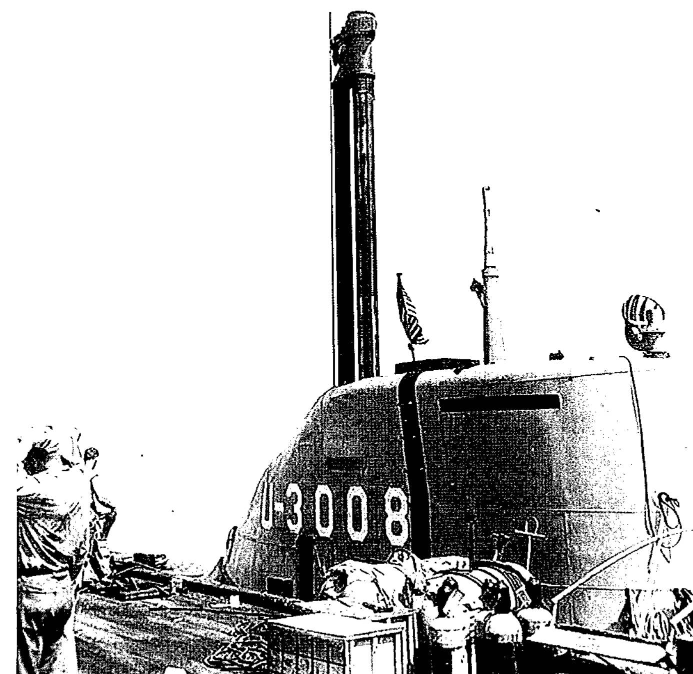
A XXI. osztály búvárnaszádjai

A németek által indított tengeralattjáró-háború komoly gondokat okozott az angolszász hadviselő feleknek. A nyílt tengeri, hosszú távú portyákra tervezett VII. és IX. osztály búvárnaszádjai a háború első éveiben nagy hatékonysággal tevékenykedtek, 1943-tól kezdve azonban egyre inkább kiszolgáltatottá váltak, a tengeri fölény visszaszerzéséhez pedig új fegyverekre volt szükség. A XXI. osztály tengeralattjárói valóban forradalmasíthatták volna a fegyvernemet, és visszaszerezhették volna az elvesztett kezdeményezést – de ezek a naszádok túl későn készültek el ahhoz, hogy bármiféle hatással legyenek a hadműveletek kimenetelére.

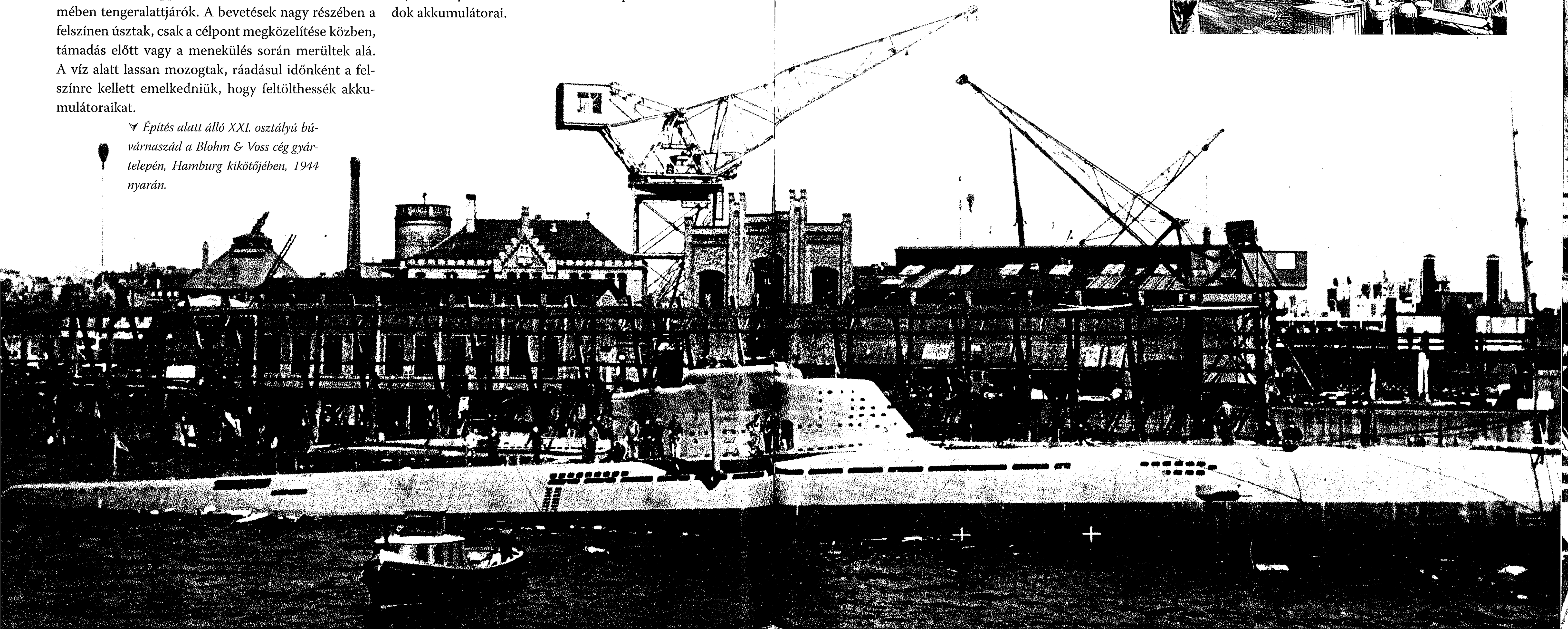
A második világháború éveiben alkalmazott búvárnaszádok voltaképpen nem voltak a szó szoros értelmében tengeralattjárók. A bevetések nagy részében a felszínen úsztak, csak a célpont megközelítése közben, támadás előtt vagy a menekülés során merültek alá. A víz alatt lassan mozogtak, ráadásul időnként a felszínre kellett emelkedniük, hogy feltölthessék akkumulátoraikat.

Ellenben a XXI. osztályt már a víz alatti harcra tervezték: ezek a búvárnaszádok szükség esetén akár 11 napot is tölthettek a felszín alatt. Normális alkalmazás mellett 2-3 naponta kellett felmerülniük, és mindössze 3-5 órát töltöttek odafent, amely idő elégséges volt a nagy teljesítményű akkumulátorok feltöltésére. (Ez különösen fontos volt a nagy hatótávolságú tengeralattjáró-vadász repülőgépek elterjedése miatt, amelyek a felszínen haladó búvárnaszádokat vonták támadás alá, súlyos veszteségeket okozva.) A XXI. osztály áramvonalas törzskialakításának köszönhetően gyorsabban haladt a víz alatt, mint a felszínen (a korábbi típusokra ez nem volt igaz), fejlett levegőztetőrendszerrel rendelkezett, az elektromotorokat működtető akkumulátorai pedig háromszor nagyobb teljesítményűek voltak, mint a VII C típusú búvárnaszádok akkumulátorai.

Az áramvonalas törzs kisebb szonárjelet eredményezett, így a XXI. osztály hajóit a korabeli eszközökkel nem tudták felfedezni és követni az ellenséges tengeralattjáró-vadász egységek, a rombolók és a repülőgépek. Korszerű lokátorrendszere segítségével egyszerre több célpontot is tudott követni, és akár 50 méteres mélységből is képes volt torpedót indítani. A továbbfejlesztett torpedók nagyobb tűzerőt és találati pontosságot garantáltak, ráadásul az automatizált töltőrendszernek köszönhetően a XXI. osztály tengeralattjárói alig 20 perc leforgása alatt képesek voltak 18 torpedó indítására (a VII C osztályú búvárnaszádok személyzetének tíz percbe telt egyetlen vetőcsövet újratöltenie).

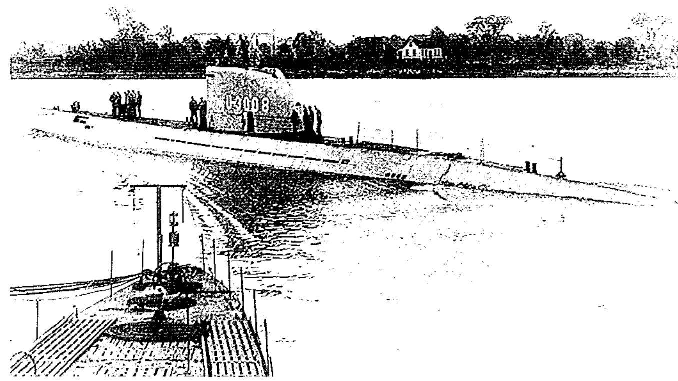

Az U–3008 a háború után az amerikai haditengerészet birtokába került.

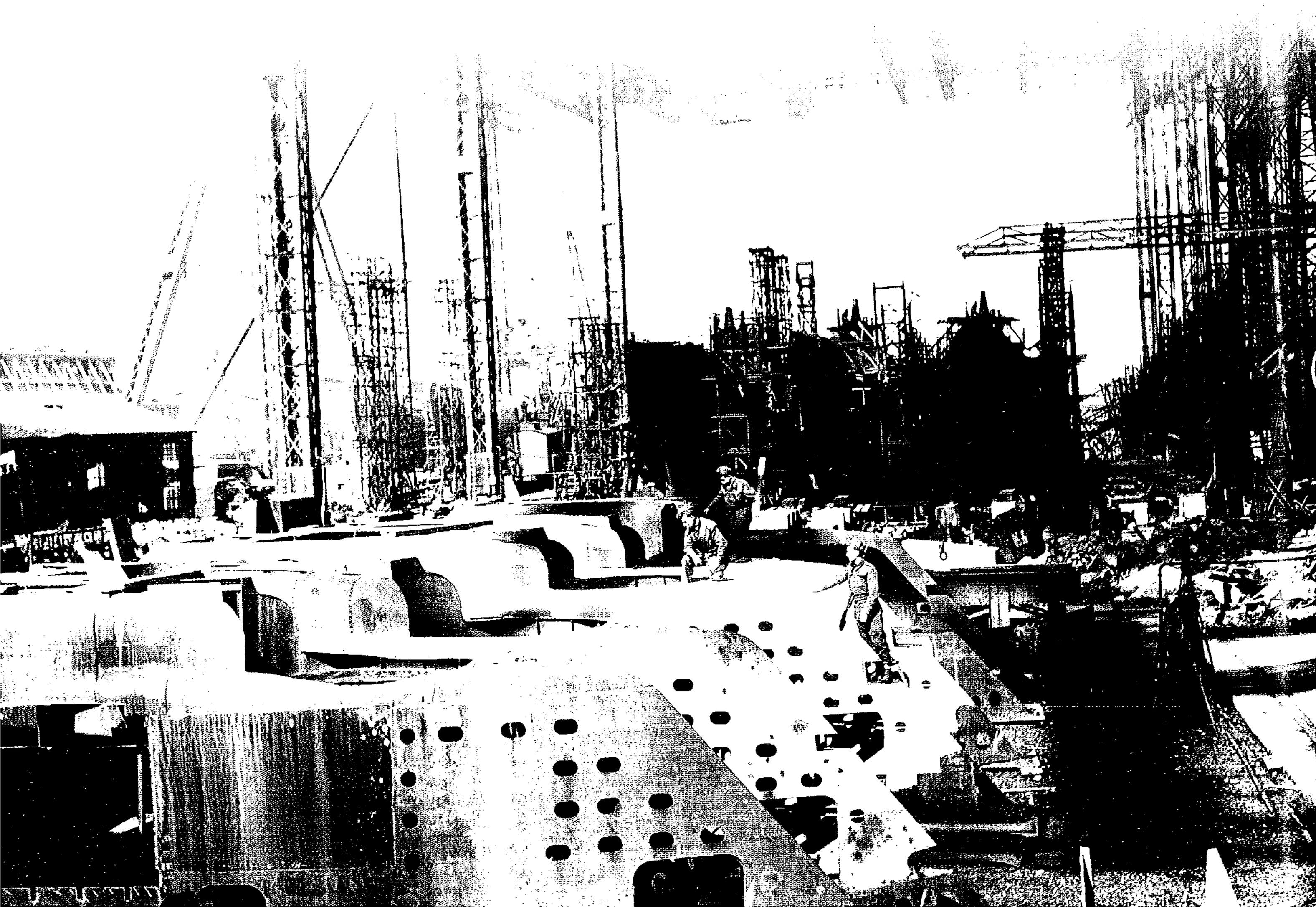

Építés alatt álló XXI. osztályú búvárnaszád a Blohm & Voss cég gyártelepén, Hamburg kikötőjében, 1944 nyarán.

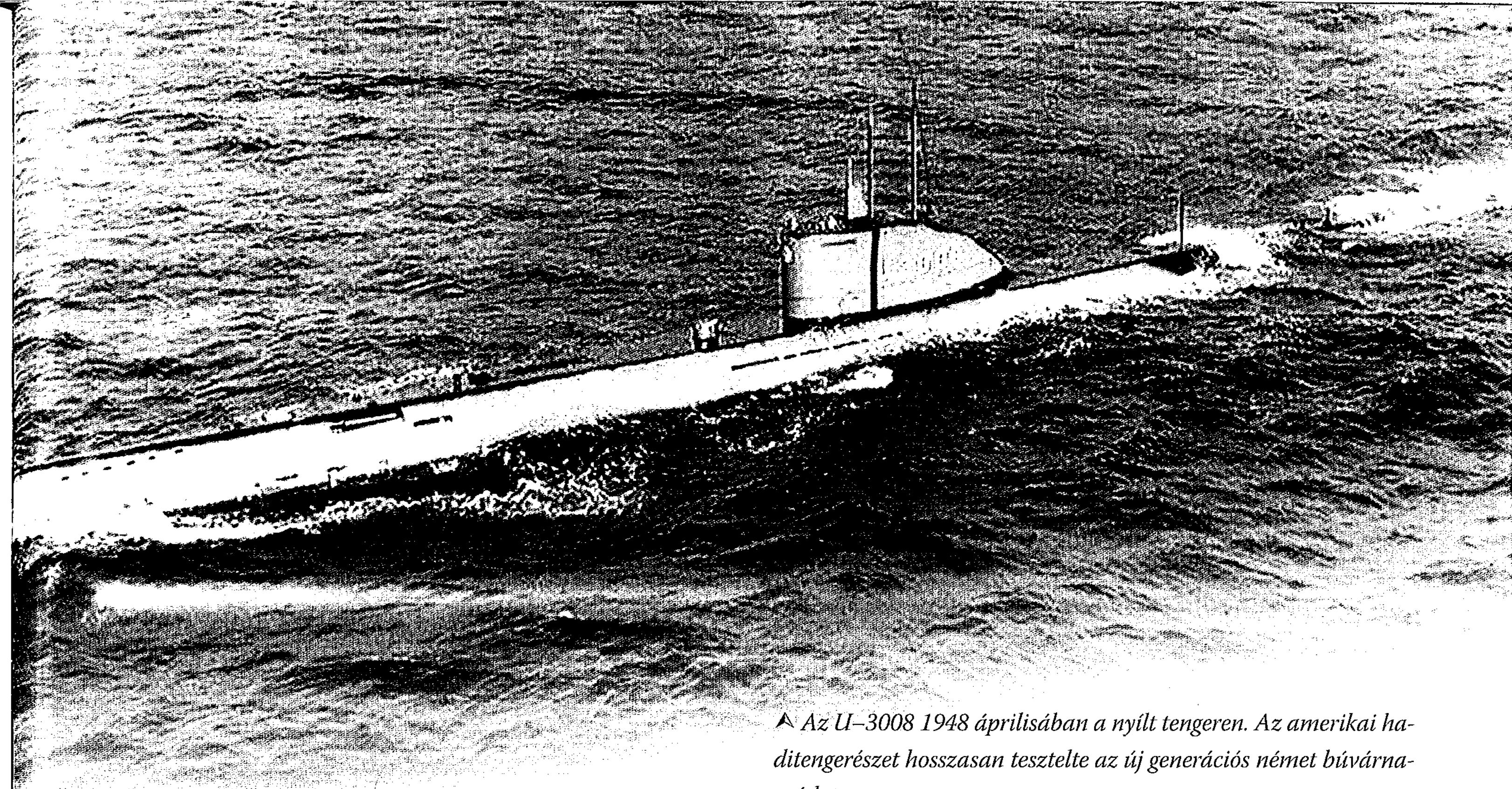
Mivel 1943-ra a német búvárnaszád-flottilla fölénye már elenyészett, a fegyvernem veszteségei pedig rémisztően megnövekedtek, a XXI. osztály abszolút elsőbbséget kapott minden más haditengerészeti fejlesztéssel szemben. A sorozatgyártás felgyorsítása végett a tengeralattjárók moduláris felépítésűek voltak; az egyes elemeket más-más hajógyárakban készítették el, így maximálisan ki tudták használni a különböző üzemek kapacitását. A szövetséges bombázások sem béníthatták meg a teljes programot, hiszen az egyik üzem kiesése esetén az adott modulok építését viszonylag könnyen át tudták vinni egy másik telepre.
A XXI. osztályú búvárnaszádok építése során mégsem sikerült tartani a meghatározott, eleve túlzott optimizmust tükröző ütemtervet. Az erőltetett munkatempó minőségi problémákat okozott, a szövetséges bombázások, a munkaerő- és nyersanyaghiány, valamint a hajóépítésben tapasztalatlan cégek bevonása pedig csak rontott a helyzeten.

A hadizsákmányként lefoglalt U–3008 a portsmouthi haditengerészeti támaszponton, 1946 augusztusában.

Brit katonák bóklásznak a félkész tornyok között a hamburgi gyártelepen, 1945. május 5-én.

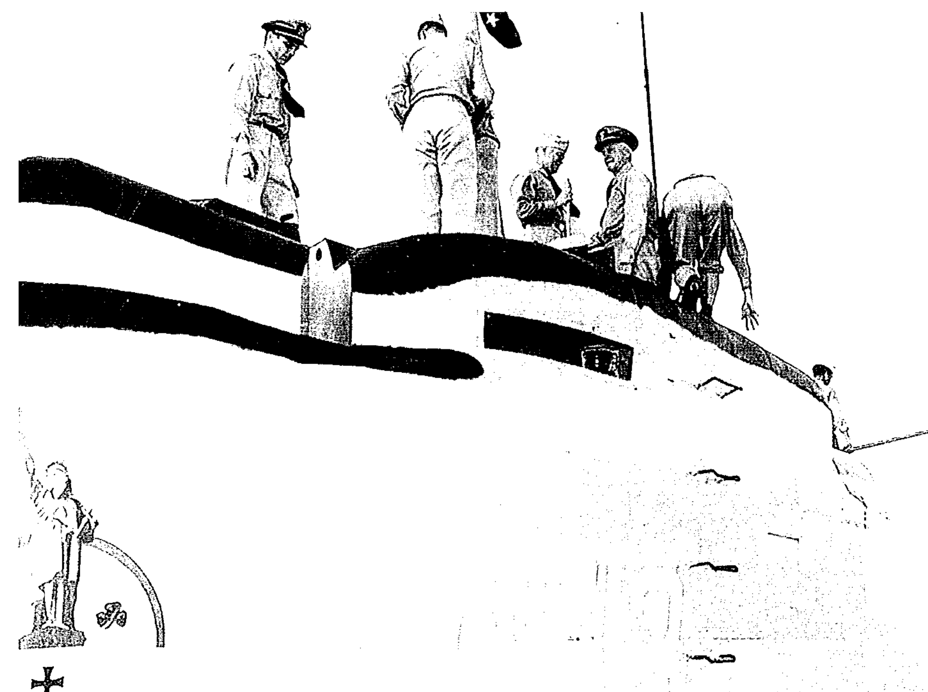

Az U–3008 1948 áprilisában a nyílt tengeren. Az amerikai haditengerészet hosszasan tesztelte az új generációs német búvárnaszádot.

Esetenként a politika is beleszólt a gyártásba: az első tengeralattjárónak el kellett készülnie Hitler születésnapjára, s bár a hivatalos szemle időben megtörtént, a félkész búvárnaszádot bóják tartották a vízfelszínen, és a bemutató után egyből visszavontatták a szárazdokkba. A már átadott hajókat is gyakran kellett visszavinni a dokkba további javítási munkálatok elvégzése miatt, hogy valóban működőképessé váljanak.
Az új generációs búvárnaszádosztályból összesen 120 darab épült meg, de mindössze kettő jutott ki a tengerre, és egyetlenegynek volt lehetősége kipróbálni valós képességeit. A XXI. osztály magányos farkasa könnyedén átjutott az ellenséges tengeri záron, és észrevétlenül megközelített egy angol nehézcirkálót, de a fegyverletételre vonatkozó parancs miatt a kapitány nem nyitott tüzet az ellenségre, hanem visszatért a támaszpontra, és megadta magát.
Ha 1943-ban hadrendbe állnak a XXI. osztály búvárnaszádjai, úgy a Kriegsmarine ismét magához ragadhatta volna a kezdeményezést az Atlanti-óceánon. A történelem azonban úgy hozta, hogy a forradalmian új fegyver azoknak hajtott hasznot, akik ellen megépítették.

A fegyverletételt követően a szövetséges haderő zsákmányként kisajátította a kész és félkész búvárnaszádokat, illetve a tervdokumentációkat. A háború után mindegyik szövetséges ország hadrendbe állította az általa zsákmányolt XXI. osztályú tengeralattjárókat, tesztelték és kiértékelték őket. A megszerzett tapasztalatokat az amerikaiak a Nautilus-, a szovjetek pedig a W-osztályú búvárnaszádok tervezése során kamatoztatták.

Chester W. Nimitz tengernagy, a csendes-óceáni flotta főparancsnoka megszemléli a XXI. osztályú német búvárnaszádot.

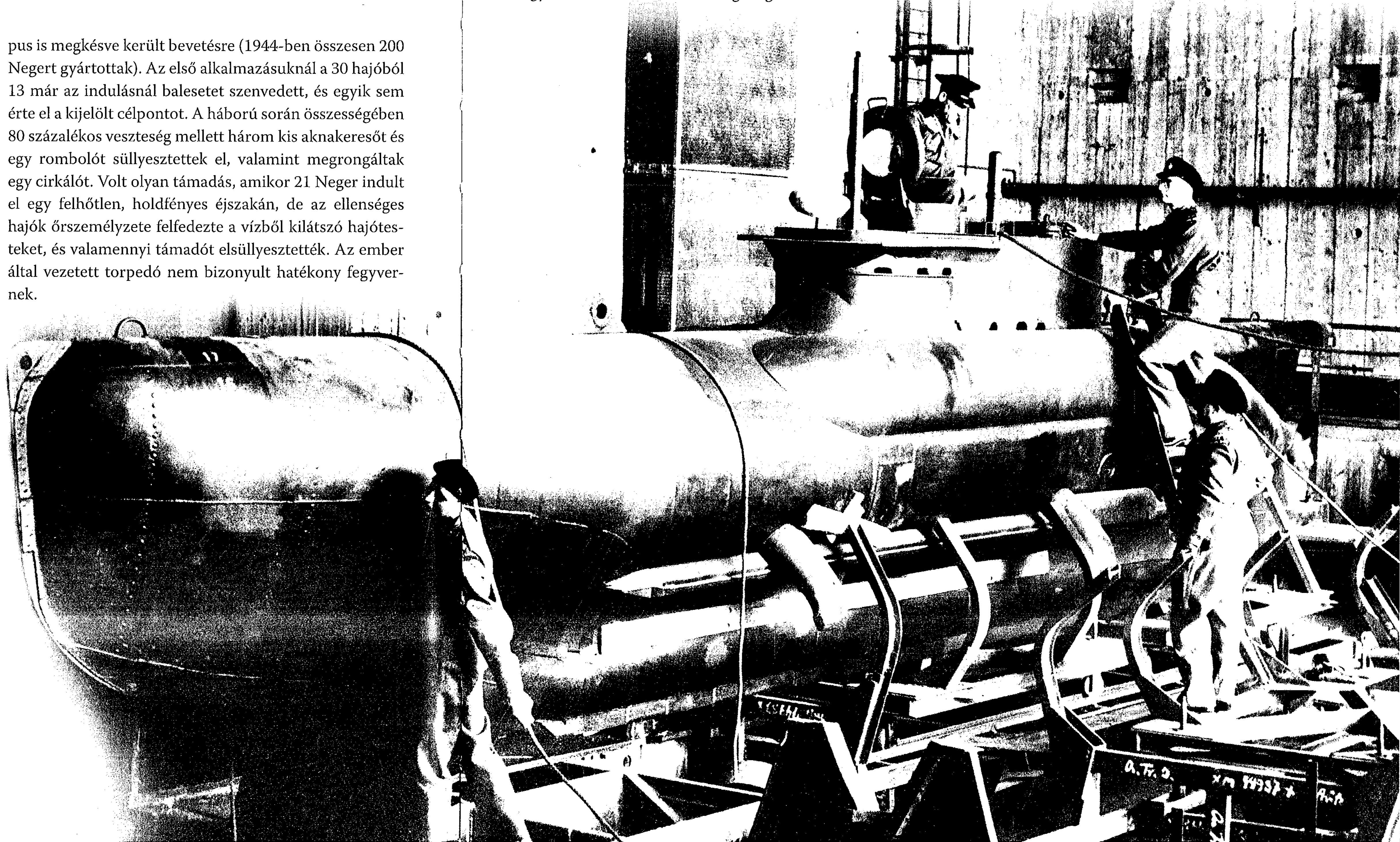
KÜLÖNLEGES ZSEBTENGERALATTJÁRÓ-PROJEKTEK

Az egy- vagy kétfős személyzettel harcoló tengeralattjárók koncepciója a második világháborúban meglepően népszerű volt, különösen a német és a japán haditengerészetnél. A 150 tonna alatti, legfeljebb két torpedó vagy akna szállítására alkalmas naszádok ritkán álltak hadrendben, s a mai napig csupán elvétve használják őket – korunkban inkább kutatási, felderítési célokra.

Tengerész a torpedóban

A háborúban használt típusok közül a legkisebb tengeralattjáró az ember vezette torpedó volt. Ez olcsó, könnyen gyártható fegyvernek számított, irányítása sem követelt komolyabb szakértelmet. A hordozott torpedónál alig valamivel nagyobb, szivarszerű formájú hordozótestben ült a vezető, aki egy plexikupolával ellátott kabinból nézett ki. Ez kevesebb mint fél méterrel emelkedett a vízfelszín fölé. E fegyverek nem voltak valódi tengeralattjárók; inkább nagy merülésű hajótesttel rendelkező felszíni naszádok. A vezérlőkabin rendkívül egyszerű műszereket kapott: tartalmazott egy minimális motorvezérlő apparátust, illetve a kormánylapát kitérítésére szolgáló kart. A kabin tetején gyakran átcsaptak a hullámok, így a vezető rendkívül rosszul tájékozódhatott, nagyobb hullámzásban a láthatóság szinte nullára csökkent. Az ember vezette torpedót – nevét meghazudtoló módon – nem öngyilkos eszköznek tervezték, de a túlélési statisztikák így is rendkívül rosszak voltak. (A japánok Kaiten néven ténylegesen öngyilkos fegyvert is gyártottak, ahol a kormányosnak nem volt lehetősége elhagyni a kabint a becsapódás előtt.) A hajótest alatt volt rögzítve a vele majdnem azonos méretű torpedó, az apró naszád egyetlen fegyvere. Az esetleges műszaki megoldások miatt gyakran előfordult, hogy a kilövést követően nem oldott le a fegyver, hanem a hordozótestet is magával rántotta. Az első német ember vezette torpedó a Neger (Szerecsen) volt. A búvárnaszád vízkiszorítása nem érte el a három tonnát, hatótávolsága alig 90 kilométer volt, sebessége pedig nem haladta meg az óránkénti hét kilométert. A hasonló konstrukciókra jellemző módon ez a típus is megkésve került bevetésre (1944-ben összesen 200 Negert gyártottak). Az első alkalmazásuknál a 30 hajóból 13 már az indulásnál balesetet szenvedett, és egyik sem érte el a kijelölt célpontot. A háború során összességében 80 százalékos veszteség mellett három kis aknakeresőt és egy rombolót süllyesztettek el, valamint megrongáltak egy cirkálót. Volt olyan támadás, amikor 21 Neger indult el egy felhőtlen, holdfényes éjszakán, de az ellenséges hajók őrszemélyzete felfedezte a vízből kilátszó hajótesteket, és valamennyi támadót elsüllyesztették. Az ember által vezetett torpedó nem bizonyult hatékony fegyvernek.

A Neger továbbfejlesztése volt a Marder (Nyest) nevű, ember által kormányzott torpedó. Ez a típus nagyban hasonlított elődjéhez, de az orrában elhelyezett tartály miatt képes volt 25 méter mélyre merülni. Egy másik fejlesztés eredményeként a katona sűrített levegőt lélegzett, ellentétben a Negernél alkalmazott oxigénmaszkkal, ami egy idő után narkózist okozott, és rontotta a koncentrációt. A Nyestből körülbelül 500 darab készült, de bevetésük az iszonyatos veszteségek mellett sem járt számottevő eredménnyel. Az első alkalmazásukkor 58 naszád közül csak 17 tért vissza, miközben elsüllyesztettek egy rombolót és egy aknakeresőt, valamint megrongáltak két további hajót. Az utolsó akciójuk Normandia partjainál zajlott le: a támadásban részt vevő 42 naszádból 26 veszett oda, és mindössze két kisméretű ellenséges hajót süllyesztettek el. Ez a típus harcolt a Földközi-tengeren is, összesen 30 zseb-tengeralattjárót dobtak át az inváziós flotta csapatszállító hajói elleni támadásokhoz. Két bevetés alatt egyetlen ellenséges hajóban sem tettek kárt, ellenben közülük 14 a tengerbe veszett, a többi naszádot pedig a szövetséges bombázók semmisítették meg a bázisukon.

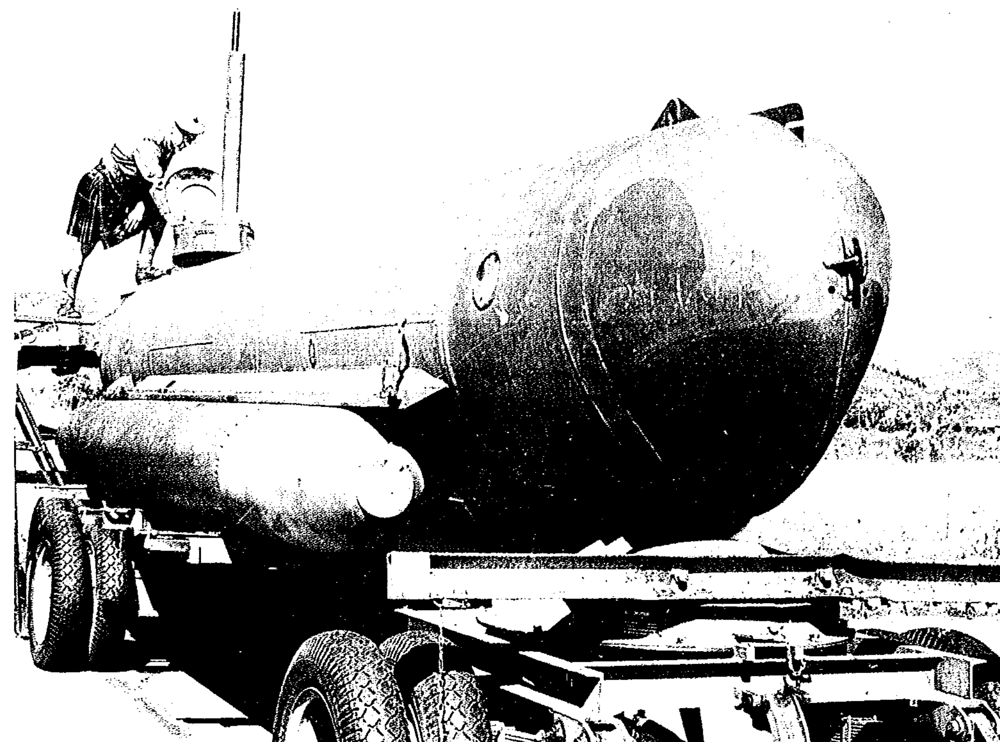
➤ *A XXVII B osztályú Seehund (Fóka) volt a német zsebtengeralattjáró-sorozat legígéretesebb típusa.*

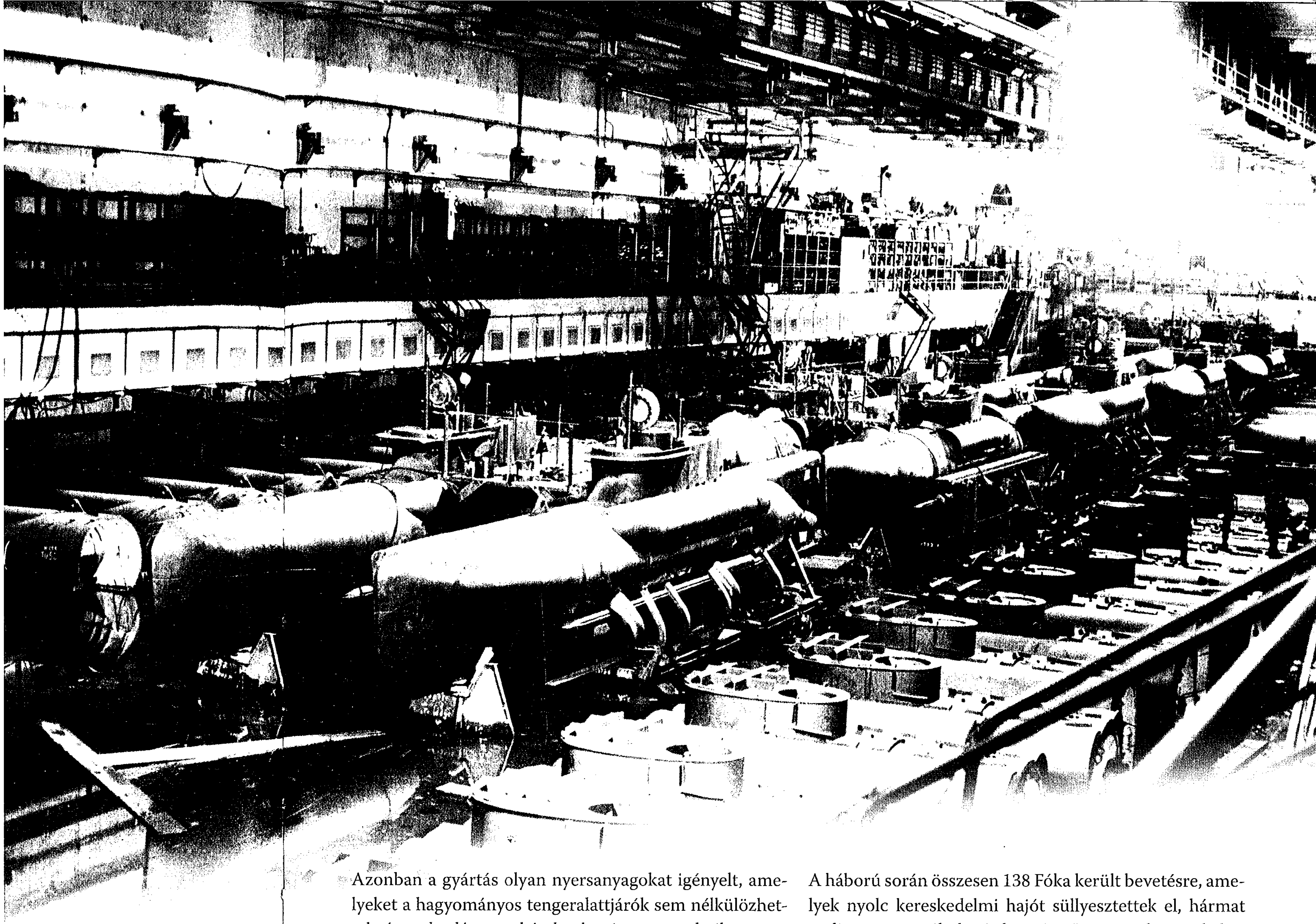
Zseb-tengeralattjárók

A német haditengerészet legkisebb valódi tengeralattjárója a Biber (Hód) volt, amelyet két 53 centis, külső felfüggesztésű torpedóval szereltek fel. A siettetett fejlesztés miatt 1944 nyarán több műszaki hiba is felmerült, amelyeknek elhárítására nem volt képes az egyfős legénység. A technikai problémák, illetve a személyzet elégtelen felkészítése miatt a Hód soha nem jelentett komoly veszélyt a szövetséges hajókra. Általában véve sem volt könnyen kezelhető fegyver, és szinte lehetetlen volt periszkópmélységben haladni vele. 200 kilométeres hatósugarához legfeljebb óránként 11 kilométeres sebesség társult, tehát jóval lustábban mozgott, mint az ellenséges haditengerészeti egységek, és sok időbe telt számára a célpontként kiszemelt hajók megközelítése. Ezért a tengerészeket a hosszú bevetések során stimulánsokkal, harci drogokkal próbálták meg éberen tartani.

A különleges tengeralattjáró azonban elődeihez hasonlóan elhibázott konstrukciónak bizonyult. Az első bevetésen 22 naszádból csak 14 jutott ki a kikötőből, és alig kettő érte el a célpontot, de a további missziók statisztikája sem volt ennél biztatóbb. 1945 januárjától áprilisig a Hód és a Molch típusú zseb-tengeralattjárók összesen 102 támadást hajtottak végre; 70 naszád elpusztult, miközben mindössze hét kisméretű hajót süllyesztettek el, illetve kettőt megrongáltak.

A legsikeresebb típus a zseb-tengeralattjárók sorában a XXVII B osztályú Seehund (Fóka) volt. A 17 tonnás vízkiszorítású, két darab G7e típusú torpedóval felfegyverzett naszád személyzete két tengerészből állt, így összetettebb feladatokat is végrehajthattak, és a felmerülő műszaki hibákat is jobb eséllyel tudták kezelni. Noha a típus fejlesztése csak 1944 augusztusában kezdődött meg, a német flottavezetés bízott benne, és 1945 elején már csapatszolgálatba is állította a Fókát. A haditengerészet lelkesedését jó mutatja, hogy már a fejlesztési munkálatok lezárása előtt 1000 darabot rendeltek a típusból (a tervek szerint havonta 70 különleges tengeralattjárót adtak volna át).

XXVII B osztályú búvárnaszádok a szövetségesek által elfoglalt gyártelepen, 1945 májusában.

A 11 tonnás Molch zseb-tengeralattjárót a part menti sekély vizekben bevethető különleges támadófegyvernek szánták.

Azonban a gyártás olyan nyersanyagokat igényelt, amelyeket a hagyományos tengeralattjárók sem nélkülözhettek, így a korlátozott készletek miatt az eredetileg meghatározott ütemtervet nem sikerült betartani.

A Fóka 300 kilométeres hatótávolságát külső üzemanyagtartályokkal sikerült 500 kilométerre megnövelni, a búvárnaszád 50 méter mélyre tudott lemerülni. A felszínen 13 km/óra, alámerülve 5,5 km/óra sebességgel haladhatott. Hajóteste oly kicsi volt, hogy szonár segítségével csak szerencsés esetben lehetett megtalálni, a felszín alatt pedig csendesen haladt, így a hidrofon sem észlelte. A Fóka aránylag ellenálló volt a mélységi bombákkal szemben is, mert csekély tömege miatt egyszerűen elsodorta a lökéshullám.

A XXVII B osztály búvárnaszádjai leginkább a német partoknál és a La Manche csatorna vizén voltak aktívak.

A háború során összesen 138 Fóka került bevetésre, amelyek nyolc kereskedelmi hajót süllyesztettek el, hármat pedig megrongáltak. A kisméretű tengeralattjárók közül 35 pusztult el, legfőképpen a rossz időjárás, a heves hullámzás miatt. Utolsó bevetésükre a háború végnapjaiban került sor: egy Dunkerque-nél elvágott német támaszpontra vittek élelmiszert (a szállítmányt tartalmazó konténereket a torpedók helyén rögzítették, ezért vajtorpedóknak nevezték őket), visszatéréskor pedig leveleket hoztak.

> *„Szerencsénkre ezek a rohadt kis izék túl későn jelentek meg a háborúban ahhoz, hogy kárt okozzanak."*
>
> *A brit Királyi Haditengerészet egyik tengernagyának véleménye a Seehund zseb-tengeralattjáróról*

A WASSERFALL LÉGVÉDELMI RAKÉTA

A Wasserfall („vízesés") az első földi indítású, távirányított légvédelmi rakéták közé tartozott. Az úttörő fegyver a szövetséges bombázók számára okozhatott volna hatalmas veszteségeket, de soha nem vetették be.

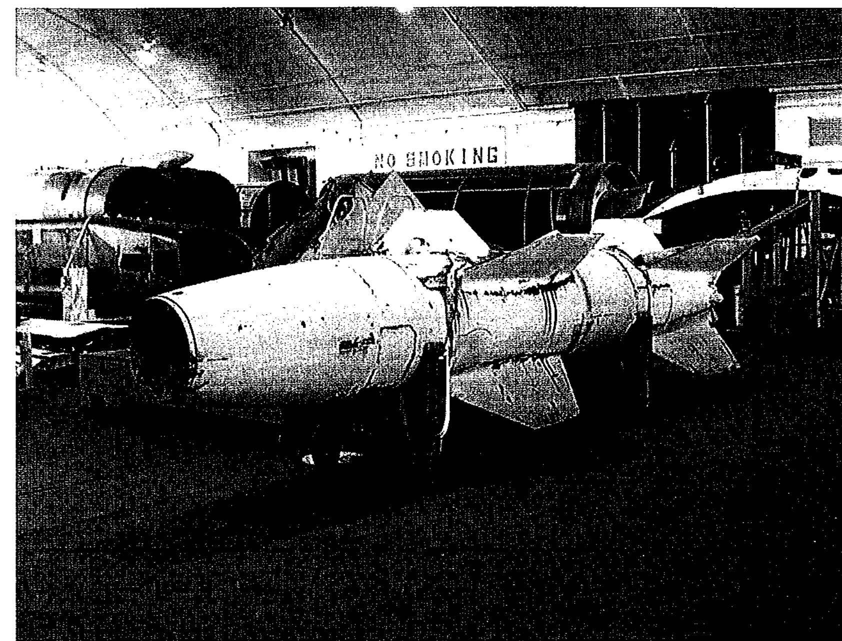
A távirányítású légvédelmi rakéta az Aggregat-sorozat tagja volt, a prototípust Peenemündében fejlesztette ki a Werner von Braun vezette csoport. A Wasserfall alapjául a közismert V–2 rakétát használták fel a mérnökök: a föld-levegő rakéta mind formáját, mind felépítését tekintve hasonlított a kettes számú megtorlófegyverre. Azonban méreteit tekintve jelentősen eltért tőle; mivel nem a csatorna felett kellett átrepülnie, hanem az ellenséges bombázógépeket kellett elérnie, csökkentett térfogatú tüzelőanyag-tartályt kapott, és a célpont természete miatt a robbanófeje is kisebb volt. A pontosabb manőverezés miatt a rakétát járulékos vezérsíkokkal is felszerelték, amelyeket a törzs közepénél alakítottak ki.

A Wasserfall pontvédelmi célokat szolgált; a tervek szerint az indítóállásokat a szövetséges bombázókötelékek által fenyegetett katonai támaszpontok, nagyvárosok, közlekedési csomópontok és gyártelepek köré kívánták telepíteni. Emiatt a fegyvernek akár hetekig is várakoznia kellett volna a kilövés pillanatára, így a mérnökök kényszerűségből lemondtak a V–2-nél alkalmazott, rendkívül gyúlékony cseppfolyós oxigén tüzelőanyagként való alkalmazásáról. Ehelyett kétkomponensű hajtóanyagot használtak, mert annak tárolása és kezelése is egyszerűbb volt.

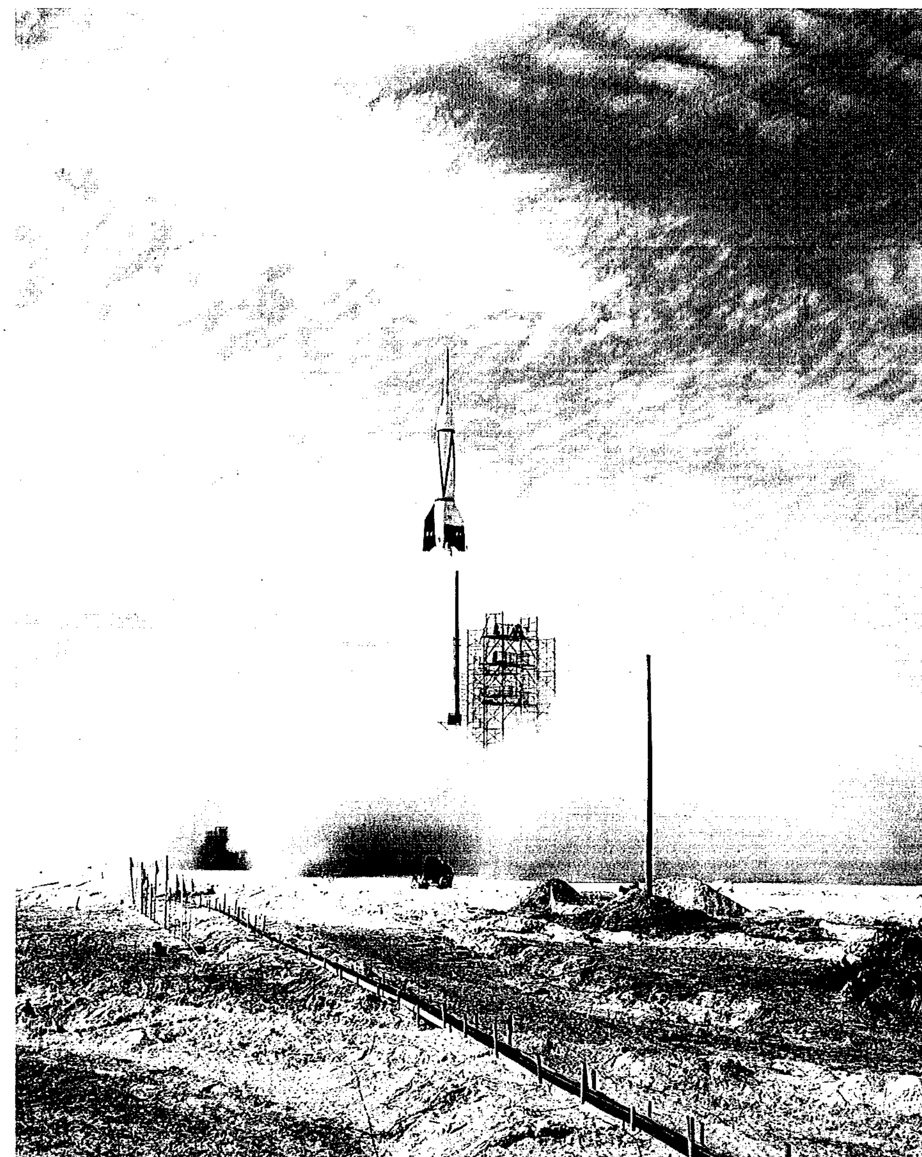

⮝ *Amerikai katonák egy, V–2 rakéták gyártására kialakított föld alatti üzem bejáratánál. Az elrejtett komplexumok alkalmasak lettek volna a Wasserfall rakéták sorozatgyártására is.*

A legfontosabb kérdést a függőleges állványról indított rakéta célravezetése jelentette. A fegyvert távirányítással juttatták a bombázókötelékek közelébe: napközben rádióvezérléssel, megfelelő optikai műszerek segítségével irányította az operátor, az éjszakai alkalmazás kérdése azonban komoly nehézségeket vetett fel, mivel sötétedés után sem a rakéta, sem a célpont nem volt jól követhető. A felmerült kérdésre a Rheingold nevű vezérlőrendszer kifejlesztése jelentett választ. A Rheingold egy földi telepítésű lokátorból állt, amely azonosította és követte a célpontot, egy másik lokátor pedig a rakétát követte (utóbbi egy válaszjeladó segítségével kommunikált a fegyverrel).

⮝ *A Wasserfall légvédelmi rakéta múzeumban kiállított, hiányos prototípusa.*

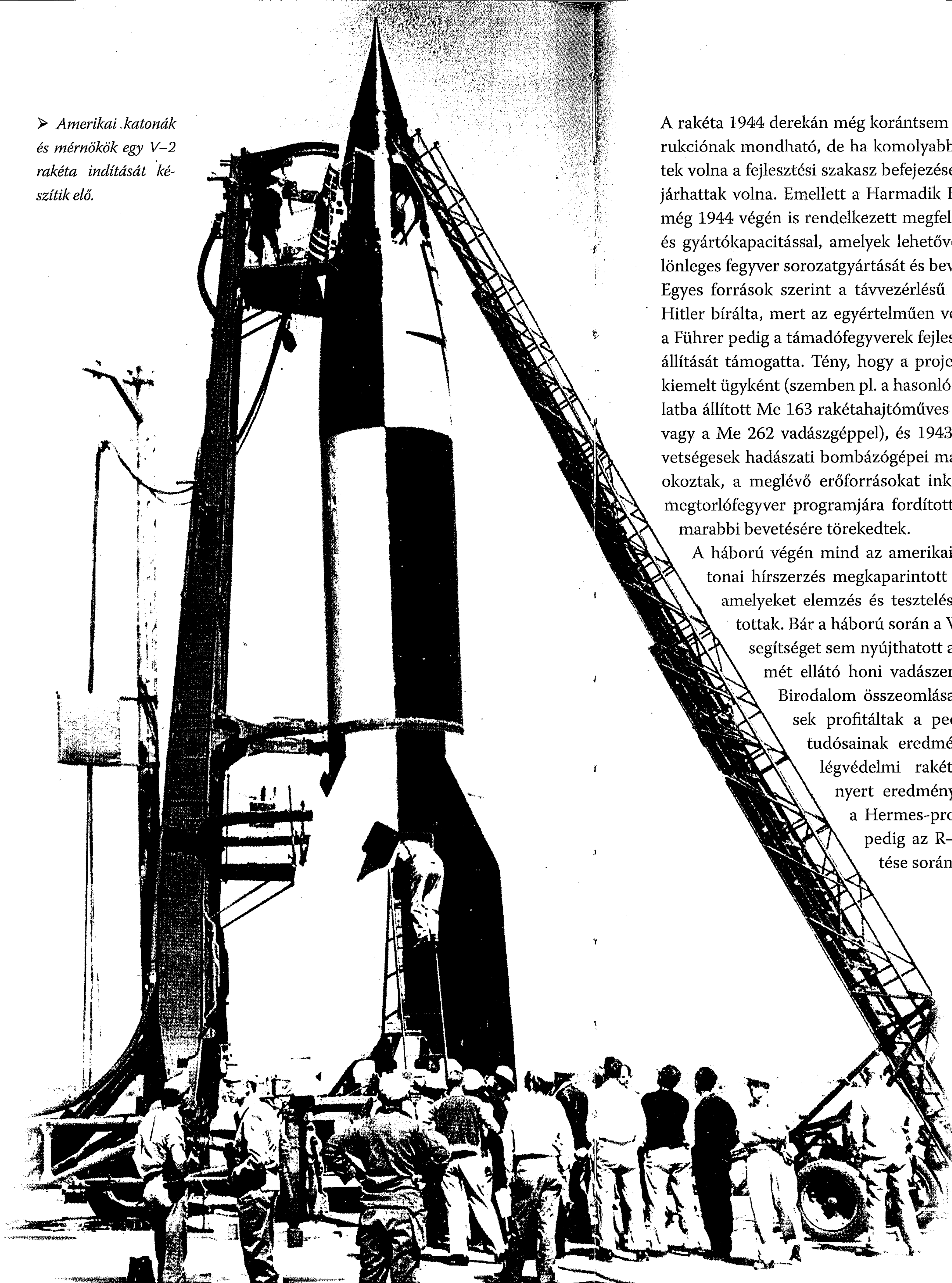
⮜ *Németországban zsákmányolt V–2 rakéta kísérleti indítása egy Egyesült Államokban lévő katonai támaszponton.*

A Wasserfallt a kilövés után egy kezdetleges analóg számítógép segítségével, botkormánnyal vezette célra a kezelő: a légvédelmi tüzér egy kijelzőn látta a rakétát és a célpontot jelképező, villogó pontokat, és igyekezett a fegyvert a bombázógéphez minél közelebb irányítani. Mivel a Wasserfall sebessége jócskán meghaladta a hangsebességet (a próbák során a hangsebesség kétszeresét is elérték), a rendszernek nagyon pontosnak kellett lennie ahhoz, hogy a lövedék közel kerülhessen az ellenséges kötelékhez. Emiatt a mérnökök a radarvezérlés mellett egy infravörös vezérlőrendszer megépítésén is dolgoztak, de ez már nem készülhetett el a háború végéig.

Az első tervek szerint a Wasserfall robbanófeje 100 kilogramm robbanóanyagot tartalmazott volna, de a fegyver várható pontatlansága miatt ezt fokozatosan 305 kilogrammra növelték. A rakétát a kezelő az ellenséges bombázókötelék gépei közé vezette, és távirányítással robbantotta fel; éjszakai alkalmazás esetén az ismert probléma miatt közelségi gyutacsot akartak használni. A nagy erejű robbanás egyszerre több gépet is megsemmisíthetett, illetve megrongálhatott.

A fejlesztési munka elméleti szakasza 1941-ben indult meg, a tervek 1942 végére készültek el. Az első prototípusok tesztelése 1943 márciusában indult, de a program ezt követően elakadt. A szövetségesek bombatámadásokat hajtottak végre a titkos peenemündei kutatóközpont ellen, a tudományos munkatársak egyike meghalt, és komoly károk keletkeztek. Az első sikeres indításra így csak 1944 márciusában kerülhetett sor, ez év júniusáig további három próba zajlott le. A háború végéig összesen 35 Wasserfall légvédelmi rakétát tesztelhettek a szakemberek. Miként az a kísérleti prototípusok esetében megszokott, több sikertelen indítás is történt, és a rakétahajtóművet, illetve a vezérlőrendszert is módosítani kellett, de nem merültek fel olyan műszaki problémák, amelyek megoldhatatlanok lettek volna. Az ígéretes programot végül a Vörös Hadsereg előrenyomulása törte derékba: a peenemündei központot 1945 februárjában evakuálták, a fegyvereket és a dokumentációt elszállították, és a tesztek már nem folytatódhattak tovább.

Nem tudni, hogy a Wasserfall légvédelmi rakéta végül miért nem került alkalmazásra a szövetséges bombázókötelékek ellen a háború utolsó szakaszában, holott maga Albert Speer birodalmi fegyverkezési és haditermelési miniszter is pártfogolta a programot.

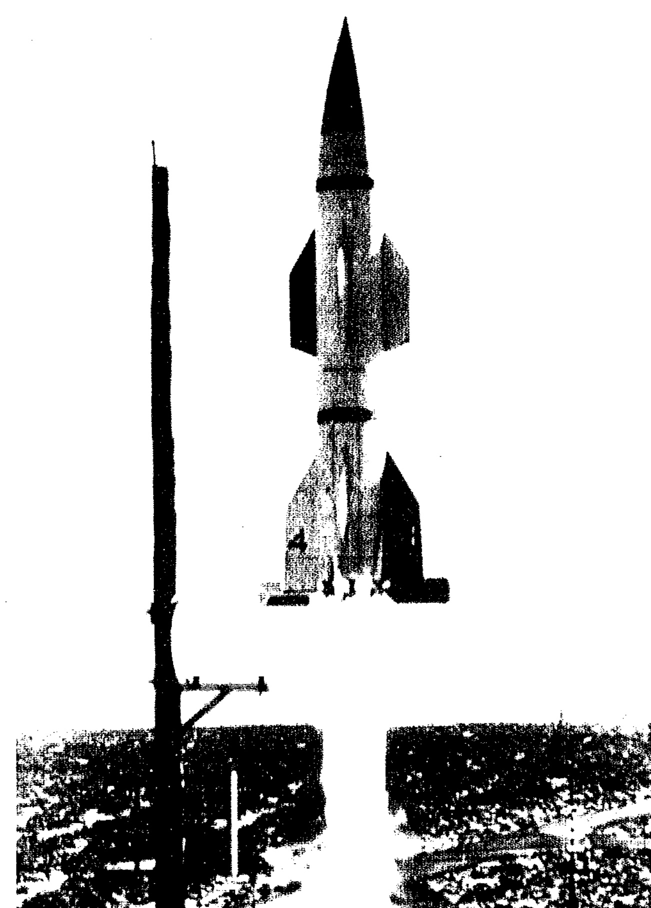

➤ *Amerikai katonák és mérnökök egy V–2 rakéta indítását készítik elő.*

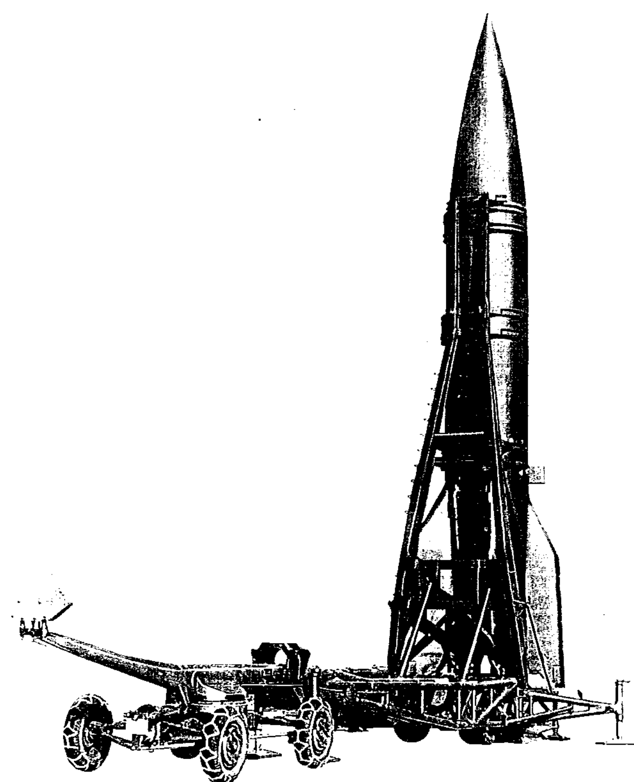
A rakéta 1944 derekán még korántsem volt kiforrott konstrukciónak mondható, de ha komolyabb erőfeszítéseket tettek volna a fejlesztési szakasz befejezése érdekében, sikerrel járhattak volna. Emellett a Harmadik Birodalom hadiipara még 1944 végén is rendelkezett megfelelő nyersanyagokkal és gyártókapacitással, amelyek lehetővé tették volna a különleges fegyver sorozatgyártását és bevetését.

Egyes források szerint a távvezérlésű rakétát maga Adolf Hitler bírálta, mert az egyértelműen védekezőfegyver volt, a Führer pedig a támadófegyverek fejlesztését és hadrendbe állítását támogatta. Tény, hogy a projektet sosem kezelték kiemelt ügyként (szemben pl. a hasonló célból csapatszolgálatba állított Me 163 rakétahajtóműves elfogó vadászgéppel vagy a Me 262 vadászgéppel), és 1943-ban, amikor a szövetségesek hadászati bombázógépei már komoly pusztítást okoztak, a meglévő erőforrásokat inkább a kettes számú megtorlófegyver programjára fordították, és a V–2 mihamarabbi bevetésére törekedtek.

A háború végén mind az amerikai, mind az orosz katonai hírszerzés megkaparintott néhány prototípust, amelyeket elemzés és tesztelés céljából hazaszállítottak. Bár a háború során a Wasserfall szemernyi segítséget sem nyújthatott a német légtér védelmét ellátó honi vadászerőknek, a Harmadik Birodalom összeomlása után a szövetségesek profitáltak a peenemündei központ tudósainak eredményeiből. A kísérleti légvédelmi rakéta vizsgálata során nyert eredményeket az amerikaiak a Hermes-projektben, az oroszok pedig az R–101 rakéták fejlesztése során használták fel.

⮝ *Az amerikai Hermes A–1 rakéta prototípusának indítása 1950 tavaszán.*

➤ *A V–2 fegyverhez kifejlesztett mobil indítóállvány alkalmazásával a Wasserfall bevethető lett volna pontvédelmi célokra.*

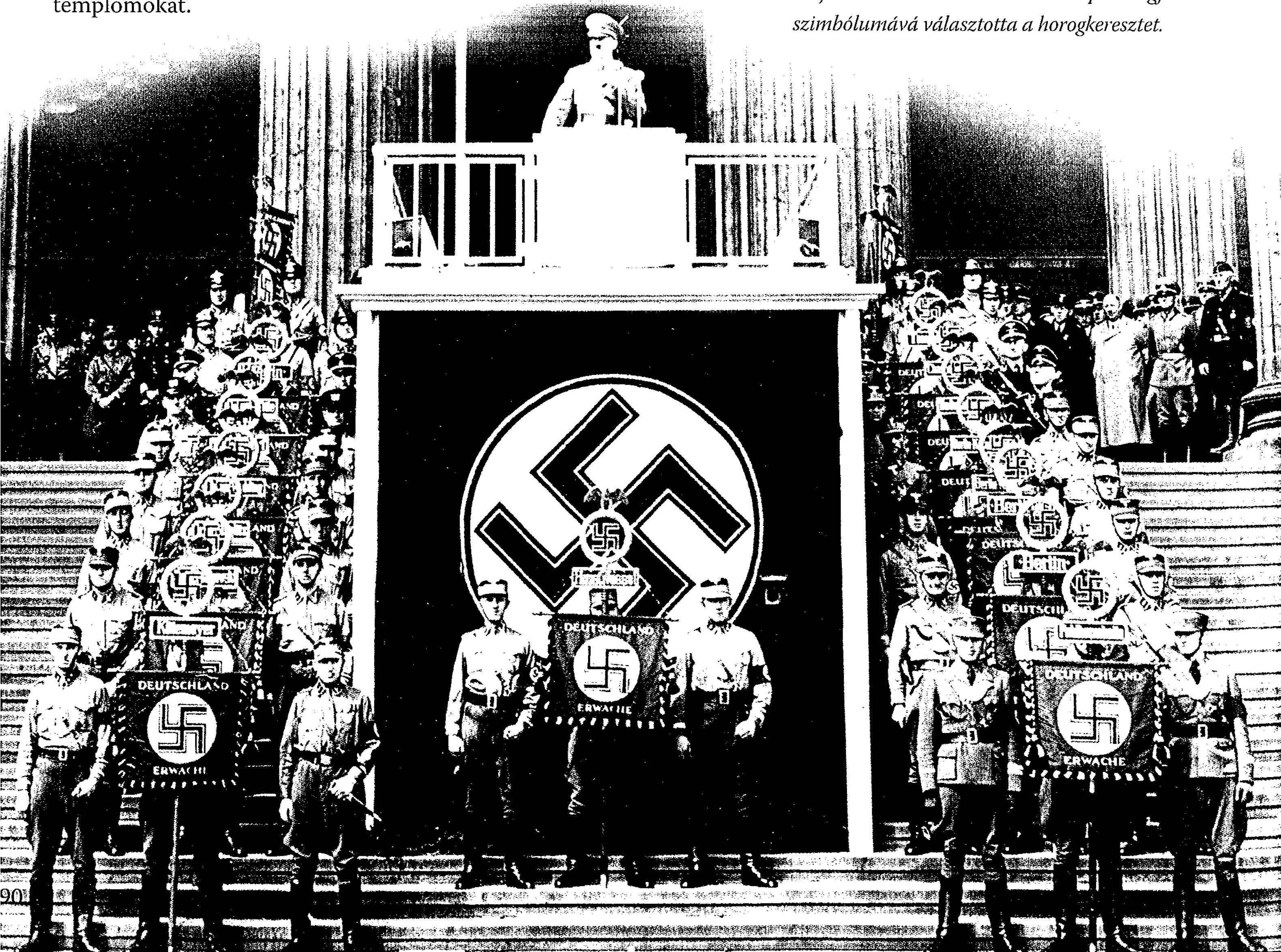
NÁCIZMUS ÉS OKKULTIZMUS

Az NSDAP eredetileg egy okkult-ezoterikus társaság pártjának indult, annak számos jelképét megtartotta. Noha politikai mozgalomként gyorsan eltávolodott okkultista gyökereitől, azok nagy hatást gyakoroltak a nemzetiszocializmus szimbólumaira és világnézetére.

A horogkereszt mint ősi szimbólum

A horogkereszt a legősibb és legelterjedtebb jelképek egyike a Földön. Nagyon egyszerű alak, amely gyakorlatilag bármilyen kosárfonással foglalkozó kultúrában megjelenik. Már az európai újkőkorban is használták az i. e. 5–6. évezredben. Szvasztika néven Indiában ősidők óta szent jelkép és kedvező előjel, Brahma, a teremtő isten jele és a napisten, Szúrja megjelenítése. Szinte minden hindu templomon, oltáron, képen és vallási eszközön megtalálható. A buddhizmusban a mindenséget jelenti, gyakran vésik Buddha mellkasára vagy talpára. Japánban máig horogkereszttel jelzik a térképeken a buddhista templomokat.

Az ősi, békét és erőszakmentességet prédikáló indiai dzsainista vallás legszentebb szimbóluma és jelképe. A hopi indiánok számára a saját klánjukat jelentette, a navahók gyógyító szertartások szent elemeként alkalmazták. A régi görögök gammadionnak hívták, és gyakran díszítettek vele sormintaként. A szláv pogányok közt Szvarog, a napisten jele. Mindemellett megjelent a keresztény hagyományban is, általában Krisztus keresztjének egyik változataként.

Adolf Hitler beszédet tart Berlinben, 1938 május 9-én. A nemzetiszocialista párt legfőbb szimbólumává választotta a horogkeresztet.

A nürnbergi pártrendezvény résztvevői 1933-ban.

A nemzetiszocializmus és a horogkereszt

A 19. század második felében Trója felfedezője, a német Heinrich Schliemann tette Európában közismertté a horogkeresztet. Régi német cserépedényeken található jelekkel kapcsolta össze a trójai ásatások eredményeit, és fontos vallási jelképnek tekintette, amely közelíti egymáshoz a germán, a görög és az indiai kultúrát. A szimbólum a német nacionalista mozgalmak számára az „árja faj" jelképe lett. Emellett ezoterikus felhangot is kapott: minden modern ezoterikus szervezet „ősatyja", az 1875-ben New Yorkban alapított Teozófiai Társaság címerében is megjelent a horogkereszt. (Érdemes megjegyezni, hogy a Teozófiai Társaság célja még az emberiség általános testvérisége volt, tekintet nélkül az emberek fajára, hitére, nemére, kasztjára vagy bőrszínére.)

Ezzel szemben már a nácizmusra is hatást gyakorolt a fajelméleti alapon szerveződő Új Templomosok Rendje, a Novo Ordo Templi. Ez a misztikus csoport egyebek között javasolta az „alantasabb vérű" férfiak csoportos kasztrációját, valamint ennél a szervezetnél jelent meg a horogkereszt „árja" értelmezése. Hitler azonban konkrétan a Thule Társaságtól vette át a jelképet. Thule a görög mitológiában bukkant fel először; itt egy titokzatos északi sziget neve, amely az ismert területek határán található. A sziget Hyperborea országának volt a fővárosa, ahova az elsüllyedt Atlantiszról az árják ősei menekültek. A Thule Társaság volt a náci mozgalom legfőbb ihletője, tőlük kölcsönözte Adolf Hitler a szimbólumokat és a retorika egy részét. A Führer egységesítette a szimbólum megjelenését, és a Német Birodalom színeit alkalmazva a fekete horogkeresztet vörös zászlón helyezte el egy fehér körben. Számára a szvasztika az Indiát meghódító korai árják jele volt. (A szigorú indiai kasztrendszer önmagában is vonzó volt a faji elkülönülést hirdető náci vezető számára.)

1935-ben a horogkeresztes zászló lett Németország hivatalos jelképe. Ezután mindenhol alkalmazták; nem csupán a pártrendezvényeken, a kormányzati szerveknél, a fegyveres erőknél bukkant fel, de még a Német Vadászszövetségnél is feltűnt. (A világháború előtt és alatt a horogkereszt egyes változatait Finnország, Lettország és Lengyelország is használta hadijelként, de ezeket a szimbólumokat a szvasztika kereszthez való hasonlatossága, és nem a nemzetiszocializmus jelképrendszeréhez való igazodás miatt választották.) Emiatt a háború után betiltották, Németországban és számos más európai országban is törvényt sért az ábrázolása. Ázsiában azonban továbbra is népszerű és elterjedt jelkép, benne van például az indiai Bihar állam címerében.

ᐃ *Heinrich Himmler SS-Reichsführer az ősi germán múltat kutató szervezetnek szánta az Ahnenerbét.*

Heinrich Himmler világnézete

Noha születése egyértelműen kapcsolható az ezoterikus elképzelésekhez, a nemzetiszocialista mozgalom meglepően hálátlan utód volt. A pángermán és okkult szervezeteket már az 1930-as évek folyamán betiltották. A náci párt által hivatalosan támogatott vallás a „pozitív kereszténység" lett, amit „zsidó hatásoktól megtisztított" kereszténységként írtak le. Ennek ellenére az ezoterikus gyökerek megmaradtak. Az okkultizmus iránt leginkább elkötelezett náci vezető Heinrich Himmler volt, aki alapvetően meghatározta az általa irányított SS eszmeiségét is. Himmler hitt az asztrológiában, az ezotériában, a pángermán faji elméletben, és kedvelte az újpogányságot. Az SS-t jezsuita elvek alapján szervezte meg, ahol a kereszténységet egy álgermán-újpogány elképzelés váltotta fel. Irányítása alatt modern kori lovagrenddé, a náci rendszer elitjévé kívánta fejleszteni a Védosztagot. Az ünnepeket is lecserélte, a karácsony helyére a téli napforduló, a Yule került. Fontos szerepet kapott a német múlt kutatása, természetesen azzal a feltétellel, hogy a vizsgálatoknak ki kellett mutatniuk az északi árják felsőbbrendűségét, arra a következtetésre jutva, hogy minden érdemleges technikai vagy művészi eredmény tőlük származott az emberi civilizáció történelmében.

Az Ahnenerbe expedíciói

Himmler 1935-ben csatolt egy különleges kutatócsoportot az SS-hez, amely már évekkel korábban az árja faj eredetének vizsgálatát tűzte ki céljául. Ez volt az Ahnenerbe (Deutsches Ahnenerbe, „német örökség"), az SS antropológiával és régészettel foglalkozó osztálya. Ez a kutatóintézet az árja fajok antropológiai és kultúrtörténetét vizsgálta, majd azt kívánta bebizonyítani, hogy az őskorban az északi, árja fajok uralták a földkerekséget. Az Ahnenerbe számos expedíciót szervezett és finanszírozott e célból. Európában főleg Svédországban és Finnországban végeztek kutatásokat, ahol egyebek között népzenei felvételeket készítettek, és ősi sziklavéseteket tanulmányoztak. Az Olaszországban talált, kőbe vésett rúnákról azt állították, hogy azok a Római Birodalom germán gyökereit bizonyítják.
Az Ahnenerbe emberei Tibetbe is eljutottak. Feladatuk volt bebizonyítani, hogy a korai árják elfoglalták Ázsia nagy részét, i. e. 2000-ben megtámadva Kínát és Japánt. Hipotézisük szerint Gautama Buddha nordikus germán leszármazású volt, és tanításai megegyeztek a hitleri tanokkal – ha másért nem, hát közös származásukból adódóan.
Noha 1938 nyarán a háború már nagyon közel volt, az SS-expedíció még át tudott jutni az angol felségterülethez tartozó Indián. Miután elérték Lhászát, Tibet fővárosát, engedélyt kaptak, hogy az angolok elől elzárt területen, Yumbulagang erődjében is kutathassanak.

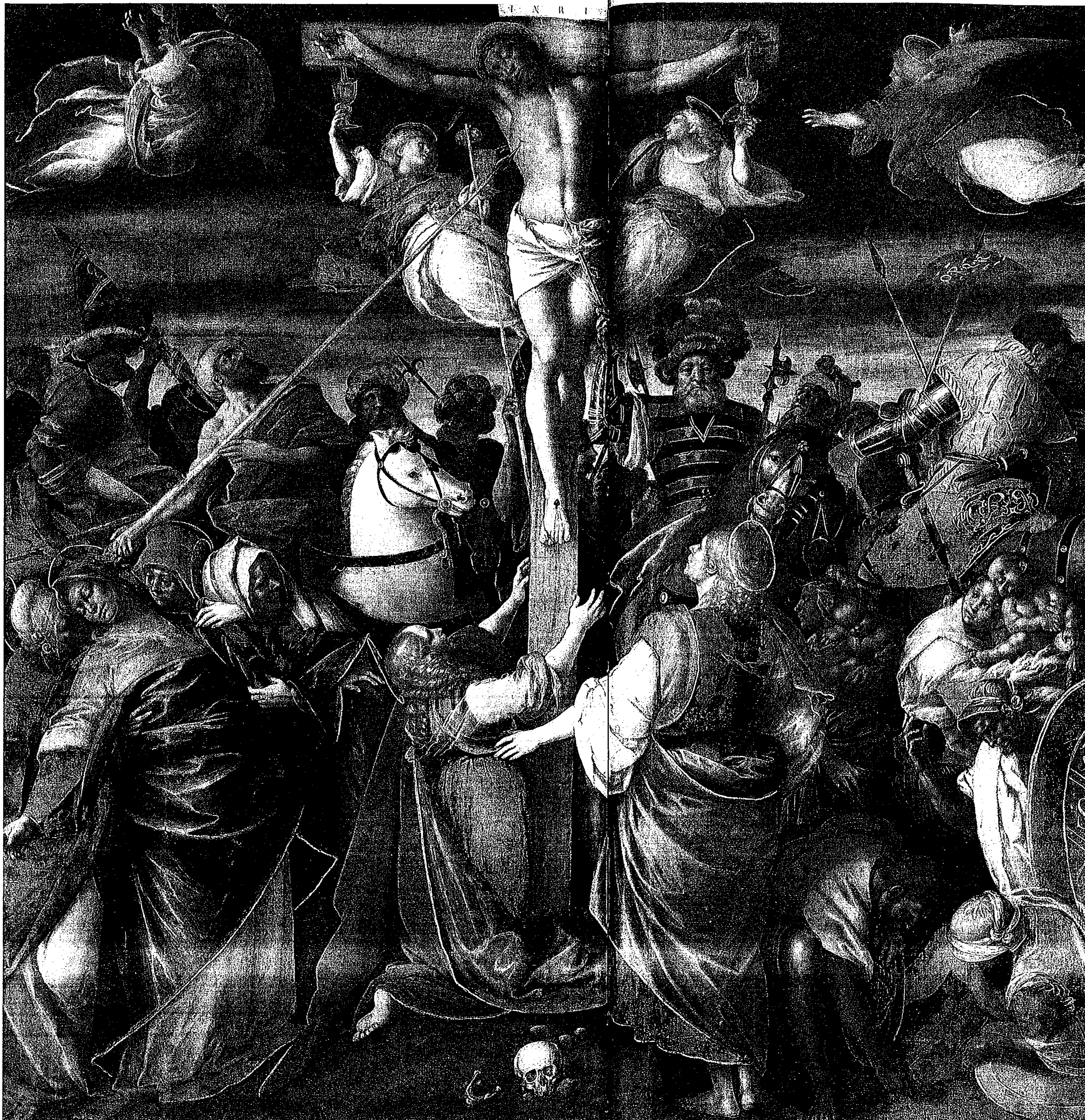
Találkoztak tibeti főméltóságokkal és megkapták a tibeti buddhizmus száznyolc kötetes enciklopédiáját. Az expedíció ennek megfelelően komoly leletanyaggal tért vissza Európába: több mint húszezer fotót készítettek, számos állatot befogtak, illetve haszonnövények magvait is begyűjtötték. A legvitatottabb vizsgálat a tibeti lakosságról készült arcmaszkok és koponyamérések alkalmazása volt, amelyek a helyiek árja-germán származásának igazolására készültek – de ezt a törekvést nem koronázta siker.
Hasonló célokkal indult az Ahnenerbe Dél-Amerikába, ahol az inkák által hátrahagyott épületeket kívánták megvizsgálni (egy élénk fantáziával megáldott archeológus szerint ugyanis az Andok templomait árja bevándorlók építették millió évekkel korábban). A háború miatt ez a kutatás nem fejeződhetett be, ezzel szemben többször indult expedíció az Ahnenerbe szervezésében az Antarktisz Németország által igényelt részére, Neuschwabenlandra (Új-Svábföld). Ennek célja részben a német bálnazsírtermelés felfuttatása volt, részben pedig a terület feltérképezése. Az átfogó felderítés és légi fényképezés után ideiglenes bázist is létrehoztak egy általuk felfedezett jégmentes területen.

ᐁ *Ernst Schafer, az Ahnenerbe kutatója és társai Tibetben, 1939-ben.*

Adolf Hitler és a végzet lándzsája

A nácizmus egyik legérdekesebb okkult vonatkozása a Führer különös mániája volt: Hitler ugyanis mélyen hitt a végzet lándzsájának hatalmában. A hagyományok szerint ez a lándzsa volt az, amivel egy névtelen római centurió megdöfte a keresztfán függő Jézus testét, hogy megbizonyosodhasson a halál beálltáról. Az apokrif Nikodémus evangéliuma szerint ezt a katonát Longinusnak hívták; és miután megszúrta Jézus testét, az arcára csöppenő vér meggyógyította szembaját. Ezért hívják a fegyvert Longinus lándzsájának, illetve szent lándzsának is. Longinus a légióból leszerelve az apostolokhoz csatlakozott, megtartotta azonban híres fegyverét, amelyet – a legenda szerint – Szent Péternek ajándékozott, aki magával vitte Rómába. Természetesen, mint minden komolyabb ereklyének, a lándzsának is több példánya létezik. Egyet őriznek a Vatikánban, egyet Örményországban, Ecsmiadzinban, egyet pedig Ausztriában. A nácizmushoz kapcsolódó darab a bécsi Hofburgban található, melynek kalandos előélete a legendák szerint szintén Rómából indult. Állítólag itt találta meg Heléna császárnő, akitől fiához, Nagy Konstantinhoz, az első keresztény római császárhoz jutott a IV. században. A fegyvert kapcsolatba hozták Theodosius császár személyével is, ott volt Róma ostrománál Alarik gót király kezében, segített Theodoriknak visszaverni Attila seregeit, majd legyőzte az arabokat Martell Károly által 732-ben. A pápa Nagy Károlynak ajándékozta az ereklyét, aki negyvenhét győztes csatában emelte magasra. (Legalábbis az udvari történészek szerint, akik feljegyezték, hogy a szerencsét hozó lándzsa egyben az uralkodó végzete is lett: egyszer véletlenül leejtette, és ekkor érte el őt a halál.) Károlytól Nagy Ottó örökölte meg, hogy az augsburgi csatában a magyarok ellen ezzel védelmezze a szent Római Birodalmat.

< Gaudenzio Ferrari 1536-ban keletkezett festménye megörökíti azt a pillanatot, amikor Longinus dárdája Jézus Krisztus testébe hatol. Ettől a pillanattól kezdve természetfeletti hatalommal ruházták fel a fegyvert.

A német-római császárok oly nagy becsben tartották a lándzsát, hogy – a golgotai kereszt egyik darabját magában foglaló kegytárggyal együtt – koronázáskor az uralkodó előtt hordozták. A birodalom hanyatlásakor, az austerlitzi csata után a lándzsa kis híján Napóleon kezébe került. Kevésen múlott, hogy az értékes ereklyét el tudták menekíteni Bécsbe. A lándzsa a birodalmi jelképekkel együtt végül 1912-ben a Habsburgok birtokába, a Hofburg kincstárába került, majd kiállításon is bemutatták őket a bécsi múzeumban.

Itt találkozott az ősi ereklyével Adolf Hitler, és itt ismerkedett meg a neki tulajdonított mágikus erők mítoszával. Hitler már az első találkozás során a lándzsa hatása alá került, révülten szemlélte a fegyvert. Bevallása szerint a lándzsát nézve tudatosult benne, hogy valamikor a történelem folyamán már tartotta kezében ezt a talizmánt, általa irányítva a világ sorsát. Hitler úgy képzelte, hogy a lándzsa a kapcsolat közte és az ősi germán hadvezérek között. Ekkor olyan élmény érte, mely – mint írta – „ablakot nyitott előttem a jövőre, amelyen keresztül hirtelen megvilágosodást kaptam, hogy a világ sorsának a kulcsa fekszik előttem".

Az Anschluss végrehajtását követően Hitler még a bécsi bevonulásának éjszakáján, Himmler és más SS-tisztek kíséretében elment a Hofburgba, hogy elhozzák onnan Longinus lándzsáját. Beszámolók szerint Hitler a múzeum kincstárában egy teljes órát töltött egyedül a fegyver előtt, majd személyesen vette ki a tárlóból, és a többi birodalmi ékszerrel együtt Nürnbergbe szállíttatta. Hitler bukását azonban semmiféle szent lándzsa nem akadályozhatta meg. A háborús bombázások miatt a híres ereklyét egy lakóház pincéjében helyezték biztonságba, de a rejtekhely nem maradt titokban. 1945. április 30-án délután 14 óra 10 perckor Patton tábornok parancsára William Horn hadnagy az amerikai kormány nevében lefoglalta a végzet lándzsáját. Különös egybeesés, hogy nyolcvan perccel később, 15 óra 30 perckor Adolf Hitler Berlinben, a Führerbunkerban öngyilkos lett. Eisenhower tábornok parancsára a birodalmi jelképeket – köztük a lándzsát is – visszaszállították Bécsbe, ahol ma a Habsburgok történelmi székhelyén, a Schatzkammerban, a Hofburg kincstárában láthatók.

TARTALOM

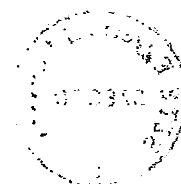
Az Enigma 4
A navahó kódbeszélők 8
Kémek és kémelhárítók: trükkök és ellencselek 12
Merényletek és orgyilkosságok 30
Ködbe vesző alakok 34
Náci kincsek nyomában 52
Az elveszett aranyvonat 66
Megváltásra várva: a német csodafegyverek 72
Különleges zsebtengeralattjáró-projektek 82
A Wasserfall légvédelmi rakéta 86
Nácizmus és okkultizmus 90

IRODALOMJEGYZÉK

Levanda, Peter: *Unholy Alliance. A history of nazi involvement with the occult,* The Continuum International Publishing Group Inc, 2002, USA • Booth, Owen: *A második világháború története képekkel*, 2003, Kaposvár, Holló • Budiansky, Stephen: *Elmék harca: a második világháború kódfejtésének teljes története,* 2005, Budapest, Vince • Breuer, William B.: *Unexplained Mysteries of World War II*, 1998, USA, Wiley • Chant, Christopher: *A második világháború repülőgépei*, 2000, Budapest, Gabo Könyvkiadó és Kereskedő Kft. • Churchill, Winston Spencer: *A második világháború*, 1989, Budapest, Európa Könyvkiadó • Jackson, Robert: *A második világháború érthetetlen rejtélyei*, Budapest, Etűd Könyvkiadó Kft. • Piekalkiewicz, Janusz: *A kémkedés világtörténete II. – Ügynökök, rendszerek, akciók*, 1998 • Ránki György: *A második világháború története*, 1976, Budapest, Gondolat Könyvkiadó • Hogg, Ian V.: *A II. világháború német titkos fegyverei*, 1999, Debrecen, Hajja és Fiai • Engelmann, Joachim: *Armor in Action – German Railroad Guns*, 1976, USA, Squadron/Signal Publications • Kemp, Paul: *Midget Submarines of the Second World War*, 2003, London, Caxton Publishing • Jackson, Robert: *Unexplained Mysteries of World War II*, 1997, USA, Park Lane • Richelson, Jeffrey T.: *A Century of Spies: Intelligence in the Twentieth Century*, 1997, USA, Oxford University Press

X 108170

Szalay Könyvek

A 20 kötetes sorozat első tíz része kronológiai sorrendben mutatja be a második világháború eseményeit. Nem csak a különböző frontokon lezajlott harci eseményeket ismerteti, de a diplomácia, a hadigazdaság, a hírszerzés, valamint a haditechnika világába is betekintést ad. A következő tíz kiadvány a konfliktusban döntő szerepet játszó alakulatok és fegyvernemek, katonák és ütközetek históriáját tárja fel. A gazdagon illusztrált kötetekben a fekete-fehér képek mellett eredeti színes fotográfiák, illetve színezett felvételek is találhatók.

A sorozat 14. kötete azokba a témákba enged betekintést, amelyek rendszerint kimaradnak a második világháború történetével foglalkozó kiadványokból. Az olvasó megismerheti a 20. század legnagyobb pénzhamisítási műveletét vagy az eltűnt Aranyvonat történetét. Bemutatásra kerülnek az ellenfeleiket briliáns módon megtévesztő kémek, a csúfosan felsült hírszerzők, az indián kódbeszélők és a titokban kifejlesztett német csodafegyverek. A szövetségesek hajszát indítanak a háború végnapjaiban köddé vált náci háborús bűnösök után – de közülük sokan már soha nem kerülnek elő.

www.masodikvilaghaboru.hu

ISBN 978-963251180-1

1699 Ft

14

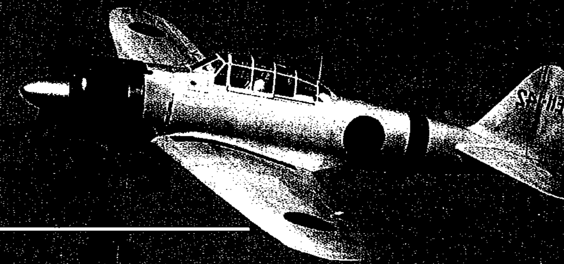
A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ TELJES TÖRTÉNETE

TITKOK ÉS REJTÉLYEK

VH2
M39

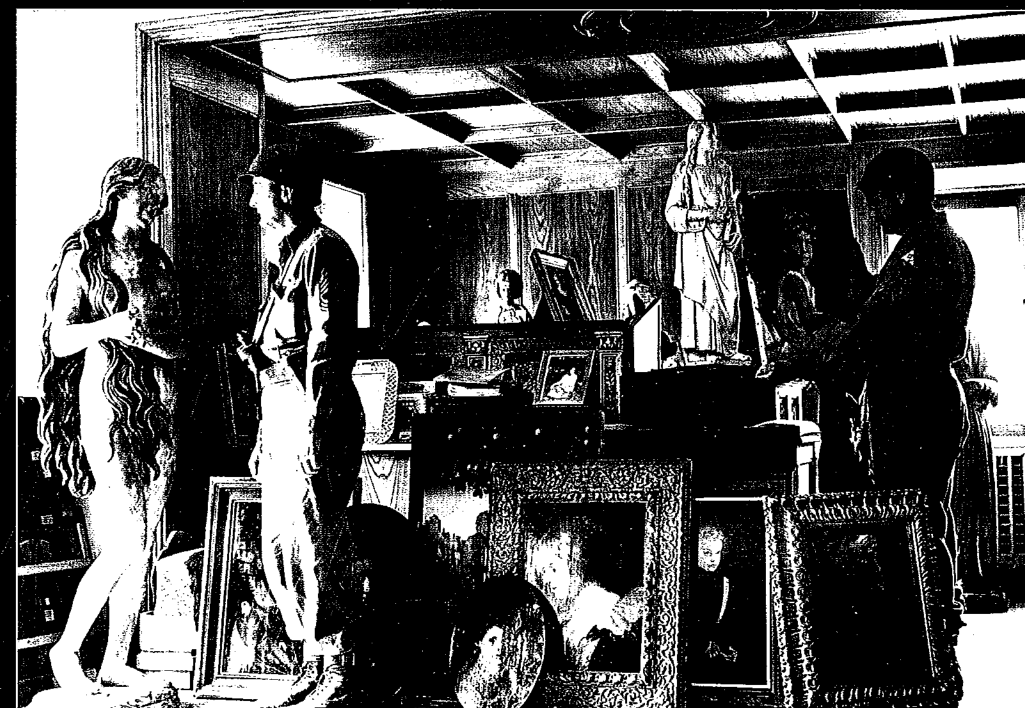
KATONAI ÉS DIPLOMÁCIAI ESEMÉNYEK, EMBEREK ÉS FEGYVEREK, TÉNYEK ÉS LEGENDÁK

A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ TELJES TÖRTÉNETE

TITKOK ÉS REJTÉLYEK

Szigorúan bizalmas akták